

פרשת קדושים א וידבר יהוה אל-משה לאמר: ב דבר
אל-כל-עדת בני-ישראל ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדוש
אני יהוה אלהיכם:

Maarzu (Rabi Zeev Wolf) söz konusu “temel niteliğindeki” kuralların, *Şabat* (p. 3) ve ebeveyne saygının (p. 3) yanında, hırsızlık (p. 13), intikam, kin konusundaki yasaklar (p. 18) ve başkalarını sevme konusundaki emir (p. 18) olduğunu belirtir. Diğer emirler söz konusu olduğunda tüm Yahudiler’in gelip Moşe’nin öğretisini dinlemeleri şart değildi; bu kuralları, Moşe’den öğrenmiş olan liderlerden öğrenebilirler, kafalarında oluşan soru işaretlerini onlara sordukları sorularla giderebilirlerdi. Ancak şimdi okumaya başlayacağımız bölümdeki kuralların büyük önemi nedeniyle, Moşe’nin bizzat verdiği derse eksiksiz tüm halkın katılması gerekmektedir (Sefer Azikaron; PanimYafot).

Alşeh, Moşe’nin tüm halkı çağırmasının temelinde, Bene-Yisrael’e, “kutsiyet” temalı mitsvalardan tüm halkın aynı derecede sorumlu olduğu prensibini, köklü bir şekilde benimsetme amacını görür. Yahudilik, mitsvaların sadece belirli bir “kutsal kitle”nin sorumluluğunda olup “alelade insanlar”ı bağlamadığı ya da bir grubun mitsvalar konusunda diğerlerine göre daha özenli davranması gerektiği şeklindeki bir görüşü hiçbir şekilde kabul etmez. Kısacası “kutsal olma” konusundaki emir, tüm Yahudiler’in sorumluluğundadır ve bu, tüm Yahudiler’in bu potansiyele sahip olduğunu gösteren bir noktadır. Ayrıca bkz. s.a.

Kutsal olmalısınız – Ya da “Tanrı’ya adanmış kişiler olmalısınız” (krş. *Daat Mikra*).

“*Kadoş* – *Kutsal*” sözcüğü, belirli bir noktadaki fark nedeniyle, başkalarından ayrı ve özel olmayı ifade eder. Söz konusu tanıma uygun olarak, bu, hem olumlu hem de olumsuz anlamlar içeren kelimelerin kaynağı olan bir köktür. Bir uçta, *Mişkan* [ya da *Bet-Amikdaş*] “kutsal”dır; çünkü alelade dünyadan farklı, manevi bir düzlemin simgelandığı bir yerdir. Diğer uçta ise, ahlaksızlığı yaşam biçimi haline getirmiş bir kişi *Kadeş* olarak adlandırılır (bkz. *Devarim* 23:18); zira böyle bir kişinin maneviyatındaki belirgin bozunma, onu ahlaki insanlardan farklı ve ayrı kılar.

Bu emir, cinsellikle ilgili yasak davranışları konu alan bir önceki bölümün hemen ardından gelmiştir. Tora bu şekilde bir mesaj vermektedir: “Kendinizi bu iğrenç davranışlardan uzak ve ayrı tutmalısınız; zira bu gibi, ahlaksızlıklardan uzak durulan her yerde, kutsiyet mevcuttur” (*Midraş – Vayikra Raba* 24:6; Raşi). Bu temaya uygun olarak, Tora’da cinsellikle ilgili sınırlamadan bahsedilen her yerde, mutlaka *Kadoş* kökünden bir sözcük de yer alır (bkz. 21:6-7-8; 21:15). Tora’nın dilinde “kutsiyet” kavramı, özdekçi arzulardan ayrı durup, onlara kontrollü bir biçimde yaklaşmayı ve maneviyata kenetlenmeyi ifade eder. Yasak cinsel ilişkiler insanın en aşağılık arzularındandır. Bu nedenle Tora bizden kutsal olmamızı istediğinde söylemek istediği, hayatın en özdekçi yanından kendimizi ayırmamızdır (*Gur Arye*).

Ramban ise kutsiyet kavramını daha geniş bir tanımla açıklar. Ona göre kutsiyet, sadece belirli bir mitsva sınıfını yerine getirmekle ulaşılan bir mertebe değildir. Daha ziyade Tora bizden kutsal olmamızı isterken, bizden “ölçülü olmamızı” beklemektedir – özellikle yasak olmayan konularda. Ramban bunu, bir klasik haline gelmiş olan şu tanımla belirtir: Bir kişi, sadece kanunun sırf sözlü manasına ve asgari gerekliliklerine odaklandığı takdirde, kolayca “*Naval Birsut Atora* – *Tora’nın İzni Altında [ama yine de] Aşağılık*” biri haline gelebilir. Bir insan Tora’nın teknik gerekliliklerini yerine getirmesine rağmen, yine de aşağılık ve alçak biri olabilir. Evet; Tora *Kaşer* et yemeyi ve *Kaşer* şarap içmeyi sınırlamış değildir; ama bir kişi buna bakarak, tıka basa yiyip, sarhoş olana kadar şarap içebileceği sonucuna varmamalıdır. Evet; Tora bir kişiyi evli olduğu kadınla birlikte olma konusunda [*nida* ve benzeri haller haricinde] sınırlamamıştır; ama bir kişi buna bakıp sabah akşam cinselliğin içine batmamalıdır. Benzer şekilde, konuşmasını kontrol etmeli, ağzından zaten yasak olan küfürler, hakaretler, dedikodular, iftiraların yanında, açık bir yasak olmamasına karşın boş, sırf vakit geçirme amaçlı ve sululuk içeren sözler bile çıkarmamalıdır. Kısacası Tora bize bazı şeyleri

Kedoşim

[67. Kutsiyet Kuralları]

19

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² "Tüm Bene-Yisrael toplumuna konuş ve onlara söyle: "Kutsal olmalısınız; çünkü Ben – Tanrınız Aşem – Kutsal'ım.

19.

Tora önceki peraşanın sonunda, sürgüne yol açabilecek türdeki ağır günahlardan bahsetmişti. Tora'nın temellerini içeren bu peraşada, On Emir'e denk bazı önemli mitsvalar yer almaktadır. Tora bir anlamda, ihlalleri sürgüne yol açabilecek başka mitsvaların da olduğunu söylemektedir.

Peraşa "Ben – Tanrımız Aşem – Kutsal'ım" (p. 2) sözleriyle açılmaktadır. Bu ifade, On Emir'in ilkinde denk gelir. Put yapma yasağını içeren p. 4, ikinci emre denktir. Daha ilerideki yalan yere yemin yasağı (p. 12), üçüncü emirle uyum içindedir. Hem ebeveyne saygıyı hem de Şabat'ı gözetmeyi gerektiren p. 3, dört ve beşinci emirlere denktir. Altıncı emre denk olarak p. 16'daki ifadeyi, yedinciye denk olarak da p. 29'u [İbn Ezra'ya göre p. 20'yi] görüyoruz. Son olarak sevizinci emre p. 11, dokuzuncuya p. 16 ve onuncuya da p. 18 denk gelmektedir (*Midraş – Vayikra Raba* 24:5; Ramban).

1-4. Kutsiyet, ebeveyn, Şabat ve putlar. Tanrı'nın, Kutsal Varlığı'nı Yahudi Ulusu'nun içinde barındırma arzusu, Bene-Yisrael'in kutsal bir ulus haline gelmeleri (Şemot 19:6) şeklindeki emrinin temelidir. Bunu mümkün kılabilmek için Yisrael'e, önceki kısımlarda listelenen yasak cinsel ilişkiler ve yabancı putperest inançlara ait uygulamaların yol açtığı manevi engellerden uzak durmaları emredilmiştir. Bu perasha, bahsedilen yasakların, halkın Yaratıcı'yı olabildiğince örnek almak suretiyle kutsal hale gelmesini mümkün kılmayı amaçladığından bahisle açılmaktadır. Dahası, bu kutsiyetin amacı, halkın bu dünyadaki yaşamında yüksek düzeyler elde etmesidir ve bunu yapmanın yolu, peraşanın açıklayacağı şekilde, On Emir'e ve onların bünyesinde toplanan tüm mitsvalara titizlikle bağlı kalmaktan geçer. Fakat bu emirler, asgari gerekliliğin ötesinde bir uygulamayı gerektirir; zira kişi, kutsiyet merdiveninin basamaklarını çıktığında, Tora'nın tam olarak ne istediği konusundaki algısını da daha üst düzeylere yükseltmekle yükümlüdür. Sonuç

olarak; Tora ebeveyne yönelik saygının, sadece onların gereksinimlerinin rutin bir alışkanlıkla karşılanmasıyla sınırlı olmadığını, yapılan her şeyin belirli bir çekinme duygusu eşliğinde yerine getirilmesi gerektiğini söylemektedir. Benzer şekilde, Şabat'ın tanımı, "haftanın yedinci günü" şeklindeki tanımın ötesinde anlamlar da içerecek, toprağın dinlendirilmesini ve borçların affedilmesini gerektiren Şemita yılını da kast edecektir; zira tıpkı haftanın yedinci günü gibi, yedinci yıl olan Şemita da bu dünyanın bir Yaratıcısı ve Sahibi olduğuna tanıklık ögesi içerir. Yine, perasha putperestliğin sadece bir puta tapınmakla sınırlı olmadığı, putlara en ufak bir güç atfetmenin ya da saygı göstermenin bile, yasağa dahil olduğu konusunda bir uyarı içermektedir (Sforno).

2. Tüm Bene-Yisrael toplumuna – Bu ifade, söz konusu emirlerin önemine işaret etmektedir. Benzer kullanımlar için bkz. Şemot 12:3, 12:6, 16:9, 35:1, Bamidbar 8:9 ve 14:5.

Normalde Moşe, Tanrı'dan aldığı bir mitsvayı özel olarak Aaron'a öğretir, sonra Nadav ve Aviu onlara katılınca bir daha tekrarlar, yetmiş ileri gelen onlara katılınca da bir daha tekrarladıktan sonra, tüm halka öğretirdi (*Talmud – Eruvin* 54b; bkz. Şemot 34:31-32 açık.). Burada ise bu sıralama olmayacak, Moşe en baştan itibaren tüm halkı toplayacak ve kadın-erkek, çocuk-yaşlı, herkese aynı anda bu bölümü öğretecektir. Bunun nedeni, Tora'nın temelini oluşturan birçok kuralın bu perasha içinde ya açıkça ya da ima yoluyla yer almasıdır (*Torat Koanim*; *Midraş – Vayikra Raba* 24:5; Raşi). Bu, *Midraş*'ta Rabi Hiya'nın görüşüdür. Rabi Levi ise, buradaki kuralların On Emir'e denk nitelikte olduğu görüşündedir (bkz. girişteki açık.). Dolayısıyla tıpkı On Emir verilirken olduğu gibi, tüm halkın bu bölümü dinlemesi büyük öneme sahiptir (*Yefe Toar*). Bir başka olası sebep de, burada halkı yakından ilgilendiren Şelamim-korbanı ile ilgili kuralın, ayrıca özellikle de cinsel ahlaksızlık konusundaki cezaların verilmesidir (*Torat Koanim*; Ramban).

ג איש אמו ואביו תיראו ואת-שבתתי תשמרו אני יהוה אלהיכם:

“Çekinmek” ne anlama gelir? Bir kişi, saygısızca davrandığı takdirde kendisini cezalandırabilecek bir otoriteye karşı nasıl bir çekinme duygusu içinde olursa, ebeveyninden de aynı şekilde çekinmekle yükümlüdür (Rambam, *Sefer Amitsvot*). Uygulamada “çekinmenin” anlamı, anne-babaya karşı “yapmamayı” gerektiren davranışlardan kaçınmaktır. Buna örnek olarak anne ya da babasının her zaman oturduğu yere oturmak, sözlerini kesmek, saygısız ya da terbiyesiz bir şekilde onlarla ters düşmek, onların konuşması beklenirken onların yerine konuşmak gibi davranışlar verilebilir (*Talmud – Kiduşin* 31b). Tora daha önce baba ve anneye saygı göstermeyi, ya da onları onurlandırmayı emretmişti. Onurlandırmak, baba ve anneye yönelik “yapılması” gereken şeyleri ifade eder (Şemot 20:12; bkz. o.a.). Hahamlarımız çekinme ve saygının sınırını şu şekilde tanımlarlar: “Eğer baban seni döverse ve yüzüne tükürürse bile, onu utandırmamalısn” (*Talmud – Kiduşin* 31a). Ancak Hahamlar buna karşın yine de bir kişinin büyük oğlunu dövmemesini emretmişlerdir; çünkü bu, [doğal olarak tepki vermesi muhtemel olan] oğlunu günaha sevk etmek gibi bir şey olacaktır (*Talmud – Moed Katan* 17a; bkz. p. 14).

Tora onurlandırma konusundaki emirde “*babana ve annene saygı göster*” (Şemot 20:12) demişken, burada “*anne ve babanızdan çekinin*” demektedir. Yani onurlandırma söz konusu olduğunda babaya, çekinme söz konusu olduğunda ise anneye öncelik verilmektedir. Şemot 20:12’deki açıklamalarda da belirtildiği üzere, bir çocuk, yetişme süreci boyunca kendisine en yakın komunda olan annesine karşı doğal olarak bir sevgi besler ve bunun sonucu olarak, onu mutlu edecek davranışlarda bulunmak onun için daha kolaydır. Baba ise evin disiplin yanını simgelediğinden, çocuğun ona yönelik durumu daha mesafeli olabilir. Bu nedenle Tora onurlandırma konusunda babaya öncelik vererek bir denge sağlamıştır. Öte yandan çocuğuna Tora eğitimi vermekle yükümlü olduğu için disiplini simgeleyen babaya yönelik doğal çekinme, çocuklarla nispeten daha yakın bir bağ içinde olan anne söz konusu olduğunda zayıf kalabilir. Bunu göz önünde bulunduran Tora, anneden de,

en az baba kadar çekinmenin ve ona hak ettiği saygıyı göstermenin gerekliliğini vurgularcasına, çekinme emrinde anneye öncelik vermiştir. Böylelikle hem onurlandırma hem de çekinme konusunda, bir evlat, hem annesine hem de babasına karşı aynı sorumluluklara sahiptir (*Mişna – Keritot* 6:9). Yine de, eğer aynı anda ikisinin de isteği söz konusuysa, öncelik babasındır (krş. *Talmud – Kiduşin* 32a). Bu, onurlandırma emrinde önceliğin babaya verilmesinden de anlaşılmaktadır.

Anne ve babayı onurlandırmanın uzun yaşamla ödüllendirileceği söylenmiş olduğundan (Şemot 20:12), Tora burada çekinme konusunu vurgulamaktadır; zira saygısızlık, ömrün kısalmasına neden olabilir (İbn Ezra).

Ve Şabatlarımı gözetin – “Ve bu günde hiçbir *melaha* yapmayın. Bu gün Benim Şabatım’dır; çünkü size onu korumanızı emreden Benim. Ve o gün içinde *melaha* yapan kişi, İsteğim’e karşı isyan etmiş olur” (*Daat Mikra*). Yüzeysel bakışla, ebeveyne yönelik emirle Şabat konusunun aynı pasukta verilmesi, On Emir’de de ikisinin yan yana verilmesiyle bağlantılı görünmektedir (krş. Şemot 20:8-12; Raşbam). Öte yandan pasuktaki bu beraberlik, önemli bir noktaya da işaret eder: Evet; bir evlat ebeveynini onurlandırmak ve onların isteğini yerine getirmekle yükümlüdür. Yine de eğer anne ya da babası ondan Şabat’ı – ya da Tora’nın herhangi bir emrini – ihlal etmesini istediği takdirde, evlat ona itaat edemez: “*Anne ve babanızdan çekinin; ama yine de Şabatlarımı gözetin*. Onların isteklerinin Benim Emirlerim’in üstünde olabileceğini aklınızdan bile geçirmeyin; çünkü Ben, Tanrınız Aşem’im. Ben hepinizin Tanrısı’yım; hem ebeveynin hem de sen Bana karşı yükümlüsünüz; dolayısıyla her şeyin başında Benden çekinmelisiniz” (krş. *Torat Koanim*, *Talmud – Yevamot* 5b-6a, *Talmud – Bava Metsia* 32a ve Raşi).

“Çekinme” gerekliliği Tanrı’ya yönelik olarak da kullanılmıştır (*Devarim* 6:13). Bu da bir kişinin, çekinme konusunda ebeveynini ve Tanrı’yı bir bakıma aynı düzeyde görmesi gerektiğini gösterir (*Talmud – Kiduşin* 30b). Tora’nın emirleriyle çatışmadığı sürece, anne-babaya yönelik çekinme

³ “Her biriniz – anne ve babanızdan çekinin; ve Şabatlarım’ı gözetin; Ben, Tanrınız Aşem’im.

yasaklamış; bazı şeyleri ise yasaklamamıştır – ama bizden “ölçülü” olmamızı beklemektedir. Kutsiyetin temelinde, kişinin ölçüsünü bilmesi vardır. Zira Tanrı bir Yahudi’den, sadece Tora’nın teknik gerekliliklerine uymasını beklemekte değildir. Evet, bunlar vazgeçilmez gerekliliklerdir; ama bunlarla yetinmek, Tora’nın temelindeki “Kutsal birer insan olmamız” amacı için yeterlidir. Tora’nın “Kutsal olmalısınız” emri, bizlere, Hahamlarımız’ın sözleriyle “**Kadeş Atsmeha BaMutar Leha** – Kendini, [özellikle] sana yasak edilmemiş şeyler[e karşı ölçülü bir tavır] ile kutsal kılmalısın” (Talmud – Yevamot 20a) demektedir. Yasaklanmış davranışlar zaten hiçbir şekilde yerine getirilmemelidir. Ama izin verilen davranışlarda da aşırıya kaçmamak, Tora’nın temelini oluşturur. Bu şekilde Yahudiler, aşırılıklar ve çirkinliklere batarak kendilerini kirleten birçok insandan ayrı ve farklı olacaklardır.

Hatam Sofer, hangi yaklaşımı kabul edersek edelim – ister Raşi, ister Ramban – her ikisinin de bir şeylerden “kaçınmayı” gerektirdiğine dikkati çekerek. İnsan buna bakarak kutsiyeti elde etmenin tek yolunun inzivaya çekilmek olduğu sonucuna varabilir. Bu durumda en iyisi hiç evlenmemek, insanlarla mümkün olduğu kadar ilişkiden kaçınmak, ekmek ve su ile yetinmek gibi gelecektir. Fakat Kotsk’lu Rabi Menahem Mendel’in sözleriyle “Tanrı’nın yeterince meleği vardır; daha fazlasını aramakta değildir”. Ne de olsa Tanrı bize açık olarak “Benim için kutsal insanlar olun” (Şemot 22:30) demiştir. Tora meleklerle değil, istekleri ve arzuları, fiziksel gereksinimleri olan “insanlara” verilmiştir (Talmud – Berahot 25b) ve “kutsiyet” bu bağlam içinde geliştirilmelidir. İşte Tora’nın bu sözleri “tüm Bene-Yisrael toplumuna” söylenmesindeki ısrarının altında yatan da budur. Bu emirleri herkes dinlemelidir; erkekler, kadınlar, çocuklar – herkes. Tora’nın kutsiyet beklentisinin “toplum içinde” gerçekleştirilmesi gerekir. Bu nedenle insanlar evlenmeli, çocuk sahibi olmalı, yeni nesilleri yetiştirmeli, çocuklarıyla vakit geçirmeli, onlarla oynamalı, birlikte öğrenmeli, içinde bulundukları toplumun aktif birer üyesi haline gelmelerinde rol oynamalıdır. Tora’nın istediği kutsiyet, “bütün bir insan” olmak üzerinedir ve bu, bir insan gibi yaşamak, gereksinimlerine sırt çevirmemek, ama her şeyde sınır çizmeyi ve çerçeveyi bilmekten geçer (Rabi Yisahar Frand).

Çünkü Ben ... Kutsal’ım – “Tanrınız’ın

kutsiyeti, sizin de kutsal olmanızı gerektiriyor. Ben nasıl Kutsalsam siz de aynı şekilde kutsal olmalısınız. Ben nasıl dünyevilikten ayırıysam, siz de [aşırılıktan kaçma suretiyle] dünyeviliğinizi sınırlamalısınız”. (Torat Koanim; bkz. ö.a. Ramban’ın açıklaması). “Eğer kendinizi kutsal bir yaşama adarsanız, sizi Benim Kutsiyetim’i herkese ilan etmiş gibi kabul edeceğim” (Torat Koanim). Yahudiler, kutsiyetlerini korudukları takdirde Tanrı’ya kenetlenmeye hak kazanacaklardır (Ramban).

Tanrı’nın Kutsiyeti ile insanın ulaşabileceği kutsiyet elbette mukayese bile edilemez. Sadece “Kutsal” sözcüğü, insanların Tanrı’yı tanımlaması için yeterli değildir. Bu nedenle Tanah’ın birçok yerinde bunu güçlendirici ek ifadeler kullanılmıştır (bkz. Şemot 15:11; Şemuel I 2:2; Yeşayau 6:3). İnsanın ulaşabileceği kutsiyet ise, Tanrı’yı daha düşük bir düzeyde taklit etme çabasını tanımlar (Daat Mikra).

3. Her biriniz – İbranice İş. Bu sözcük özellikle erkek bir bireyi ifade eder. Öte yandan pasuğun devamındaki emir – “çekinin” – çoğul şahısla çekilmiştir. Basit anlamda Tora bu emirden herkesin tek tek sorumlu olduğunu belirtmektedir. Talmud ise bu ifadeyi açar: Sadece **İş** denmesinden bu emrin sadece erkekleri ilgilendirdiği sonucu çıkabilirdi. Bu nedenle Tora çoğul “çekinin” emrini vererek, kadınların da en az erkekler kadar bu emirden sorumlu olduklarını söylemektedir. Buna karşılık erkekle kadın arasında potansiyel bir fark söz konusudur. Evli bir kadın, kocasının isteğiyle çatıştığı takdirde, ebeveynini onurlandırmaktan muafır (Şulhan Aruh – Yore Dea 240:17; Sifte Koen o.a.). Erkek için böyle bir muafiyet olasılığı bulunmadığından, Tora **İş** sözcüğünü kullanmıştır (Torat Koanim; Talmud – Kiduşin 30b; Raşi).

Alternatif olarak “çekinin” sözcüğünün çoğul kullanılmasının bir sebebi, anne veya babasına karşı saygıda kusur eden bir evlat görüldüğü takdirde, onu uyarmanın herkesin görevi olduğunu vurgulamaktır. Aynı görev, [pasuğun devamındaki] Şabat’ın gözetilmesi için de geçerlidir (İbn Ezra).

Anne ve babanızdan çekinin – Mitsvat Ase No. 92 (Sefer Ahinuh). Tam çeviriyle “korkun”. Ama bu, saygıdan kaynaklanan bir çekinme duygusunu belirtir.

ד אֶל־תַּפְנֹנוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֵלֶּהִי מִסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

4. Sahte tanrılara dikkatinizi vermeyin – Bazı düşünürler dünyanın ezelden beri var olduğu görüşündedirler. Oysa Tora'ya göre bu evrenin bir başlangıcı vardır ve Şabat uygulaması, Tanrı'nın dünyayı yarattığına dair tanıklık temasını içerir. Putperestliğe karşı yapılan bu uyarı, Şabat konusunun hemen ardından gelmiştir. Bu da, dünyanın bir noktada Tanrı tarafından yaratıldığını inkar etmenin, putperestliğe denk olduğunu öğretir (Rabenu Behaye).

"Dikkatinizi vermeyin" şeklinde çevrilen ifadenin anlamı, "yüzünüzü o yönde çevirmeyin" ya da "oraya yönelmeyin" şeklindedir. Bu, putlara sadece bakmanın bile yasağa dahil olduğunu gösterir (*Tosefta* – Şabat 17a; krş. *Talmud* – Şabat 149a; *Yad* – *Avoda Zara* 2:2; Ramban). Tora, putlara tapma yasağını daha önce Şemot 20:3-5 ve Şemot 22:19'da açıkça belirtmiştir. Bu pasuk ise bir putun en ufak bir gücü ya da yararı olabileceğini bile akıldan geçirmeyi yasaklamaktadır (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; *Gur Arye*): "Putlara yönelmeyi aklınızdan bile geçirmeyin (İbn Ezra) ve onların herhangi bir yararı olduğunu ya da sizin için gelecekle ilgili haber sağlayacağını düşünmeyin (Ramban). Onlar sizin gözünüzde boş ve anlamsız birer nesneden başka bir şey ifade etmemelidir" (Rabenu Behaye).

Bu emir, Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 121. Devarim 11:16, bu emrin bir tekrarı niteliğindedir. Yine, Devarim 4:19 ve Devarim 12:30 da benzer tema içerir (*Sefer Ahimuh*). Ramban'a göre bu pasuk putperest felsefe ve geleneklerin incelenmesi ya da öğrenilmesini de yasaklamaktadır (*Yad* – *Avodat Kohavim* 2:2). Bir kişi bu felsefelerin içine daldığı zaman, söz konusu inançtaki kişiler ona filanca yıldızın filanca etkisi olduğundan, filanca tütünün filanca özelliğinden bahsedecek, bu da insanı daha da ilgili hale getirip sonunda kalbinde o inanca kaymasına, hatta belki tapınmaya kadar ilerleyebilecektir (krş. *Torat Koanim*). *Panim Yafot* bu yasağın, putperest inancı, onu sırf hor görmek ve itibarını düşürmek amacıyla incelemeyi bile kapsadığını ekler. Tarih, düşünce ve arzularını kontrol edebileceklerini düşünüp, yine de en başta sataştıkları itikatların pençesine

düşmüş birçok insanla doludur. İnsan, "insan" olarak kaldığı sürece, "insan doğası" değişmeyeceğine göre, bu durumun değişmesi için de bir neden yoktur.

Sahte tanrılara ... dökme [metalden] putlar – "Sahte tanrı" (krş. İbn Ezra; bkz. İyov 14:3) şeklinde çevirdiğimiz sözcük *Elil*'dir. İbranice'de bir sözcüğün son harfinin tekrarlandığı bu yapı, küçültme ve sahtelik ifade eder. Örneğin *Ets* sözcüğü "ağaç", *Atsits* sözcüğü ise saksı anlamındadır. Yani saksı, sahte bir ağaç, ağaç geçinen bir bitkidir. Benzer şekilde *Elil* sözcüğü de Güç simgeleyen [ve dolayısıyla Tanrı anlamına da gelebilen] *El* sözcüğünün bir varyasyonudur. Bu sözcük tam anlamıyla "tanrıçık"; "tanrı geçinen" şeklinde de çevrilebilir.

Raşi ise daha derin bir tanım verir. Bu sözcük, bir fiilin önüne geldiğinde olumsuzluk anlamı veren *Al* sözcüğüyle bağlantılıdır. Dolayısıyla *Elil* sözcüğü "hiçbir şeylik" ifade eder; zira tanrı kabul edilen bu nesne ya da şekillerin hiçbir gücü ya da değeri yoktur. Pasuk "sahte tanrılara dikkatinizi vermeyin ve kendinize dökme [metalden] putlar yapmayın" demektedir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Başka bir deyişle, "eğer sahte tanrılara dikkatinizi verirsiniz, sonunda bu saçmalığın içine putlara gerçek güç atfedecek ve dökme putlar yapacak kadar batmış hale gelmeniz işten değildir" (*Torat Koanim*; Raşi).

Kendinize ... yapmayın – Bu ifadeden ilk bakışta "sadece kendimiz için put yapmamız yasak; ama başkaları bizim için yaparsa, putu iyeliğimizde tutabiliriz" veya "kendimiz için değil, ama başkaları için put yapabiliriz" sonucu çıkabilir. Fakat bu olamaz; çünkü Tora (Şemot 20:3), hiçbir durumda puta sahip olmamamız gerektiğini açıkça belirtmiştir; kim yapmış olursa olsun (bkz. o.a.). Bu nedenle pasuğumuz farklı bir şekilde, iki yasağı içerecek şekilde anlaşılmalıdır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*): "Ne başkaları için put imal edebilirsiniz ne de başkalarının ürettiği bir putu kendinize alabilirsiniz" (Raşi; *Daat Zekenim*; krş. Rabenu Behaye). *Mitsvat Lo Taase* No. 122 (*Sefer Ahimuh*).

⁴ “Sahte tanrılara dikkatinizi vermeyin ve kendinize dökme [metalden] putlar yapmayın; Ben, Tanrınız Aşem'im.

ve saygı, Tanrı'ya yönelik çekinme ve saygının bir gerektirmesidir. Bu, anne-babayı onurlandırma konusundaki emrin, On Emir'de genel olarak Tanrı'ya yönelik sorumlulukları içeren ilk beş emrin yer aldığı ilk levhada olmasıyla da ifade bulmuştur (Şemot 20:12). Sebep de açıktır. Bir insanın dünyaya gelmesinde üç ortak vardır: Anne, baba ve Tanrı (*Torat Koanim*). Dolayısıyla bir kişi ebeveynini onurlandırdığı zaman, Üçüncü Ortak, bunu doğrudan Kendisi'ne yönelik bir onur olarak değerlendirir (*Talmud – Kiduşin* 30b).

Rabenu Behaye, bu pasukları özellikle cinsellik konusundaki kutsiyete yönelik yorumlamaktadır: Tora önceki bölümde yasak ilişkilerden bahsetmiştir. Şimdi de bu konudaki tavsiyesini sunmaktadır: “Cinsel yaşantınızda; eşinizle ilişkiye girdiğiniz sırada kutsal bir şekilde davranmalısınız. Zira bir kişi cinselliğini evlilik içinde düzenli ve kurallar dahilinde yaşadığı takdirde, diğer yasak ilişkilerden otomatik olarak uzak duracaktır. Ayrıca ilişki anında düşüncelerinizi, bunun bir mitsva oluşuna yoğunlaştırın; aklınız bedensel zevk peşinde olmasın. Dahası kutsal bir soy olarak devam etmeniz, cinsellik konusundaki kutsiyetinize bağlıdır”. Bu kurallar sadece erkekler için değil, kadınlar için de geçerlidir. Tora bu yüzden “tüm Bene-Yisrael toplumuna” hitap etmektedir (krş. 35:1 açık.). Anne ve baba ile ilgili emir de bu konuya bağlıdır; zira onlar yeni soyu oluşturmak üzere Tanrı ile ortak olmuşlardır. Pasuk anneye öncelik vermiştir; çünkü kutsiyet konularında kadınlar, erkeklerden üstündür. Tora yine bu şekilde Şabat'ın gözetilmesini – ya da farklı bir bakışla “yolunun gözlenmesini” (krş. Bereşit 37:11 açık.) – söylemektedir. Zira eşler arasındaki özel ilişki için en uygun zaman Şabat gecesidir. Şabat'ın getirdiği ev içi barış, günün kutsiyetiyle birleştiğinde, eşlerin birleşmesi için en uygun ve kutsal ortam oluşmuş olur.

Şabatlarımız'ı – Tora burada sözcüğü çoğul olarak kullanılmaktadır ve bu, oldukça alışılmadık bir kullanımdır. *Zoar* (*Teruma*) bunun biri “yüksek” biri de “alçak” düzeydeki iki “Şabat”ı ifade ettiğini belirtir. Mistik çağrışımlarının yanı sıra “yüksek düzeydeki Şabat”, Şabat gününün kutsiyetini belirtir. Bu gün, Tanrı'nın, Varlığı'nı daha belirgin ve ulaşılabilir kıldığı bir vakittir ve bir Yahudi bu günde, Tanrı'ya kenetlenme konusunda diğer

günlere göre daha yüksek bir fırsat düzeyine sahiptir. “Alçak düzeydeki Şabat”, bu günün bir dinlenme günü olma şeklindeki pratik yönünü ifade eder. Bir Yahudi bu gün içinde kendisini günlük iş hayatının ve koşuşturmacanın gerektirdiği sorunlar ve endişelerden özgür kılıp daha yüce meşgalelere adanabilir.

Bu pasuk Şabat kurallarının gözetimini, anne-babaya yönelik çekinme gerekliliği ile bağdaştırmaktadır; zira aynı yüksek ve alçak düzey, ebeveyn-çocuk ilişkisinde de mevcuttur. “Alçak düzeyde” ebeveynine karşı çekinme ve onurlandırma tavrı içinde olan bir evlat, bunun sonucu olarak ebeveyninden, kendisine yönelik şefkat ve saygı bekleyebilir [bunları sıralamaya gerek yoktur; zira hepimiz bir ebeveynin, çocuklarına yönelik fedakarlıklarının ne düzeylere ulaşabileceğini biliriz]. Buna ek olarak bir de “yüksek düzey” söz konusudur. Anne ve baba, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e vererek nesilden nesle aktarmayı emrettiği geleneğin, evlada ulaşmasını sağlayan araçlardır. Hahamlarımız, Tora'nın, bu nedenle anne-babaya yönelik saygıyı, Tanrı'ya yönelik saygı ile bir tuttuğunu öğretirler. O kadar ki, *Talmud*, Rabi Tarfon'un, annesinin ayak seslerini duyduğu zaman “*Şehina* geliyor” dediğini aktarır (Rabi Yosef Dov Soloveitchik).

Ben, Tanrınız Aşem'im – “Bu konuda da Beni örnek almalısınız. Ben nasıl Şabat günü tüm melahalardan elimi çektiysem (Bereşit 2:2), siz de aynı şekilde davranmalısınız” (İbn Ezra).

Şemot 35:2'deki açıklamada, Şabat kurallarının *Mişkan*'ın inşasıyla ilgili konudan önce verilmesinin, Şabat'ın bu inşaattan bile daha önemli olduğunu belirttiği söylenmişti. Burada önce ebeveyne karşı çekinme, sonra da Şabat'ı gözetme emri verilmektedir. Şemot 35:2'deki mantıkla, sıralamada ilk olan daha büyük öneme sahip gözüktüğüne göre, burada da ebeveyninden çekinmenin, Şabat'tan bile üstün olduğu [dolayısıyla onlar istediğinde Şabat'ın ihlal edilebileceği] sonucu çıkarılabilir. Bu yanılığa düşmememiz için Tora, “Ben, Tanrınız Aşem'im” sözlerini eklemektedir. “Ebeveyniniz de Bana karşı en az sizin kadar sorumlu. O yüzden Şabat söz konusu olduğunda, sadece pasuktaki sıralamadan, mantıkla çıkaracağınız sonuç hatalı olacaktır” (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*).

ה וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח

5

שְׁלָמִים לַיהוָה לְרִצְוֹנְכֶם תִּזְבְּחֶהוּ: וּבְיוֹם זִבְחֶכֶם יֹאכַל וּמִמַּחֲרָת

6

וְהַנּוֹתָר עַד-יּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשְׂרָף: זֶוְאִם הָאֲכָל יֹאכַל בְּיוֹם

7

הַשְּׁלִישִׁי פָּגוּל הוּא לֹא יִרְצָה:

bir çıkar beklentisine yer yoktur” (Ramban; Rabenu Behaye).

Alternatif olarak “Bir *korban*, Tanrı’nın Huzuru’nda kabul görme istek ve amacıyla – yani gereken tüm detaylarına harfiyen uyularak – gerçekleştirilmelidir. İşin içine uygun olmayan niyetler karıştığı takdirde, *korban* reddedilecektir. Dolayısıyla kesim yapılırken [ve diğer işlemler sırasında], bu pasuklarda verilen sınırlı yeme süresini de aklınızda tutmalısınız. Aksi takdirde *korbanınız* kabul görmeyecektir”. Tora yeme süresinin ne olduğunu 7:16’da zaten söylemiş olduğu için, burada aynısını yapma amacında olamaz. Bu yüzden amaç, işlemler sırasında süre sınırlamasının da akılda bulundurulması gerektiği detayını öğretmektir (*Torat Koanim*; Raşi).

İbranice *Lirtsonhem*. Bu sözcük “isteğinizle” şeklinde de anlaşılabilir (krş. 1:3). Basit anlamda bu, bireysel bir *Şelamim-korbanının* zorunlulukla değil, gönüllü olarak getirildiğine işaret etmektedir (İbn Ezra). Öte yandan, “istek”, amaç ve niyeti belirtir. Bu nedenle Hahamlarımız, *korban* olarak ayrılmış bir hayvanın, niyetlenmeden ya da farkında olmadan kesilmesinin, bu hayvanı geçersiz yaptığını öğretirler (*Talmud – Hulin* 13a; Raşi). Buna göre örneğin bir kişi elindeki bıçağı rastgele sallarken ya da başka bir şeyi kesmeye çalışırken böyle bir hayvanın gırtlığını [kuralın gerektirdiği kriterleri tesadüfen yerine getirerek bile olsa] kesmişse, *korban* geçersizdir. Söz konusu kural sadece kesim değil, niyetlenmeden yapılan her türlü işlem için de geçerlidir (*Sefer Zikaron*).

Alternatif olarak “isteğiniz için”. Tanrı şöyle demektedir: “Bu *korban*lardan Benim sağladığım herhangi bir yarar yok. Onları kendi gereksiniminiz, bağışlanma sağlayabilmeniz için size bir yol olarak verdim. Dolayısıyla onu gerçekleştirmek, sizin isteğiniz ve yararınız doğrultusundadır” (*Talmud – Menahot* 110a; Raşi o.a.).

6. Kesimi yaptığınız gün – “Gün”; yani *korban*

kesimi için tüm gündüz vakti uygundur (*Talmud – Megila* 20b). Bkz. 7:16 açık.

Üçüncü güne arta kalan – *Şelamim-korbanı*, gerçekleştirildiği gün, onu takip eden gece ve ertesi gün, gün batımına kadar yenebilir. Gün battıktan sonra arta kalan kısım (*Notar*) artık yenemez ve üçüncü gün, gündüz vakti yakılır (bkz. 7:16 ve 7:17 açık).

7. Buna rağmen ... yenecek – İbranice *Eahol Yeahel*. Bu aslında “yeniş yenecek” anlamında bir ikilemedir ve her ikileme gibi, anlam güçlendirme amacını taşır. Buradaki vurgunun anlamı “size yasakladığım kuralı hiçe sayarak, yine de böyle bir niyete sahip olunursa” şeklindedir (*Daat Mikra*).

... [niyet]... – Bir *korbanın* geçersiz olmasına yol açabilecek iki türlü uygunsuz niyet olabilir. Bunların ilki *korbanın* etinin tüketilme “zamanı” ile ilgilidir. Bu tüketim iki şekildedir: Etinin insanlar tarafından yenmesi ve yakılmayı gerektiren kısımların *Mizbeah*’taki ateş tarafından tüketilmesi. Bu iki şekildeki tüketimin “zamanı” ile ilgili uygunsuz niyeti yasaklayan kural 7:16-18’de verilmiştir. “Zamana” bağlı bu uygunsuz niyetlerin üç farklı türü de orada listelenmiştir (bkz. 7:18 açık.). Bu şekilde geçersiz hale gelmiş bir et, *Pigul* adını alır ve yenmesi, aynı pasukta belirtildiği üzere *Karet* cezasını gerektirir.

Şimdiki pasuk da oradaki ifadelerin benzerini kullanmaktadır. Hahamlarımız, aynı kuralın iki kere verilmediği prensibinden yola çıkarak, bu pasuğun, bir *korbanı* geçersiz yapabilecek ikinci türdeki uygunsuz niyeti öğrettiğini aktarırlar. Bu ikinci tür, *korbanın* tüketim “yeri” ile ilgilidir. Yani *korban* işlemleri sırasında, bu *korbanın* [*Mizbeah* ateşi ya da insan tarafından], “belirlenen yer dışında” tüketileceğine dair bir niyet söz konusu olursa, bu da *korbanın* geçersiz olmasına yol açar (*Torat Koanim*; *Talmud – Zevahim* 28a-b; Raşi; Raşbam). Örneğin *Şelamim-korbanının* eti, sadece Yeruşalayim şehrinin sınırları içinde

⁵ “Tanrı Adına bir *Şelamim*-kesimi gerçekleştirdiğinizde, onu, kabul göreceğiniz şekilde kesmelisiniz.

⁶ [Korbanın eti] Kesimi yaptığınız gün ve ertesi günü yenebilir. Üçüncü güne kadar arta kalan ise ateşte yakılmalıdır.

⁷ (Eğer buna rağmen “Üçüncü gün yenecek” [şeklinde bir niyet var] ise [korban] geçersizdir; kabul görmeyecektir.)

Pasukta hem “*dikkatinizi vermeyin*” hem de “*yapmayın*” sözcükleri çoğul olarak çekilmiştir. Bu da, bu suçu işleyen birini görüp ona karşı şahitlik etmeyen bir kişinin suça ortaklık ettiğine işaret eder (İbn Ezra).

Ben, Tanrınız Aşem'im – “Tanrı” anlamındaki *E-lo-im*, Tanrı'nın Yargı Niteliğini, Aşem ise Merhamet Niteliği'ni ifade eder. Dolayısıyla Tanrı burada her iki yanını vurgulamaktadır: “Günahı cezalandırma konusunda sert bir Yargıç olduğum gibi, mitsvayı ödüllendireceğim konusunda da Bana güvenebilirsiniz” (Rabenu Behaye).

5-8. Pigul – Geçersiz korbanlar. *Korbanlar*, işlemleri yapıldığı sırada uygun olmayan niyetler söz konusu olduğu takdirde geçersiz hale gelir. Bu da, emirleri mekanik olarak yerine getirmenin yeterli olmadığını, kişinin her emri doğru niyet ve uygun amaçla uygulaması gerektiğini gösterir (Sforno).

Her *korban* türünün, etinin yenebilmesi ya da belirli parçalarının [veya tümünün] *Mizbeah*'ta yakılması için belirli bir sınırlı süre ve belirli bir yer vardır. Bu paragraf, bir bakıma 7:16-18'in tekrarı gibidir. Orada Tora, bir *Şelamim-korbanının* etinin yenebileceği süre açıklanmış, bu süre sonunda yenmemiş olan etin ise artık yenemeyeceği için yakılması gerektiği söylenmişti. Buna ek olarak, *korbanın* işlemlerinin dört ana aşaması sırasında uygun olmayan bazı niyetlerin varlığının, *korbanın* etini “geçersiz” [İbr. *Pigul*; tam anlamıyla “itici”, “iğrenç”, “reddedilmiş” (bkz. 7:18 açık., *Geçersiz* k.b.)] hale getirdiği ve bu eti, durumun bilincinde olmasına rağmen yiyen birinin *Karet* cezasını hak ettiği açıklanmıştı (a.y.). Bir *korban*, işlemleri sırasında *Pigul* hale geldiği takdirde, tüm işlemleri durdurulur. Eğer bu sırada kan işlemleri tamamlanmışsa, eti yenemez; gerekli bölümleri de *Mizbeah*'ta yakılamaz.

Pigul kavramı, önemli bir etik dersi öğretir. Bir *korbanı* [*Pigul* anlamı dışında] geçersiz hale getirebilecek başka ihlaller de vardır. Dahası bu

ihlaller sadece düşünceye değil, açıkça icraata bağlıdır. Buna rağmen sadece düşünceye bağlı olan *Pigul*, bu ihlallere göre daha ağırdır; zira böyle bir eti bilinçli olarak yiyen kişi, [en ağır cezalardan, hatta belki de en ağır olan] *Karet* cezasını hak eder. Bu kural, “bir şey ne kadar kutsal, Tora'nın onu ihlal konusundaki tavrı da o kadar serttir” şeklindeki aksiyomun açık bir örneğidir. *Talmud*'a göre, sadece, “diğer her aşaması kusursuz bir şekilde gerçekleştirilmiş bir *korban*” *Pigul* olabilir. Bu da insanların davranış konusunda ders alması gereken bir noktadır: Bir kişinin itibarı ve namı ne kadar kuvvetliyse ve bulunduğu pozisyon ne kadar sorumluluk gerektiriyorsa, kendisini en ufak bir sapmadan koruma konusunda göstermesi gereken dikkat düzeyi de o kadar yüksek olmalıdır (Rabi Yaakov Kamenetsky).

5. Tanrı Adına... – Pasuk aynı zamanda “bir *Şelamim-korbanı* gerçekleştirekseniz; bunu Tanrı Adına yapmalısınız – sahte tanrılar ya da dökme putlardan size hiçbir yarar gelecek değildir” şeklinde de anlaşılabilir (Ramban; Rabenu Behaye).

Şelamim-kesimi – Bkz. 3:1-17. Tora bu kuralı *Şelamim-korbanı* başlığı altında vermektedir; zira bu *korbanın* büyük kısmı, getiren kişi ve çevresi tarafından yenir. Diğer *korban*lardan ise sadece *Koenler*'in payı vardır. Ama söz konusu kural düşük kutsiyet düzeyindeki *Şelamim-korbanı* için bile geçerli olduğuna göre, en üst düzeyde kutsiyete sahip diğer *korban* türleri için de elbette geçerlidir (Ramban). Alternatif bir açıklama: Eğer izin verilen konularda bile aşırılıklara kaçmaz, Tora'nın emirlerini en iyi şekilde yerine getirmeye gayret ederseniz, tökezlemeyecek, hiçbir günah işlemeyeceksiniz. Bu durumda getireceğiniz tek *korban*, [hep mutlu vesilelerle getirilen] *Şelamim-korbanı* olacaktır (*Meam Loez*).

Kabul göreceğiniz şekilde – Krş. 1:4. “*kabul göreceğiniz şekilde* – ve bir karşılık alma amacıyla değil. Tanrı'ya ibadet ederken tek amacınız O'nun İsteği'ni yerine getirmek olmalıdır. Başka

ח ואכליו עונן ישא כִּי־אֶת־קֶדֶשׁ

8

יְהִי חֶלֶל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיהֶּ: מַ וּבִקְצָרְכֶם אֶת־קֶצִיר

9

אַרְצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ לְקָצֵר וּלְקַט קֶצִירְךָ לֹא תִלְקֹט:

Hahamlar'ca öngörülmüştür (*Yad – Matenot Aniim* 1:14). Fakat Rabi Moşe İserliş (Rama), günümüzde bu uygulamanın, gerektirdiği şartların artık tüm detaylarıyla yerine gelmemesi nedeniyle, pratikte ortadan kalktığını kaydeder (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 332:1 o.a.).

Hasadını topladığınız sırada – Tam çeviriyle “ekinini biçtiğiniz zaman”. Fakat bu koparma ya da başka türlü ürün toplama yöntemlerini de kapsar (*Torat Koanim; Daat Mikra*).

Çoğul çekimli fiil, kuralın, üzerinde ortaklık olan bir tarlanın ürünleri için de aynı şekilde geçerli oluşuna işaretir (*Talmud – Hulin* 135b).

Köşesini – İbranice *Pea*. Bu sözcük aynı zamanda bu mitsvanın adıdır (krş. *Yad – Matenot Aniim* 1:1). *Mitsvat Ase* No. 93. İnsan psikolojisinin en önemli özelliklerinden biri, yaptığı hareketlerin zamanla bir insanın huy ve alışkanlıklarını da etkilemesidir. Bu, hem iyi hem de kötü yönde doğrudur. Parfüm dükkanına giren bir kişi, dışarı çıktığında üzerine mutlaka güzel bir koku sinmiş olur. Buna göre bir kişi, belirli bir davranışa alıştığı takdirde, o davranışın özündeki karakter özelliği, o kişinin bir parçası haline gelir. Tanrı, Halkı'nın cömert bir ruha sahip olmasını istemiş, bu nedenle Yahudiler'e cömertlik ve hayırseverlik aşılayan davranışları emretmiştir. Kişi arazisindeki ürünlerinden belirli bir kısmı ihtiyaç sahiplerinin kullanımına terk etmeye alıştığı takdirde, bu cömertlik onun benliğinin bir parçası olacak, ruhu da bundan kesin bir tatmin alacaktır (*Sefer Ahinuh*).

Tamamen biçme – *Mitsvat Lo Taase* No. 124. Bu “yapma” şeklindeki emir, ihlal edildiği ve ürün tamamen toplandığı takdirde, “yap” şeklinde bir emre dönüşür: “*Fakire ve Ger'e terk etmelisin*” (s.p.). Başka bir deyişle, *Pea* için ayırması gereken kısmı, toplamış olduğu bu ürünlerden ayırıp fakirlere bırakmalıdır (*Sefer Ahinuh*).

Tarlanın bir köşesi biçilmeden bırakılmalı ve fakirlerin bu bölgeye istedikleri şekilde girip buradaki ürünü toplamalarına imkan verilmelidir (*Mişna – Pea* 1:3; *Torat Koanim; Raşi*). Bu köşe

hasat sırasında tarlanın en son köşesinde bırakılmalıdır (*Mişna – Pea* 1:3; *Yad – Matenot Aniim* 2:12). Yani bir kişi, hasattan önce bir köşeyi *Pea* olarak belirleyemez (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Ama eğer bunu yapmışsa, ayırdığı bu köşe *Pea* adı altında fakirlere ait olduğu gibi, tarlanın kalanından ürünü toplarken, en sonda başka bir köşeyi daha *Pea* olarak fakirlere bırakılmalıdır (*Torat Koanim*).

Rabi Şimon, *Pea*'nın özellikle en sonda bırakılmasına dair şartın dört nedeni olduğunu belirtir: [1] Fakirlere haksızlık olmaması için. Zira istediği bir yeri istediği zaman *Pea* olarak bırakma hakkı olsa, tarla sahibi, etrafta fakirlerin olmadığı bir sırada, fakir bir yakınına iltimas geçerek, “çabuk gel; başkaları gelmeden buradakileri sen topla” diyebilir. Oysa bu emir gereği tarlada en son köşeyi tüm fakirler görüp alabilecektir. [2] Fakirleri boşuna bekletmemek için. Tarla sahibinin ürününü ne zaman biçeceğini ve nereye *Pea* olarak bırakacağını bilmedikleri için, fakirler onun keyfinin gelmesini beklemek zorunda kalacaklardır. Fakat şimdi hepsi, *Pea*'nın biçme işleminin en sonunda bırakılacağını bildiklerinden, boşuna beklemek ve başka işlerden mahrum kalmak zorunda değildirler. [3] Tarla sahibinin şüphe altında kalmaması için. O bir yeri *Pea* olarak ayırmış ve fakirler buradaki paylarını almışlarsa bile, etraftan gelip geçenler, onun ne zaman ve nereye *Pea* olarak bıraktığını bilmediklerinden, onun bu mitsvayı ihmal ettiğinden şüphelenip ona lanet edebilirler. Bu yüzden en sonda bırakır ve herkes bunu görür. [4] Pasukta “*Tamamen biçme*” dendiği için. Zira bu ifade, tarlanın tamamının biçildiğini ve “tamamen”e ramak kaldığını belirtir. Diğer bir Haham, Rava, başka bir neden daha gösterir: Düzenbazları engellemek için. Eğer *Pea* tarlanın en sonunda olmasa, böyle kişiler “ben çoktan *Pea*'yı bıraktım; fakirler aldılar bir şey kalmadı” yalanını söyleyebilirler. Şimdi ise söyleyemezler (*Talmud – Şabat* 23a-b).

Tora, *Pea* için bir ölçü belirlememiştir (*Mişna – Pea* 1:1). Fakat Hahamlarımız bir asgari ölçü belirlemişler ve tarlanın 1/60'ından daha az

⁸ Onu [yakmayıp] yiyenler[in her biri] günahını[n sorumluluğunu] taşıyacaktı; zira Tanrı Adına Kutsal olanı[n kutsiyetini] ihlal etmiştir. O can halkından kesilip atılacaktır.

⁹ “Ülkenizin hasadını topladığınız sırada, tarlanın köşesini tamamen biçme ve hasadından tane tane düşmüş başakları toplama.

yenebilir. Eğer bahsedilen dört aşamadan birinde işlemi gerçekleştiren kişi bu etin Yeruslayim dışında yeneceğine niyetlenirse, *korban*, geçersiz hale gelir. Yine de Hahamlarımız, 7:18'deki bir nüansın, “yer” konusundaki yanlış niyet nedeniyle geçersiz haline gelmiş bir eti yemenin cezasının *Karet* olmadığını kanıtladığını öğretirler (*Talmud – Zevahim* 29a; Raşi). Dolayısıyla sıradaki pasukta açıklanan *Karet* cezası bunun için değildir (bkz. s.p. açk.) ve şimdiki pasuk, konu içinde bir parantez niteliğindedir. Bu nispeten hafif kuralları nedeniyle, “yer” konusundaki uygunsuz niyetten dolayı geçersiz hale gelen *korban*, teknik olarak *Pigul* adını almaz. Yine de kullanılabilişliğini yitirdiği için “*Pasul – Kullanıma Uygun Değil*”dir. Tora, stili gereği bu kuralı ima ederken de *Pigul* terminolojisini kullanmıştır; zira burada da geçersizliğe neden olan şey, uygunsuz niyettir.

8. Onu – “p. 6'da yakılması gerektiği söylenen arta kalan eti” [yani burada, p. 7'deki *Pigul* konumuna gelmiş etten bahsedilmekte değildir] (Raşi). Bu et “*Notar – Artık*” terimiyle anlandırılır.

Şemot 29:34'ta “*Kodeş – Kutsal*” sözcüğü, böyle bir artıkle ilgili olarak kullanılmıştır. *Kodeş* sözcüğü bu pasukta da geçmektedir ve geleneğe dayalı olup pasukların aynı sözcük ya da ifadeler yoluyla birbirine köprülenmesi şeklindeki *Gezera Şava* yöntemi ile, bu pasuğun da *Pigul*'dan değil, *Notar*'dan bahsettiği öğrenilmektedir (*Talmud – Keritot* 5a).

Yiyenler[in her biri] – İbn Ezra. *Notar* durumuna gelmiş bir eti yeme yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 123 (*Sefer Ahinuh*).

Günahını taşıyacaktı – Pasuğun devamında görüldüğü gibi bu, *Karet* cezasını belirtmektedir.

Bir *korban*ın sınırlı yenme süresi dolduğu takdirde, p. 6'da belirtildiği üzere, et yakılmalıdır. Bir kişi bunu yapmak yerine, söz konusu eti yerse, *Karet* cezasını hak eder (Raşi).

Tanrı Adına Kutsal – Kan işlemleri yapılmış ve makbul kısımları *Mizbeah*'ta tütürülmüş olan bir *korban*ın eti, artık “kutsal” niteliği almış olur (İbn Ezra).

İhlal etmiştir – İbranice *Hilel*. Bu sözcük “*Hol – Alelade; Kutsal Olmayan*” anlamındadır (İbn Ezra). Bu kişi, yaptığıyla, “kutsal” nitelikli bir yiyeceği, sanki alelade bir şeymiş gibi kullanmıştır. Bir *korban*ın ne zaman yenebileceğini belirleyen kuralları hiçe sayan bir kişi, *korban* etini, insanın kendisini tatmin ettiği herhangi bir etten farklı görmediğini göstermiş olur (*Aamek Davar*).

9-10. Fakirlere Yapılan Bağışlar. Yahudiler, Tanrı'yı, bir insanın yapabileceği sınırları zorlayacak düzeyde kendilerine örnek almakla, O'nun “ortakları” olan ebeveynlerini onurlandırmakla ve kutsal *korban*lara saygı göstermekle yükümlüdürler. Sıradaki pasuklar, bu dizinin bir devamı niteliğindedir. Tanrı Merhametli ve Hayırsever'dir. Dolayısıyla, Halk'ından da, ürünlerinden bir kısmı fakirlere ayırmak suretiyle benzer bir iyilikseverliği göstermesini beklemektedir. Bu pasukların sonunda “*Ben, Tanrınız Aşem'im*” ifadesinin geçmesinin bir nedeni de budur. Tora bunun ardından her kategorideki insanlar arasında dürüst iş ilişkilerini gerektiren kurallar, otorite sahipleriyle normal halk arasındaki sosyal ilişkiler ve karşılıklı sevgi konularını ele alacaktır (Sforno).

Bir Yahudi, elde ettiği ürünleri “kendisinin” addetmeden önce, gerekli bağışları ayırmakla yükümlüdür. Hasat zamanı geldiğinde, yani tüm mevsimi kaplayan çalışmanın meyvelerini toplayacağı zirve noktasına ulaştığında bile, bu dünyanın sahibinin kendisi olmadığını, her şeyin gerçekte Tanrı'ya ait olduğunu bilmeli ve O'nun emri uyarınca, kendisine bir şey almadan önce, fakirleri düşünmelidir (Hirsch).

Bu kurallar *Şelamim-korbanı* ile ilgili kuralın hemen ardından verilmektedir. Tanrı bu şekilde bir mesaj vermektedir: “*Korbanın makbul kısımlarını Tanrı Adına yaktığınız gibi, toprağınızın ürününden bir kısmı da Tanrı'nın Onuruna, fakirler ve Gerler için ayırın*” (İbn Ezra).

9. Ülkenizin – Tora'ya göre sadece Erets-Yisrael'deki tarlalarda *Pea* (bkz. *Tamamen biçme* k.b.) bırakmak gerekir (*Talmud Yerusalmi – Pea* 2:5). Diaspora'daki bir tarlada *Pea* bırakmak ise

י וְכִרְמֶךָ לֹא תַעֲזֹלֵל וּפְרֵט כִּרְמֶךָ לֹא תִלְקֹט לְעַנִּי וְלִגְרֵי תַעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: 10

gerektiğini öğretir. Yani fakirler, paylarını ancak bağcı üzümlerini toplamaya başladıktan sonra almaya başlayabilirler. Bunun için bağcının kendisine en az $1/4 \log$ [$\sim 105\text{ml.}$; bir görüşe göre de $1/4 kav = 1 \log \sim 420\text{ml.}$] şarap üretmeye yetecek üç salkım toplamış olması gerekir (Mişna – Pea 7:7, Rabi Pinhas Keati o.a.; Yad – Matenot Aniim 4:22).

Koparma – “Tüm bağında sadece az gelişmiş üzüm salkımları varsa bile; hiçbirini kopartamazsın – hepsi fakirlerindir” (Mişna – Pea 7:7; Yad – Matenot Aniim 4:21). Mitsvat Lo Taase No. 126. Bu da, ihlali durumunda “yap” şeklindeki bir emre dönüşür ve bir kişi bunları koparırsa, fakirlere vermekle yükümlüdür (Sefer Ahinuh).

Tane tane düşmüş üzümelerini – İbranice **Peret**. Bu, tarladaki tane tane düşmüş başakların bağdaki dengidir. Yani bağ bozumu sırasında eğer aynı anda bir ya da iki üzüm tanesi düşmüşse, bağcı onları geri toplayamaz; fakire bırakmakla yükümlüdür. Mitsvat Ase No. 96 (Sefer Ahinuh). Ama eğer aynı anda üç ya da daha fazla düşmüşse geri alma hakkı vardır (Mişna – Pea 6:5 ve 7:3; Yad – Matenot Aniim 4:15).

Toplama – Mitsvat Lo Taase No. 127. Bu kural bağla ilgili olarak verilmesine karşın, bağa benzer türdeki bitki ve ağaçlardan toplandığı sırada düşen meyveler için de aynı şekilde geçerlidir (Sefer Ahinuh).

[Tüm] Bunları – Hem başakları hem de üzümeleri (Talmud – Makot 16b; Yad – Matenot Aniim 1:2; The Living Torah).

Fakir – Bir kişinin nakit iki yüz zuz kadar bile parası yoksa, “fakir” sınıfındadır. Bu miktar, bir yıllık yiyecek ve giysi ihtiyacını karşılamaya yeter. Eğer bir kişide bu kadar nakit yoksa, “fakir” konumundan çıkması için evini ya da araç gerecini satmaya mecbur edilemez (Mişna – Pea 8:8). Pasuk özellikle Yahudi olan fakir kişilerden bahsetmektedir. Yine de Alaha’ya göre, iyi ilişkiler içinde olma ve barış prensibi doğrultusunda, başka uluslara mensup fakirlere de tüm bu bağışlardan yararlanma hakkı verilmiştir (Yad – Matenot Aniim 1:9).

Bir tarla, bahçe ya da bağ sahibi, Tora’nın öngördüğü bağışları vereceği fakiri kendisi belirleyemez. Tora, belirlediği fakirin ona şükran borcu hissetmemesini sağlamak için bunu öngörmüştür (Tosefta – Pea 2:13; Talmud – Hulin 131a; Yad – Metanot Aniim 1:7-8). Tsedaka ve karşılık beklemeden iyilik yapmak, Tora’nın tüm mitsvalarına denktir (Tosefta – Pea 4:19).

Ger – Genelde bir Ger, tüm ailesini terk edip Yahudilik’i kabul etmiş bir kişidir. Böyle bir kişi özellikle de eski zamanlarda, genelde aile desteğinden yoksun, yalnız ve çoğu zaman maddi açıdan da zayıf durumda olabilirdi. Dolayısıyla fakirlerle birlikte, o da burada belirtilen hakların aynısına sahiptir (Torat Koanim).

Terk etmelisin – Bahsedilen bağışların hepsi tarla ya da bağda terk edilip, fakirlerin istedikleri gibi gelip toplamalarına imkan tanınmalıdır (Torat Koanim; Talmud – Hulin 131b). Bu ifade aynı zamanda, bir kısmın Pea olup olmadığı konusunda şüphe olduğu durumda, oranın Pea olarak bırakılması gerektiğini öğretir. Tora “terk etmelisin” demektedir – “senin olma olasılığı varsa bile, fakire bırak” (Talmud Yerusalmi – Pea 4:1).

Ben, Tanrınız Aşem’im – “Aksi yönde davranırsanız bunu size ödetme gücüne sahip bir Yargıç’ım. Ve ödeme olarak, canınızı alırım. Pasukta söylendiği gibi: *Yoksuldan çalma ... çünkü onların mücadelesini Tanrı yapar ve onları çapul-layanların canını çapullar* (Mişle 22:22-23)” (Raşi). Tanrı bu mitsvayı ihlal edenlere karşı çok serttir – böyle biri bunu hayatıyla ödeyebilir; çünkü fakire karşı cimrice davranarak onun yaşamını tehlikeye atmıştır. Bkz. 23:22 açık.

¹⁰ [Yine] Bağındaki az gelişmiş üzüm salkımlarını koparma ve bağının tane tane düşmüş üzümlerini toplama. [Tüm] Bunları fakir ve Ger için terk etmelisin; Ben, Tanrınız Aşem'im.

olamayacağını öngörmüşlerdir (a.k. 1:2). Tora tarlayı "tarlan" olarak tanımlamıştır; bu nedenle bir kişi, istediği takdirde tüm tarlasını bile *Pea* olarak ayırabilir (*Talmud – Nedarim* 6b). "Tarlan" sözcüğü, başka bir kuralı da öğretir: Bir kişinin birden çok tarlası varsa, her tarlada ayrı ayrı *Pea* bırakmalıdır (*Torat Koanim*). Ayrıca "tarla" sözcüğü (İbr. *Sade*) aynı zamanda "arazi" ifade eder. Dolayısıyla bu kural, tüm araziler için geçerlidir. Buna bağlı olarak kişi, arazisinde ağaçlar varsa, bir kısmını, meyveleri toplayabilmeleri için fakirlere ayırmalıdır (*Talmud Yeruşalmi – Pea* 1:4).

Fiilin tekil çekimi, bu sorumluluğun sadece tarla sahibine ait olduğunu öğretir. Normalde hasat tek başına değil, birçok kişinin el birliğiyle yapılır [zaten "ülkenizin hasadını topladığınız" ifadesinin çoğul çekilmiş olmasının bir nedeni de budur]. Buna rağmen, emir sadece tarla sahibine yöneliktir (Rabenu Behaye). Başka bir deyişle o bunu yapmazsa, ona yardımcı olanların bir sorumluluğu yoktur. Aynı durum bağla ilgili kurallar (s.p.) için de geçerlidir.

Kişi, fakirlerin Tanrı tarafından sevilmedikleri için bu durumda oldukları fikrine kapılmamalıdır. Fakirler de Tanrı'nın çocuklarıdır ve Tanrı onları da, tıpkı zenginleri yaptığı gibi bir anda zenginleştirebilir. Ancak Tanrı, zenginlere gelecek dünyaya hak kazanmaları için bir fırsat tanımıştır. Böylece onların fakirlere ürünlerinden bir miktarı bırakmalarını söylemektedir. Bu durumda zengin kişi, Tanrı'nın, fakire yiyecek verirken kullandığı bir araçtır. Dolayısıyla fakire vermesi gereken kısım zaten bu amaçla ona verilmiştir. Tora bunu pasuğa çoğul çekimle başlayarak ima etmektedir: "[Hepiniz; hem zenginlere hem de fakirlere ait olan] Ülkenizin hasadını topladığınız zaman". Tanrı zengine seslenmektedir: "Ürün sadece sana ait değildir; her ikinize – hem zengine hem de fakire aittir. Bu nedenle ürünlerden ayıracığın bazı kısımlarla fakire destek olmanı emretmem sana ağır gelmemeli. Ona cömert bir kalple, mutluluk ve sevinç içinde ver; çünkü aslında sana fakire vermeni söylemeni söylediğim kısımlar, gerçekte ona ait ve bunu ondan esirgersen, hırsızlık yapmış olursun". Elbette tüm bunlar sadece *Pea* mitsvası için değil, *Tsedaka* sınıfındaki her mitsva için de aynı şekilde doğrudur (Alşeh; *Meam Loez*).

Tane tane düşmüş başakları – İbranice *Leket*. Bu sözcük, aynı zamanda bu mitsvanın ismidir. Hasat sırasında herhangi bir anda elden ya da oraktan düşen bir ya da iki başak, geri alınmayıp fakire bırakılmalıdır (*Mişna – Pea* 4:10; *Yad – Matenot Aniim* 4:1). *Mitsvat Ase* No. 94 (*Sefer Ahinuh*). Fakat aynı anda üç ya da daha fazla başak düşerse, çiftçi bunları isterse geri alabilir (*Mişna – Pea* 6:5; *Torat Koanim*; Raşi). *Tanah*'ta bu mitsvanın bir uygulaması görülmektedir (bkz. Rut 2:2,15).

Toplama – *Mitsvat Lo Taase* No. 125. Tıpkı *Pea* mitsvasında olduğu gibi, bu da, ihlal edildiği takdirde "yap" şeklindeki bir emre dönüşür ve toplanan üründen bir kısım, fakirlere ayrılmalıdır (*Sefer Ahinuh*).

10. Az gelişmiş üzüm salkımlarını – Bu sınıfa giren salkımlar, ne *Katefi* ne de *Natefi* olanlardır (*Mişna – Pea* 7:4; *Torat Koanim*; *Yad – Matenot Aniim* 4:17-18; Raşi). Olgun bir üzüm salkımı, ana daldan ayrılmış birçok küçük salkımdaki üzüm tanelerinden oluşur. Yukarıdaki salkımlar, ağırlıklarıyla aşağıdakilerin üzerine oturduğu takdirde bu salkımda "**Katef – Omuz**" vardır; zira bu haliyle üstteki salkımlar, arkadaşının omzuna yaslanmış bir adam gibidir. Ama eğer küçük salkımlar bu şekilde yoğun değil, ana sap üzerinde dağınık duruyorsa, burada **Katef** yoktur. Ana sapın en altındaki üzüm tanelerinden oluşan yoğun kütle ise "**Natef – Damla**" olarak adlandırılır; çünkü görüntüsü bu şekildedir. Ancak burada da üzüm taneleri yoğun değil, dağınık ve seyrekse, o zaman salkımda **Natef** yoktur. Ne *Katefi* ne de *Natefi* olan bir üzüm salkımı, tam olgunlaşmamıştır ve bu yüzden "**Olelet – Bebek**" olarak adlandırılır (*Mişna – Pea* 7:4, Rambam o.a.; Rabi Pinhas Keati o.a.). Pasuk böyle salkımların fakirlere bırakılmasını emretmektedir. Rambam'a göre, bağa bağlı *Pea* mitsvası bu şekilde yerine getirilir. Ramban ise *Olelet* olarak adlandırılan salkımların fakirlere bırakılmasını farklı bir mitsva olarak görür. Ona göre bunun dışında ayrıca bağın köşesinde bir kısım da *Pea* mitsvası için bozulmadan bırakılmalıdır. *Mitsvat Ase* No. 95 (*Sefer Ahinuh*).

Devarim 25:21'de Tora bir bağcıya, "bağ bozumu sırasında" bu üzümleri koparmamasını söylemektedir. Bu da onun bağ bozumuna başlamış olması

יֵא לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא־תִכְחֹשׁוּ וְלֹא־תִשְׁקְרוּ

11

אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ יֵב וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ בְּשֵׁמִי לִשְׁקַר וְחָלַלְתָּ אֶת־שֵׁם

12

אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה:

sahibin affını kazanmakla yükümlüdür. Eğer bu süre zarfında mal zarar görmüşse, tam tazminat-tan sorumludur (*Mizrahi*). Öte yandan, eğer bu inkarını yalan bir yeminle de desteklemişse, *Teşuva* yapmak istediğinde başmalın yanında onun parasal değerinin çeyreği kadar bir ceza ödemesi, bir de *Aşam-korbanı* getirmesi gerekir. Eğer *Teşuva* yapmamışsa, cezası daha da ağırdır; ama *korban* getirmez. Tüm bu yükümlülükler 5:24'te açıklanmıştır. Tora o bölümde sadece cezalardan bahsetmiştir. Burada ise yasağın kendisini vermektedir (*Torat Koanim*; Raşi).

Başkasına ait mal ya da parayı elinde bulunduran birinin bunu inkar etmesi konusundaki yasak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 129. Hahamlarımız, bu yasağı çiğnediği belirlenen birinin, bu konuda yemin etmiş olmasa bile herhangi bir mahkemede şahit olarak geçerliliğini kaybedeceğini öğretirler. Bu inkarın üzerine bir de yalan yere yemin etmek, başka bir yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 130. Böyle bir yalan yemini eden kişi, iki yasağı birden çiğnemiş olur; bunu ve sıradaki pasuktaki, yalan yemin konusundaki genel yasağı (*Sefer Ahinuh*).

Pasuktaki yasak davranışların sıralaması önemlidir: “Bir başkasının sana emanet etmiş olduğu bir malın elinde olduğunu *inkar etme* ve bu inkarını desteklemek üzere *yalan söyleme*. Zira sonunda bunu da desteklemek için Tanrı'nın İsmi'yle yalan yere yemin etme durumunda da kalacak, Tanrı'nın İsmi'nin kutsiyetini ihlal etmiş olacaksın (s.p)” (*Ramban*; *Sefer Amitsvot*).

Bu ve sıradaki pasuk, Şemot 20:13'te verilen yasakları andırmaktadır. Aradaki fark, orada farklı yasaklar arasında “ve” bağlacının olmasıdır. Burada ise [çevirimizde yansıtmamış olmamıza karşın] tüm yasaklar birer “ve” bağlacıyla bağlanmıştır. Bu da söz konusu yasakların organik bağa sahip olduğunu ve ilkini ihlal etmenin, diğerlerine kolayca yol açacağını göstermektedir (*Korban Aaron*). Pasuklarda günahların gelişim ve ilerleyişleri, insan doğasının, bir kere günah işleyen kişiyi hemen kontrol altına alan savunma mekanizmasını göstermesi açısından önemlidir. Bir kişi hırsızlık yaparsa, kendisini

savunmak amacıyla ya da suçunu kabullenmek zoruna gideceği için, inkar yolunu seçecek, yalanlardan oluşan bir ağ örüp, suçunu örtme endişesiyle Tanrı'nın İsmi'yle yemin de edecektir (*Torat Koanim*; Raşi). Bu klasik bir “*Avera Goreret Avera* – *İhlal, İhlali Çeker*” (*Mişna* – *Pirke Avot* 4:2) örneğidir (Rabenu Behaye).

Birbirinize – Tam çeviriyle “*Kişi, akrasına*”. Bir görüşe göre bu sözcük her iki fiili de tamamlamaktadır: “*Birbirinize ne inkarda bulunum ne de yalan söyleyin*” (*Daat Mikra*).

Yalan söylemeyin – Ya da “*ihanet etmeyin*” (*Daat Mikra*; krş. Teilim 44:18).

12. İsmim üzerine – “Herhangi bir İsmim'in üzerine” (*Torat Koanim*). Boş yere yemin yasağı Tora'da On Emir'de geçmiştir (Şemot 20:7). Buradaki ifade, bir yandan “yalan yere yemin” etmeyi de yasaklarken, bir yandan da o emri tamamlamaktadır. Zira orada özellikle “*Tanrım Aşem'in İsmi'ni boşa kullanma*” denmiştir ve bu, söz konusu ihlalin sadece Tanrı'nın Özel İsmi olan “*Aşem*” için geçerli olduğu anlamına gelebilir. Tora bu nedenle şimdiki pasukta sadece “*İsmim'i*” demekte ve boş ya da yalan yere yemin yasaklarının sadece “*Aşem*” değil, Tanrı'nın diğer herhangi bir İsmi ile yapıldığı zaman da aynı derecede yasak olduğunu öğretmektedir (*Torat Koanim*; Raşi; *Malbim*). Uygulamada, yemin etmek, hiçbir isim kullanılmasa bile ciddi yasaktır (bkz. Şemot 20:7 açık. Yalan yeminin tanımı orada verilmiştir: *Boşa kullanma* k.b.).

Yalan yere yemin etmeyin – Konunun bağlamına göre bu, özellikle parasal konulardaki bir yükümlülüğü bertaraf etme amacıyla edilen yalan bir yemini ifade etmektedir (*Sforno*). Fakat yalan yemin, parasal bir inkar olmasa bile yasaktır (*Raşbam*). *Mitsvat Lo Taase* No 131. Burası, “*Şevuat Bituy* – *Telaffuzla Yapılan Yemin*”in yasaklandığı yerdir (bkz. 5:4; orada cezadan bahsedilmektedir). Bu, geçmişteki bir şeyin olduğuna ya da olmadığına, gelecekte bir şeyin yapılacağına ya da yapılmayacağına dair [yani toplam dört olası şekilde] yemini yasaklamaktadır. Ayrıca bu yeminler, sadece bir

¹¹ “Çalmayın. “[Haklı bir iddiayı] İnkâr etmeyin. “Birbirinize yalan söylemeyin.

¹² “İsmim üzerine yalan yere yemin etmeyin; [bunu yaparsan] Tanrın’ın İsmi’ni[n kut-siyetini] ihlal etmiş olursun – Ben, Aşem’im.

11-15. Dürüstlük. Hırsızlık, soygunculuk, yalan yeminler ve benzerleri, gerçek bir ulusun norm-ları olamaz; öyle olursa toplum tamamen çöker. Dolayısıyla bunlar, tüm toplumların yaslandığı temel kurallardandır. Öte yandan, bu günahların başka, daha güç fark edilen tezahürleri söz konusu olabilir. Toplumların, etik kuralları konusunda gevşek davranmaları hiç de rastlan-mayan bir durum değildir. İnsanlar başkalarını iş ilişkilerinde aldatmanın, ispat edilemeyen yükümlülükleri inkar etmenin, yalanları “doğru”lara çevirmek için Tanrı’nın İsmi’ni kul-lanmanın, işçilere haklarını vermemenin ya da riyakar dalkavukluklarla kişisel çıkarlar sağla-manın yollarını arama eğilimindedirler. Bu gibi davranışlar, çoğunlukla mahkemelerde ispat edilebilecek, dava konusu haline getirilebilecek şeyler olmadığından, insanın kişisel bütünlüğü ve özellikle Tanrı’ya yönelik çekinme duygusuna bağlıdır. Tora tüm bu davranışları kınama amacıyla, pasuklarda çoğul çekimli emirlere yer vermektedir. Tanrı, bu şekilde, genel dürüstlük ve onat davranış standartlarını yerine getirme sorumluluğunu, ulus halinde bir bütün olarak tüm Yisrael’e vermektedir. Bu konulardaki bütünlük, herkesin birbirinden sorumlu olmasıyla devamlılığını sürdürebile-cektir (Hirsch; krş. İbn Ezra).

11. Çalmayın – “Bundan parasal çıkar elde etme gibi bir amacınız yoksa ve tek amacınız malını çaldığınız kişiye [arkadaşça olsa dahi] sataşmak ya da onu kızdırmaksa bile, çalmanız yasaktır” (Talmud – Bava Metsia 61b; Rabenu Behaye).

İbranice **Ganav** kökü. Bu, özellikle gizlice yapılan ve ortaya çıkması istenmeyen türdeki hırsızlığı tanımlar (Yad – Geneva 1:3). Tora On Emir’de “Çalma” emrine yer vermiştir (Şemot 20:13). Buna karşın Hahamlarımız oradaki “çalma” emrinin özel bir hırsızlığı – adam kaçırmayı – ifade ettiğini öğretirler. Bunun açık sebebi, Tora’nın açıklanış yöntemlerinden biri olan “**Davar Alamed Meiniano** – Bağlamdan Öğre-nilen Konu” yöntemidir. Oradaki bağlamda, cinayet ve zina gibi, idamı gerektiren cezalar lis-telenmektedir. Dolayısıyla hırsızlık, idam ceza-sını gerektirmediği için, oraya ait olamaz. Fakat adam kaçırmak – ki bu da bir hırsızlık türüdür – idam cezasını gerektiren bir suçtur (Şemot 21:16; Devarim 24:7). Bu nedenle On Emir’deki

“çalma!” emri, diğer hırsızlık türlerini de içinde barındırmasına karşın, asıl olarak adam kaçırmayı yasaklamaktadır (Mehilta; bkz. Şemot 20:13 açık.). Bu pasukta ise, parasal çıkar elde etme ya da parasal yükümlülükten kurtulma amacıyla inkar, yalan ve yalan yere yemin konusu işlenmektedir. Yani asıl mal ya da para hırsızlığı yasağının verildiği yer burasıdır (Talmud – Sanedrin 86a; Raşi; Raşbam). Mitsvat Lo Taase No. 128 (Sefer Ahimuh; ayrıca bkz. Şemot 21:37-22:3).

Bu yasak sadece aktif olarak çalma işini yapanlar değil, aynı zamanda yordakçılık eden ya da sahte suçlamalarda bulunanlar için de geçerlidir. Örneğin bir hırsızlık olayına şahit olmasına ya da bir kişinin haksız olarak başkasına ait bir malı elinde bulundurduğunu bilmesine karşın sessiz kalan, veya kendisine borcu olmayan birinden haksızca para talep eden ya da haklı bir sebep olmadan bir başkasının mahkeme yemin etmesini isteyen kişi de [zira genelde diğer taraf yemin etmektense para ödemeyi tercih edecek-tir] bu suçtan sorumludur (İbn Ezra).

Tora bu emri, fakirler ve Gerler’e ayrılması gereken paylarla ilgili emrin hemen arkasından vererek açık bir mesaj iletmektedir: “Bu payları ayırma konusunda dikkatli olmazsanız, bu yaptığınız, fakirler ve Gerler’den çalmak olacaktır” (krş. a.k.).

[Haklı bir iddiayı] – The Living Torah.

İnkâr etmeyin ... yalan söylemeyin – “Elinizdeki, size emanet edilen, borç ya da ödünç aldığınız [veya bulduğunuz] başkasına ait mal ya da parayla ilgili inkarda bulunmayın” (Raşbam; krş. 5:21-22). Bu iki fiil anlam olarak birbirlerine yakındır ve olasılıkla anlamı güçlendirmek için birlikte verilmiştir. Bazılarına göre ise “inkar etmek” bu konulardaki gerçeği gizlemek, “yalan söylemek” verilen sözde durmamayı ifade eder (Daat Mikra). Yalanla ilgili genel yasak için bkz. Şemot 23:7 açık.

5:21-26’da çeşitli inkar durumlarındaki parasal yükümlülüklerden bahsedilmişti. Buna göre bir kişi eğer bu tip bir inkarda bulunmuş, ama sonra Teşuva yapmak istemişse, elinde tuttuğu mal ya da parayı aynen geri iade etmek ve gerçek

יג לא-תַעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא-תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׂכִיר אֶתְךָ עַד-בֹּקֶר: 13

için ertesi sabaha kadar vakti vardır (bu pasuk). Benzer şekilde eğer işçi gece için tutulmuşsa, ücreti ertesi gün, gün batımına kadar ödenmelidir (krş. Devarim 24:15; *Torat Koanim*; *Talmud – Bava Metsia* 110b; *Yad – Sehirut* 11:1; Raşi). Ücreti ödemekten kaçınma konusundaki yasak, bu ücretin ödenebilir hale geldiği andan itibaren başlar. Böylece, eğer bir işçi bir hafta için tutulmuşsa, ücreti o haftanın sonunda toplu olarak ödenebilir; her gün tek tek ödeme yapılması şartı yoktur. Bu durumda da, işin tamamlandığı gündüz ya da geceyi takip eden gece ya da gündüz boyunca ödeme yapılabilir. Bunun aşımı, bu yasağın çiğnenmesi anlamına gelir. Yine de bu, belirli bir anlaşma yapılmamışsa böyledir. Fakat eğer işçi ile örneğin, çalışma süresinin ortasında ödeme yapılacağına dair anlaşma yapılmışsa, o süre geçilemez (*Keneset Agedola*; *Meam Loetz*). Öte yandan eğer bir işçi, birkaç saatlik bir iş için tutulmuşsa, ücreti, işini gündüz vakti bitirdiği takdirde akşama kadar, gece bitirdiği takdirde sabaha kadar ödenmelidir (*Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 339:3-5; krş. Devarim 24:15; krş. Raşbam).

Yanında gecelememelidir – “Ücret geceyi senin yanında geçirmemelidir”. Ya da “ücreti geceyi geçirip sabaha kadar senin yanında tutma” (*Daat Mikra*).

Ücretin geciktirilmesi konusundaki yasak, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 134 (*Sefer Ahimuh*). Bu kural özellikle günlük işçiler için önemlidir; zira bu işçiler çoğunlukla fakir ve paraya hemen ihtiyacı olan kişilerdir. Dolayısıyla ücreti vaktinde ödememek, büyük bir kötülük anlamına gelir (*Daat Mikra*; krş. Devarim 24:15). Normal şartlarda, mahkemede yemin ettirilmesi gereken bir kişiyi bundan alıkoymak için çeşitli yollar denenir; çünkü yemin çok ciddi bir şeydir ve en ufak bir şüphe söz konusuysa yalan ya da boş yemin yasağı delinmiş olacaktır. Fakat günlük işçiler söz konusu olduğunda, eğer işveren parayı ödediğini öne sürüyor, ama işçi bunu almadığını söylüyorsa, işçi hemen yemin edebilir ve hakkı

olan parayı alabilir. Böyle bir durumda mahkeme işçiyi alıkoymaya çalışmaz ve yemin etmesini engellemek için ek cezalar öne sürmez. Aksine işçi, eğer kalbi temizse ve parayı almadığından eminse yemin edip hakkı olan parayı alması için yöreklendirilir (*Şulhan Aruh – Hoşen Mişpat* 89; *Meam Loetz*).

Pasuktaki “sende” [ya da “yanında”] sözcüğünden bazı kurallar türer: [1] Bir işveren, sadece işçi ücretini talep ediyorsa ihlal durumundadır [zira “sende” sözcüğü, bilgin dahilinde” anlamına da gelir ve işçinin talebi, konuyu “kesin bilgi” sınıfına sokar]. Fakat işçi herhangi bir talepte bulunmamışsa, ödeme vakti geçse bile, henüz yasağı ihlal etmiş sayılmaz. [2] Ayrıca tüm bunlar ödeme vakti geldiğinde işverenin elinde yeterli miktarda para olduğu, ama bunu vermeyi reddettiği ya da vermekten kaçındığı takdirde doğrudur [yani “sende” para varsa]. Fakat elinde bu para yoksa, bulana kadar muafı ve bulduğu anda ödemeyi yapmakla yükümlüdür. [3] Eğer bir işçi ücretini talep ettiğinde işveren onu bir banker ya da paraleli bir kişiye yönlendirir ve banker bunu kabul ederse, işverenin yükümlülüğü ortadan kalkar [çünkü para ile ilgili yükümlülük artık onun “yanında” değildir] (*Talmud – Bava Metsia* 112a; *Meam Loetz*).

¹³ “Akranının alacağını esirgeme ve [onu] soyma.
“Bir işçinin ücreti, sabaha kadar yanında gecelememelidir.

kişinin seçimine ve isteğine bağlı olan konularla sınırlıdır. Bu nedenle bir mitsva söz konusu olduğunda, bunun yapıldığı, yapılmadığı, yapılacağı ya da yapılmayacağı konusundaki yeminler, zaten geçersizdir. Zira bir kişi Tora’nın tüm emirleriyle “yükümlüdür”; isteğine bağlı değildir. Ayrıca bkz. 5:4 açık., *Kötülük ya da iyilik edeceğine dair k.b. (Sefer Ahinuh)*.

Genel olarak Tora’nın “yapma” şeklindeki emirlerinin ihlalinin cezası [başka bir ceza belirtilmemişse] kırbaştır; fakat eğer bu ihlal belirli bir hareket gerektirmiyorsa ve sadece konuşma ya da düşünce ile yapılıyorsa ceza yoktur. Bu konuda, yalan yere yemin yasağı istisnadır ve aktif hareket içermemesine rağmen kırbaçı gerektirir (*Talmud – Şevuot* 21a). Aynı şey sıradaki pasuktaki herhangi birine lanet etme yasağı için de geçerlidir (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 66a; *Yad – Sanedrin* 26:1-2; *Daat Mikra*).

Tanrı’nın İsmi[n kutsiyetini] ihlal – Yalan yere yemin etmekte sakınca görmeyen bir kişi, Tanrı’nın İsmi’ni reddetmiş, O’na karşı hiçbir saygısı olmadığını ortaya koymuş olur (İbn Ezra). Alternatif olarak, akranına maddi zarar verip, yükümlülüğünden yalan söyleyerek kurtulan bir kişi, Tanrı’nın İsmi’nin kutsiyetini ihlal etmiş olur (Sforno). “Tanrı’nın İsmi’nin kutsiyetini ihlal etmek” teriminden kasıt, sanki Tanrı ve Kutsal İsmi alelade şeylermiş gibi bir davranış içinde olmaktır (krş. *Daat Mikra*).

13. Akranının alacağını esirgeme – İbranice *Lo Taaşok*. Bu ifade genel olarak “hilekarlık yapma” anlamındadır ve her türlü haksız kazancı ifade eder. Buradaki anlamı ise eldeki, başkalarına ait bir para ya da malı geri vermeyi reddetmek şeklindedir. *Mitsvat Lo Taase* No. 132 (*Sefer Ahinuh*). Özellikle bir işçiyi, üzerinde anlaşılan ücretten mahrum bırakmak (*Torat Koanim*; Raşi; Raşbam), veya hilekarlık ya da yüzüstlük suretiyle, bir başkasına ait olup kendisine sahibinin isteği dahilinde teslim edilmiş [örneğin emanet olarak bırakılmış] bir mal ya da parayı iade etmeyi reddetmek (*Yad – Gezela VeAveda* 1:4) bu yasağın kapsamındadır (krş. *Devarim* 24:14). Bu, pasuğun devamından da bellidir

(*Minhat Yeuda*). Ayrıca bkz. 5:21 açık. Alacağı olan bir kişiyi “bugün git, yarın gel” diyerek geri göndermek de bu yasağın kapsamındadır. Dolayısıyla bir işveren, işçinin ücretini daha sonra ödeme niyetiyle geciktiriyorsa bile, ihlal halindedir (*Sefer Meirat Enayim*; *Meam Loex*).

Bir işçinin alacağını vermeyi reddeden kişi, Tora’nın beş yasağını çiğnemiş olur: Bu pasuktaki “alacağını esirgeme”, “soyma”, “[ücreti] sabaha kadar sende kalmamalıdır” ile, *Devarim* 24:15’teki iki benzer ifade (*Tosefta – Bava Metsia* 10:3; *Talmud – Bava Metsia* 111a; *Yad – Sehirut* 11:2).

[Onu] Soyma – İbranice *Gazal* kökü. Bu, önceki açıklamada belirtilen mala el koyma ya da geri vermeyi reddetme hareketinin, güç kullanarak yapılan halini belirtir (bkz. 5:21 açık.; *Yad – Gezela VeAveda* 1:3). İbn Ezra’ya göre önceki açıklamadaki fiil ile buradaki aynıdır; fakat ilki gizliden gizliye, diğeri ise alenen ve güç kullanarak yapılan şekildir. Benzer şekilde *Talmud*, ikisinin aynı şey olduğunu kaydeder. Fakat Tora yine de ikisini ayrı ayrı yazarak, bu yasağı çiğneyen kişiyi iki kez cezaya layık hale getirmektedir (*Talmud – Bava Metsia* 111a). Bu, son derece kötü bir karakter özelliğidir ve Tora bu yüzden böyle davranışları kesin bir dille yasaklamaktadır.

Sözcüğün tam anlamı da elbette geçerlidir. “*Gazal – Soymak*” kökü, zor kullanarak ve alenen yapılan hırsızlığı ifade eder. Bir kişi, kendisine ait olmayan bir mala bu şekilde el koymakla ya da onu başkasının elinden zorla kapmakla bu yasağı çiğnemiş olur. *Mitsvat Lo Taase* No. 133. Rambam, bir kişinin Yahudi olmayan, hatta putperest birine ait malı da çalışmasının yasağa dahil olduğunu ve mutlaka geri vermesi gerektiğini ekler. Ölümü hak eden birinin bile malına el koyulamaz (*Talmud – Bava Kama* 119a).

Sabaha kadar – Tora bir işverene, iş bittikten sonra ödeyecek parayı bulabilmesi için yaklaşık yarım günlük bir süre tanımıştır [dolayısıyla Tora her iki tarafın haklarını da göz önünde bulundurmaktadır (*Daat Mikra*)]. Bir işçi gündüz vakti için tutulmuşsa, işverenin, onun ücretini ödemek

יד לא־תקלל חַרֶשׁ וְלִפְנֵי עוֹר לֹא

תֵּן מַכְשֵׁל וִירָאֵת מֵאֲלֵהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: שְׁנֵי חֲמִישֵׁי כֶּשֶׁהַן מַחוּבְּרִין

başkalarının refahından sorumlu olduğumuz ve buna zarar verecek bir şey yapmaya hakkımız olmadığı şeklindedir.

Tora “engel koyma” ifadesinde fiil olarak “yerleştirme” anlamı taşıyan *Lo Tasim* değil, “verme” anlamındaki *Lo Titen* kullanımını tercih etmiştir. Bu da pasuktaki emrin, gerçek anlamının belirttiği şekilde kör bir kişinin önüne, takılmasına neden olacak fiziksel bir engel koymaktan değil, bir kişi için değer ifade edebilecek bir şeyi – yani bir öneriyi – “vermekten”, önüne sunmaktan bahsettiğini gösterir. Başka bir deyişle kör bir kişinin önüne taş koyan biri elbette kötüdür ve yanlış bir şey yapmıştır; ama bu pasuğun bahsettiği asıl konu bu değildir [zira sadece kör birinin değil, hiç kimsenin önüne engel teşkil edecek bir şeyin koyulamayacağı, zaten başka bir yasağın kapsamındadır (bkz. Şemot 21:33-34 açk.)]. Pasuğun “doğrudan” anlamı, bilincsiz bir kişiyi yanlış yönlendirmenin yasak olduğu şeklindedir – bu bir yorumlama ya da türetim değil, pasuğun gerçek anlamıdır (*Korban Aaron*; *Mişmeret Akodeş*; *Minhat Himuh* 232:4). *Onkelos* da buna işaret edercesine çevirisini “kör” değil, “görmeyen” şeklinde yapmıştır.

Mitsvat Lo Taase No. 136 (*Sefer Ahimuh*). Bir başkasını günah işlemeye sevk etmek, ya da onun günah işlemesine yardım etmek de bu yasağın kapsamındadır. Buna bağlı olarak *Talmud* bu emrin ihlaline yol açan bazı örnekler sunar: Örneğin bir kişi, [şarap içmesi yasak olan] bir *Nazir*’e şarap ikram etmemelidir. Yine; bir baba, oğluna fiziksel ceza vermekten, özellikle oğlu büyükse, kaçınmalıdır; çünkü bu, oğlunun saygısızlık etmesine ve Tora’nın bir emrini çiğnemesine yol açabilir (*Talmud – Moed Katan* 17a). Aynı kuraldan yola çıkarak, Hahamlarımız, Tora sadece faiz almayı yasaklamasına karşın, faiz verenin de alan kadar suçlu olduğunu öğretirler (*Talmud – Bava Metsia* 75b).

Her durumda, “*En Mikra Yotse Mide Peşuto – [Tora’daki bir] Pasuğun, [asıl anlamı buradaki gibi figüratif olsa bile] basit anlamı göz ardı edilemez*”.

Dolayısıyla pasuğun düz anlamından çıkan sonuç doğrultusunda, kör bir kişinin önüne bir engel yerleştirme yasağı da bu pasuğa dahil olarak görülebilir (Rabag; Sforno; *Mesiah İlemim*). Bu durumda Tora’nın şöyle bir sıra izlediği düşünülebilir: Kişi bir başkasına maddi zarar vermemelidir (p. 11-13); onun onurunu zedelememelidir (“*lanet etme*”) ve bedensel zarara [bunu kendi elleriyle değil de, dolaylı olarak yapsa bile] yol açmamalıdır (“*önüne engel koyma*”) (Sforno).

Tanrı’dan çekin – Aslında Tora’nın tüm yasakları, Tanrı’dan çekinmenin bir sonucu olarak ihlal edilmemelidir. Dolayısıyla Tora’nın burada [ve başka yerlerde] bu vurguyu özellikle yapması, bu yasağın diğer yasaklardan farklı olan özel bir boyutunun varlığına işaret etmektedir (*Mesiah İlemim*): Bu örnekte olduğu gibi bu ifade, kullanıldığı her yerde, başkalarının göremeyip, sadece Tanrı’nın bilebileceği kötü niyetler konusunda ek bir caydırıcı amaç taşır (bkz. p. 32, 25:17, 25:36 ve 25:43; *Talmud – Kiduşin* 32b). Bilinçli olarak kötü bir öneride bulunan kişi, bu hıyanetini, öneriyi iyi niyet ve samimiyetle verdiğini iddia ederek kolayca gizleyebilir. Fakat Tora onu uyarmaktadır: İnsanları aldatabilir; ama Tanrı’yı aldatması olanaksızdır. “Tanrı, gizli her şeyi görür” (Ramban). Eğer akranına karşı gerçekten hilekarca davranmışsa, Tanrı’nın kendisini cezalandıracağından emin olabilir (*Torat Koanim*; Raşi). *Mişna*’da yazılı olduğu gibi: “Senden yukarıda ne olduğunu bil: Gören bir göz ve duyan/dinleyen bir kulak. Ve tüm yaptıkların bir kitaba kaydedilmektedir” (*Mişna – Pirke Avot* 2:1; Rabenu Behaye). Nitekim Devarim 27:18’de böyle bir kişi lanetlenmektedir. [Bu yüzden görmeyen ve duymayana eziyet edebileceğini; bunu kimin yaptığını bilmeyecekleri için cezadan kaçabileceğini düşünme. O görmüyorsa Tanrı görüyor; o duymuyorsa, Tanrı duyuyor.] Duymayan veya görmeyen kişileri kendisine av olarak belirleyen kişi, Tanrı’nın kendisini de bir gün sağır ya da kör yapıp, kendisi gibi kişiler için bir av haline getirebileceğinin bilincinde olmalıdır (İbn Ezra).

¹⁴ “Duymayan birine [bile] lanet etme.
“[Doğruyu] Görmeyen birinin önüne engel koyma. Tanrın’dan çekin – Ben, Aşem’im.

14. Duymayan birine – *Targum Onkelos*. İbranice **Hereş**. Tam çeviriyle “sağır”. Hem bu hem de sıradaki “görmeyen” ile ilgili emir, bazı yönlerden [işitme ve görme konusu haricindekiler de olmak üzere] eksikliği olan kişiler üzerinde avantaj sağlamayı yasaklamaktadır (İbn Ezra; krş. *Talmud* – *Sanedrin* 66a).

[Bile] – *Torat Koanim*; Raşi; krş. *Talmud* – *Sanedrin* 66a. Sağır biri kendisine edilen lanet ya da küfrü duymamasına ve bu nedenle onun üzerinde herhangi bir etki söz konusu olmamasına rağmen, Tora bunu yasaklamaktadır. Bu durumda lanet ya da küfrü duyan birine karşı bu şekilde davranmak da, haydi haydi yasaktır (Ramban; Rabenu Behaye). Başka bir deyişle, herhangi bir kişiye lanet okumak yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 135 (*Sefer Ahinuh*). Bir kişi uyuyorsa ya da orada değilse bile, yasak aynı şekilde geçerlidir (*Meam Loez*); zira ifade “o anda duymayan birine” şeklinde de anlaşılabilir (krş. *Sefer Ahinuh*). Alternatif olarak, Tora Şemot 22:27’de halkın en önde gelen kesimine laneti yasakladıktan sonra, şimdi de aynı yasağı sıkça alaya maruz kalabilen kesimlerden biri için tekrarlayarak, aslında bu yasağın tüm halka yönelik geçerli olduğunu öğretmektedir (Ramban; *Talmud* – *Şevuot* 36a). Bu yasak doğrultusunda, kişinin kendisine bile lanet okuması yasaktır (*Mişna* – *Şevuot* 4:13). Lanetin hangi dilde okunduğunun da bir önemi yoktur; her şekil yasaktır (*Meam Loez*).

Her ne kadar lanetin hangi konuda işlerlik kazanacağını bilmesek de, genel olarak, ister Yahudi olsun, ister olmasın, herkesin lanet konusunda hassas olduğunu biliriz. Bu hassasiyetin temelinde, edilen herhangi bir lanetin, bu lanet alelade biri tarafından telaffuz edilse bile, bir şekilde hedefteki kişiye sıkıntı ya da olumsuzluk katacağı konusundaki his yatar. Durum böyleyken, bu yasağın bir başka nedeni olarak, Tanrı’nın, başkalarına tıpkı fiziksel hareketlerimizle olduğu gibi, ağızımızla da zarar verme konusunda bizi engelleme niyetinde olması verilebilir. Hahamlarımız’ın söyledikleri gibi, “Dudaklarla bir anlaşma yapılmıştır” (*Talmud* – *Moed Katan* 18a); yani insanın

ağızından çıkardığı sözcükler, hedefe etkide bulunma gücüne sahip olabilir. Bu da mantıksız değildir. Zira insanı hayvandan ayıran özellik olan konuşma gücü, onun yüksek dünyalara ait bir parçasıdır. Dolayısıyla ağızdan çıkan sözlerin, güçlü etkilere sahip olabilmesi, doğasının bir gereğidir (*Sefer Ahinuh*).

Ramban ise yasağın temelinde, laneti telaffuz eden kişinin öfke ve intikam duygularının pekişmemesi olduğu görüşündedir. Hepimiz biliriz ki, olumlu ya da olumsuz bir duygu, ağızla telaffuz edilerek ifade edildiği zaman daha da güçlü bir hale gelir. Bir başkasına yönelik sevgimizi içimizde tuttuğumuz zaman bu başkadır; bunu üçüncü bir kişiye iletmek başkadır [sevgi duygumuz bu şekilde güç kazanır]; ama bu duyguyu sevginin hedefindeki kişiye açmak bambaşkadır [bu şekilde duygu en üst düzeyde güç kazanır]. Aynı durum nefret konusunda da geçerlidir. Bu nedenle kişi, bir başkasına yönelik olumsuz duygularını, onun yokluğunda bile – ve elbette doğrudan ona karşı – dile getirmemelidir.

Anlaşıldığı üzere yasak, özünde, lanetin hedefi değil kaynağıyla ilgilidir. Dolayısıyla yasak, özellikle, insanı ağızdan çıkanları kontrol etme ve kelimeleri seçerek kullanma konusunda kendisini sınırlamaya yönlendirmektedir. Bunu, söylediklerinden etkilenmeyecek olan bir sağır için yaptığı takdirde, diğer tüm kişilere yönelik konuşmalarında da elbette kolayca yapabilecek duruma gelecektir (Rabenu Behaye).

[Doğruyu] Görmeyen birine – Krş. *Targum Onkelos*.

İbranice **İver**. Tam çeviriyle “kör”; “âma”. Bu ifade, saf, bilinçsiz, bilgisiz ya da şüphelenmeyen bir insana, özellikle de çıkar sağlama amacıyla yanlış bilgi verme, onu yanlış yönlendirme, bilinçli olarak ona uygun olmayan bir tavsiyede bulunmayı [bu, normalde iyi ve mantıklı bir tavsiyeyse bile, “ona uygun” olmadığı için] yasaklamaktadır (*Torat Koanim*; Raşi). Buna bağlı olarak bir kişinin günah işlemesine sebep olmak da bu yasağın kapsamındadır (Ramban, *Sefer Amitsvot*; Raşi). Bu emrin mesajı, bizlerin

- 15 מו לא־תַעֲשֶׂן עֹלַי בְּמִשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְּנֵי־לִי וְלֹא תִהְדָּר פְּנֵי
16 גְּדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתִי: מו לא־תִלָּךְ רִכִּיל בְּעַמִּיךָ לֹא תַעֲמֹד
עַל־דָּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה:

Bu doğrultuda, mahkemede taraflara yüzeysel olarak bile farklı muamele gösterilemez (bkz. Şemot 23:6 açık.; *Talmud* – Şevuot 30a; Sforno). [2] “*Adalet*” anlamındaki sözcük, *Tsedek*, aynı zamanda “doğru ve dürüst” manası taşır. Dolayısıyla düz anlamına ek olarak pasuk “Akranımı, dürüst yanlarını göz önünde bulundurarak yargıla” demektedir. Başka bir deyişle bir kişi, haklı olabilecek yanı ön planda tutularak yargılanmalıdır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 34b; Raşi). Bu ikinci anlamda pasuktaki “*akranımı*” sözcüğü de özel bir önem kazanmaktadır. Zira böyle bir yaklaşıma sadece “*akranım*” olacak bir kişi – normaldeki davranışlarıyla güvenilir, Tanrı’ya ve insanlara karşı sadık ve güvenilir olduğunu ispatlamış bir kişi – layıktır; günahkarlığıyla ünlenmiş biri için ise hafifletici yanlar aramak zorunluluğu yoktur (*Maskil Ledavid*; krş. *Talmud* – Şevuot 30a).

Rabi Samson Raphael Hirsch ilk bakışta tezat gibi görünen duruma – toplumun bireylerini bir yandan son derece objektif bir şekilde, diğer yandan da dürüst yanlarını göz önünde tutarak yargılama gerekliliğine – açıklık getirir. Bu aslında hiç de tezat değildir. Çevresel faktörler bir kişinin, yaptığı yanlış şeyi neden yaptığını anlamamıza yardımcı olabilir; ama onu kanuni yükümlülüklerinden muaf kılmaz. Dolayısıyla bir yargıç sırf “iyi bir sebebi” olduğu için bir kişiyi beraat ettirme yetkisine sahip değildir; adalet yerini bulmalıdır. Öte yandan toplumsal açıdan bakıldığında bizlerin daha çok bir suçlunun neden öyle davrandığı konusuna odaklanması ve kişiyi aldığı cezanın ötesinde mahkum etmemesi gerekir. Bir kişinin işlediği hata, suç, hatta günahtan dolayı cezai yükümlülük altına girmesi, onun mutlaka toplumdan uzaklaştırılması ve reddedilmesi gerektiği anlamına gelmez. Bu ayrıca, toplum olarak bizim, suça yol açan faktörleri değerlendirmemiz ve düzeltmemiz için de bir fırsattır.

16. İspiyoncu bir şekilde dolaşma – Ya da “*dedikodu yayma*” (Raşbam). Bir kişinin yaptıklarının ya da söylediklerinin, onun bilgisi

ya da isteği haricinde başkalarına anlatılması yasaktır. Bu, *Laşon Ara* günahının bir türüdür (*Talmud Yerusalmi* – *Pea* 1:1).

İbranice *Rahil*. Hahamlarımız bu sözcüğü “*Rah Laze VeKaşe Laze* – Birine karşı yumuşak, diğerine karşı sert” şeklinde tanımlarlar (*Talmud* – *Ketubot* 46a). Bu sözcük “*Rohel* – Seyyar Satıcı” ile aynı köktendir. Raşi’ye göre bu “*Ragal* – Casusluk Yapmak” köküyle de bağlantılı olabilir. Her iki bakışla, anlam açıktır; tıpkı seyyar bir satıcı ya da bir casus gibi, ispiyoncu da sürekli olarak etrafta ev ev, dükkan dükkan, insan insan dolaşp bir taraftan öğrendiklerini başka yerlere sürekli aktararak iftira ve dedikodusunu yayar (Raşi; İbn Ezra). Pasuğun başındaki “*halkın içinde*” ifadesi de bunu belirtir (Ramban). Söylenenler doğruysa bile yasak çiğnenmiş olur (*Talmud* – *Sanedrin* 31a).

Mitsvat Lo Taase No. 137. Laf taşımak, sadece geçimsizliklere son vermek ve zararları önlemek gibi olumlu amaçlar söz konusu olduğunda kabul edilebilir. Tora’nın dedikodu ve ispiyonu yasaklamasının nedeni de halk içindeki barışı tesis etmektir (*Sefer Ahinuh*).

İspiyonculuk ve dedikoduculuk son derece büyük günahlardır; birçok kez kan dökülmesine ve büyük felaketlere yol açmıştır (krş. Yehezkel 22:9). Tora buna işaret edercesine, bu emrin hemen ardından aynı pasuk içinde ölüm tehlikesi içinde olan bir kişinin durumuna seyirci kalmayı yasaklamaktadır (*Yad* – *Deot* 7:1). İspiyonculuğun yol açabildiği felaketlerin çok ağır bir örneği *Tanah*’ta görülmektedir. Bu örnekte Doeg adlı kişi, David’i kovalayan Kral Şaul’a onun yerini bildirmiş, bu ispiyonculuğun sonucunda Kral’ın emriyle, David’i barındıran 85 *Koen*’i öldürmüş ve bir *Koenler* şehri olan Nov’u tümüyle kılıçtan geçirmiştir (Şemuel I 22:9, 18-19).

Akranının yaşamı ... karşısında ... durma – “Yaşam” şeklinde çevirdiğimiz sözcük “*kan*”dır (krş. 17:11, 17:14). Tam çevirisi “*Akranımın kanının üzerinde/yanında durma*” olan bu deyimsel

¹⁵ “Yargıda haksızlık yapmayın. Fakiri kayırma, büyüğü onurlandırma – akranını adaletle yargılamalısın.

¹⁶ “Halkın içinde ispiyoncu bir şekilde dolaşma.
“Akranının yaşamı [tehlikedeysen, durum] karşısında [seyirci gibi] durma – Ben, Aşem'im.

15. Haksızlık yapmayın – *Mitsvat Lo Taase* No. 137 (*Sefer Ahinuh*). Bu hem yargıçlara hem de şahitlere yönelik bir uyarıdır (İbn Ezra). Tora'da haksızlık (**Avel**) yapan bir kişinin Tanrı katında “iğrenç” (**Toeva**) olduğu belirtilmektedir (Devarim 25:16). Ayrıca “iğrenç” sözcüğü, farklı pasuklarda “nefret uyandıran” (Devarim 12:31), “itici” ve “reddedilmiş” (Devarim 7:26) sözleriyle bağdaştırılmıştır. Dolayısıyla yargıda haksızlık yapan ve adaleti saptıran bir yargıç, bu sıfatların hepsine layıktır (*Torat Koanim*; Raşi). Fakat eğer davanın tarafları ya da tanıklar yalan söyleyerek yargıçları yanıltırlarsa, onların vereceği yanlış karardan kaynaklanan adalet bozulmasının sorumluluğu, kendilerine aittir (*Or Ahayim*).

Fakiri kayırma, büyüğü onurlandırma – Pasuğun başındaki “yargıda haksızlık yapmayın” emri, her türlü yanlış yargıyı kapsar. Buna karşın Tora, yargıcın taraflı bir yargıda bulunmasına ve bunu haklı görmesine neden olabilecek iki örneği verme gereği duymuştur (*Gur Arye*; *Sifte Hahamim*). Yargıç, içinden “Zenginler nasılsa fakirleri geçindirmekle yükümlüler. Bu yüzden yargıç olarak fakiri kayırarak karar vermem daha doğru. Böylece fakir, parayı zenginden onurlu bir şekilde almış olur” şeklinde bir düşünce geçirmemelidir. Benzer şekilde “Bu kişi büyük [= zengin ya da asil bir aileye mensup ve toplumdaki yeri nedeniyle utanması ya da küçük düşmesi, normal ağıra göre daha ağır bir etkiye neden olur]. Şimdi ben onu nasıl haksız çıkarıp küçük düşürürüm? Bunu yaparsam cezaya layık olabilirim!” diye de düşünmemelidir. Tora, adaletin azami dürüstlikle yerine getirilmesinde ısrarcıdır; *Tsedaka* ya da birini utandırmama emirleri başka mitsvalardır ve yargıcın bunları birbirine karıştırma hakkı yoktur; onun görevi adaletin gerektiği şekilde tecelli etmesini sağlamaktır (*Torat Koanim*; Raşi).

Kayırma – Tam çeviriyle “yüzünü kaldırma”. Tora, ilk cinayetten sorumlu Kayın'ın “yüzünün düştüğünü” (Bereşit 4:5 açk.) söylemektedir. Bu, üzgünlük, sıkıntı ve dert belirten bir deyimdir. Bu nedenle bir kişiyi bu durumdan kurtarmak “yüzünü kaldırmak” deyiimiyle ifade edilir. Zira bu şekilde o da herkes gibi bakışlarını

doğrultabilecektir. Fakat Tora, mahkemede bir fakire bile özel muamele edilemeyeceğini, suçunun hoş görülemeyeceğini belirtmektedir. Adalet söz konusu olduğunda safça merhamete yer yoktur (*Daat Mikra*).

Onurlandırma – İbranice **Adar** kökü. Bkz. p. 32. Tam anlamıyla “yüzünü güzelleştirme”. Önceki açıklamaya benzer şekilde, sıkıntılı birinin yüzünü şenlendirmekten bahsedilmektedir. Fakat yine, bir kişinin yüksek mertebesi nedeniyle özel muamele görmesi gibi bir şey söz konusu olamaz (*Daat Mikra*). Bu doğrultuda bir başka alternatif: “Büyükten etkilenme” (Saadya Gaon; *Septuaginta*).

Mitsvat Lo Taase No. 136. Bu yasak, sadece davanın “büyük” tarafına özel muamele göstermeyi değil, her türdeki taraflılık durumunu yasaklamaktadır (*Sefer Ahinuh*). Bu açıdan, fakiri kayırmak da aynı şekilde bu yasağın kapsamındadır.

Akranını adaletle yargılamalısın – Ya da “gerçeğe bağlı kalarak yargılamalısın” (*Targum Onkelos*). Bu, yargıçlara yönelik bir emirdir. *Mitsvat Ase* No. 97. Bu mitsva aynı zamanda Tora'nın kurallarını iyi bilen ve bu konularda dürüst olan kişinin, anlaşmazlık içinde olan iki taraf arasındaki davaya bakmasını gerektirir. Tora'ya göre bir yargıç tek başına karar verebilse de (*Talmud – Sanedrin* 3a), Hahamlarımız, bu emrin hatayla ihlalini engellemek amacıyla yargıçlara hitaben “Tek başına yargılama” demişlerdir (*Mişna – Pirke Avot* 4:8).

Bu mitsvanın nedeni açıktır. Dünya sadece dürüst ve adil yargı sayesinde ayakta durabilir. Bir yargıç, taraflar arasında birine samimiyet gösterdiği takdirde, diğer taraf tüm söyleyeceklerini söylemekten çekinecek, sonuçta yargı adil olmaktan çıkacaktır. Yargının Tora kanunlarına “hakim” bir kişi tarafından yapılması gerekliliği de, gerçek adaletin tecellisi için kaçınılmaz bir şarttır. Zira bunu o yapmazsa, az bilgili başkaları yapacak, adalet yine doğrudan sapacaktır (*Sefer Ahinuh*).

Bu ifade şu şekilde anlaşılabilir: [1] Yüzeysel anlamda pasuğun isteği, adaletin korunmasıdır.

17 יִזְלֹא־תִשְׁנָא אֶת־אֲחִיךָ בְּלִבְּכָךְ הֹכַח תֹּכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלֶיךָ חֵטָא:

ve beraberliktir. Bir kişi, akranını samimiyetle ikaz ettiği takdirde, bu, ona olan sevgisinin bir ifadesidir; zira onun günah işleyerek maddi ve manevi bereketten mahrum kalmasına engel olma amacındadır. Bunu gösterircesine “*Aava – Sevgi*” ve “*Ehad – Bir*” sözcüklerinin sayısal değerleri birbirine eşittir (13). Bu, sevginin olduğu yerde birliğin olduğunu gösterir. Bu nedenle bir kişinin, akranını ikaz ederkenki motivasyonu sevgi olduğu takdirde, bu uyarıyı da sevginin gereklilikleri dahilinde yapacaktır. Tüm Yisrael tek bir vücut gibidir (*Meam Loez*).

Buna paralel olarak, Kelm’li Rabi Simha Zissel, bu ifadeyi (“*ikaz et; ikaz et*”) “aşama aşama ikaz et” şeklinde açıklar. Çoğu zaman bir kişiye, davranışlarının ne kadar kabul edilmeyecek düzeyde yanlış olduğunu dobra bir şekilde söylemek işe yaramaz. Bu, söz konusu kişiyi sadece utandıracak, hatta kendisini saldırıya uğramış hissetmesine yol açacak ve geri tepecektir. Bu nedenle daha akılcıca bir yöntem, eleştiriyi “yüz küçük parçaya” bölmek, aşama aşama giderek o kişiyi doğru bakış açısına makul bir şekilde yaklaştırmaktır. Rabi Elazar ben Azarya kendi nesli için “Bu nesilde, insanları doğru bir şekilde ikaz etmeyi bilen biri kaldıysa şaşarım” demiştir (*Talmud – Arahin* 16b). Bu onun nesli için geçerliyse...

Rabi Şimon’un oğlu Rabi Elazar şöyle demiştir: Sözü dinlendiği takdirde ikazda bulunmak nasıl bir kişi için mitsva ise, eğer sözü dinlenmeyecekse sessiz kalmak da aynı şekilde mitsvadır. Tora, “*akranımı mutlaka ikaz et*” derken, uyarı ve tembihlere kulak veren kişiler için konuşmuştur (*Talmud – Yevamot* 65b; Raşi o.a.). Genelde ikaz, öğretmen tarafından öğrenciye yapılır. Fakat gerekirse, bir öğrenci de öğretmenini uygun dille uyarmalıdır (*Talmud – Bava Metsia* 31a).

Bir kişi ikazda bulunmuş, diğeri de hatasını kabul etmişse, diğer taraf bunu fırsat bilip üste çıkacak şekilde daha da yüklenmemelidir. Aksine, zalim olmamalı, hatayı kabul edip af dileyen akranını hemen affetmelidir. İkaz başkalarının önünde değil baş başa ve gizlice yapılmalı, tek amacın o kişinin iyiliği olduğu açıkça belirtilmelidir. Eğer Tanrı’ya yönelik bir günah söz konusu ise, gizlice yapılan ikazlar işe yaramadığı takdirde, durum

farklıdır. Bu kişinin tutumu düzelene kadar, ikaz önce yakın ailesinin, sonra başkalarının önünde de yapılabilir ve bu kişi utandırılabilir. Tüm peygamberler bu şekilde davranmışlardır (*Yad – Deot* 6:5-8; *Daat Mikra*). Her durumda bir kişi, ikazda bulunmadan önce, kendisinin aynı konuda kusursuz olduğundan emin olmalıdır. Aksi takdirde ona “başkalarını düzeltmeden önce kendini düzelt” diyeceklerdir (*Midraş – Yalkut Şimoni; Talmud – Bava Batra* Perek 3; *Meam Loez*).

Onun yüzünden ... günah taşıma – “Bir kişi hata içindeyse ve sen bunu bilip ikazda bulunmaktan kaçınırsan, sen de suçlu duruma düşersin” (Ramban; krş. *Targum Onkelos*; krş. *Talmud – Şabat* 54b).

“Diğer yandan, [alternatif çeviri:] onun vesilesiyle günah taşıma. Hata içinde olan insanları ikaz etmek görevin olmasına karşın, bunu yanlış yoldan yaparsan, yine günah işlemiş olursun. Onu başkalarının önünde utandırmamaya dikkat etmelisin” (*Torat Koanin; Talmud – Arahin* 16b; Raşi). Dolayısıyla bu, insanları başkalarının yanında utandırmaya karşı genel bir yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 140. Utanç, insanlar için en ağır sıkıntı kaynaklarından biridir. Bu nedenle Tora, başkalarını bu şekilde sıkıntıya sokmaktan bizi men eder; zira bir ikazda bulunmamız gerektiğinde bunu baş başa ve tatlı dille yapmamız mümkündür (*Sefer Ahinuh*). Hahamlarımız’ın tabiriyle utandırmak, “arkadaşının yüzünü beyazlatmak” şeklinde tanımlanır. Zira bir kişi utandığı zaman kan başına hücum edip yüzü kıpkırmızı olduktan sonra aynı hızla geri çekilir ve yüz solar. Kanın bu çekilişini Hahamlarımız “o kişinin kanını dökmek” ile eşdeğer olarak tanımlarlar. Bu yasağı ihlal edenin Gelecek Dünya’da payı olmadığı söylenir (*Meam Loez*).

“Ayrıca durum senin düşündüğün gibi olmaya bilir ve dostça ikazda bulunmayıp yanlış izleniminde ısrar etmen, senin için günah kabul edilecektir (İbn Ezra). Yani [alternatif çeviri:] [kalbinde] onun üzerine [haksız yere] günah yükleme (krş. Raşbam). Dahası, ikaz etmezsen o günah işlemeye devam edecek ve sen buna vesile olmuş olacaksın. Bu nedenle ikaz et ki onun üzerine [daha da] günah bindirme” (*Daat Mikra*). Bu olasılıklara bağlı olarak, bkz. Yehezkel 3:18-19.

¹⁷ “Kalbinde kardeşinden nefret etme.
“Akranını mutlaka ikaz et; ama onun yüzünden [sen de] günah taşıma.

ifadenin anlamı “Akranının yaşamı tehlikede olduğu sırada, buna seyirci kalma” şeklindedir (*The Living Torah*).

Mitsvat Lo Taase No. 138 (*Sefer Ahinuh*). Bir kişinin yaşamı tehlikedeysen, onu kurtarmak için elden gelen her şey yapılmalıdır. Suda boğulmakta olduğunu ya da bir hayvanın veya eşkiyanın saldırısına uğradığını görüp de onun kanına seyirci kalmaz; onu kurtarmak için elinden geleni yapmakla yükümlüdür (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 73a; Raşi). Eğer bir kişinin bir başkasını, öldürmek için kovaladığı kesinse ve uyarılar ya da başka fiziksel yöntemler işe yaramayacaksa, kurbanı kurtarmak için, gerekirse saldırgan sakatlanabilir, hatta öldürülebilir (*Talmud* – *Sanedrin* 73a; Raşbam. Bkz. Şemot 20:13 açk.). Bir kişi bir başkasının yaşamını kurtarmak için kendi canını tehlikeye atmak zorunda olmamasına karşın, kendi güvenliği konusunda aşırı korumacı olmaktan kaçınılmalıdır (*Şulhan Aruh* – *Hoşen Mişpat* 426:2; *Piṭhe Teşuva*). Bu ifade aynı zamanda eli kanlı insanlarla ilişki içinde olmayı da yasaklamaktadır (İbn Ezra).

Yine bu kurala dahil olarak, eğer bir kişi idamla yargılanıyorsa ve bir başkası, onu ölümden kurtarabilecek bir bilgiye sahipse, sessiz kalmaya hakkı yoktur (*Torat Koanim*). Bir başkasının canı, para karşılığında kurtarılabilecekse, bu konuda elden gelen her türlü fedakarlık yapılmalıdır. Daha sonra, canı kurtulan kişi, eğer gücü varsa bu parayı ödemekle yükümlüdür (*Tur*; *Şulhan Aruh* – *Hoşen Mişpat* 426; *Meam Loetz*). Bir kişi bir başkasının malına zarar verildiğini görüyorsa ve bunu engelleme gücü varsa, yine bu emir doğrultusunda zararı engellemekle yükümlüdür (*Radvaş*; *Keneset Agedola*; *Meam Loetz*).

Ben Aşem'im – “Ve senin gizliden gizliye yaptıklarını bilirim (İbn Ezra). Ödül vereceğim konusunda Bana güvenebileceğin gibi, cezalandıracağım konusunda da güvenebilirsin” (Raşi). Ayrıca bkz. p. 10 açk.

Bir başkasının yaşamını kurtarma yükümlülüğü, kurtarıcının hayatı tehlikeye gireceği takdirde ortadan kalkar. Bazı durumlarda, bir başkasının yaşamı tehlikedeysen, onu kurtarmaya teşebbüs halinde kendi yaşamının tehlikeye girebileceğini ya da girmeyeceğini, sadece kurtarma pozisyonundaki kişi bilebilir. Dolayısıyla

“Ben, Aşem'im” ifadesi, bu gibi durumları olası en üst düzey nesnellikle değerlendirme konusunda gizli bir ihtar içerir (*Rashi* – *Sapirstein Edition*).

17. Kalbinde kardeşinden nefret etme – “Sana bir yanlış yapmışsa, ona onu seviyormuş gibi görünüp içinde tuzak planları kurma. Ondan sadece kalbinde bile nefret etmemelisin. Ve eğer ona karşı bir şikayetin varsa, bunu kalbinde tutmamalısın. Aksine; yaptığı nedeniyle onu uyar; ona bunu neden yaptığını sor, ona af dileme fırsatı tanı ve sonunda barışa ulaşın” (Ramban; Raşbam; bkz. Bereşit 21:25).

Mitsvat Lo Taase No. 139. Bu yasak, özellikle kalpte tutulan nefretten bahsetmektedir. Ancak birinden nefret ettiğini gizlemeyen kişi bu yasağı çiğnemiş olmaz [fakat sıradaki pasuklarda tarif edilen yasakları çiğnemiş, “akranını kendin gibi sev” emrini de ihlal etmiş olur]. Her durumda, kalpteki nefret, açıkça ifade edilen nefret türlerinden daha ağırdır ve Tora bu nedenle bu türdeki ilk yasağı bu konuda vermektedir. İnsanın kalbinde nefret beslemesi insanlar arasında büyük kötülöklere yol açabilir ve sürekli anlaşmazlıkların baş nedeni budur. Bu nedenle nefret, akli başında herkesin uzak durmasını gerektiren bir duygudur (*Sefer Ahinuh*).

Pasuk, “nefret etmeni hak eden” kişiden “kardeşin” diye bahsetmektedir. “Sana karşı yanlış yaptıysa bile onu kardeş olarak görmeli ve nefret duygusunun pençesine düşmemelisin” (Hirsch). Bu ve sıradaki yasaklamalar insanın kalbindeki kötü duyguları yasaklamaktadır. Kendisini bu duygulardan kurtaran, Ülke’de yaşamı hak eder. Ama tarih bunun aksinin de doğru olduğunu göstermiş, II. Bet-Amikdaş “**Sinat Hinam** – **Sebepsiz Nefret**” nedeniyle yıkılmış ve halk sürgüne çıkmak zorunda kalmıştır (İbn Ezra).

Mutlaka ikaz et – İbranice *Ohiah Tohiah*. Bu bir ikilemedir ve ikazın tekrar tekrar, gerekirse “yüz kez” yapılması gerektiğine işaret eder (*Talmud* – *Bava Metsia* 31a). O kadar ki, ikaz edilen kişi bıkp ikazda bulunana çıkışana kadar devam edilmelidir (*Talmud* – *Arahin* 16b). Yanlış bir tutum içinde olan kişiyi ikaz etmek, 613 emre dahildir. *Mitsvat Ase* No. 98 (*Sefer Ahinuh*).

Yahudilik’in en önemli temellerinden biri, birlik

יח לא-תקם ולא-תטל את-בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני

18

:הנה

cezalarının uygulamaları her ne kadar tahayyül edildiğinde sert ve kabul edilmesi zor gelse de, uygulama, mahkumun en az acı çekeceği ve bir insan olarak saygınlığının en az zedeleneyeceği şekilde yapılır.

Ayrıca Hahamlarımız, yine bu pasuktan yola çıkarak, evlenecek bir çiftin, mutlaka önceden birbirini tanıması gerektiğini söylerler. Zira evlendikten sonra, birbirlerini beğenmemelerine yol açacak basit bir detay bile, *“akranını kendin gibi sev”* emrine aykırı olacaktır. Benzer şekilde bir erkek karısını kendi gözünde nahoş hale getirebilecek durumlara sokmaktan kaçınımalıdır. Bir kadın, kocasının malı değildir. Kocasının söz konusu olduğunda bile “özel” saydığı bazı şeylerden feragat etme zorunluluğu yoktur. Hiçbir insan kusursuz güzelliğe sahip değildir ve her zaman “daha güzeli” vardır. Buna bağlı olarak, her şeyin açık bir şekilde görülebildiği bir ilişkide kutsiyet olmadığı gibi, çok basit bir fiziksel beğeni eksikliği, ilişkide gereksiz bir gerilemeye ve bozulmaya yol açabilir. Bu nedenle, bir karı-koca, ilişki sırasında tevazu ve gizliliğin bir gereği olarak, karanlık ya da loş bir ortamda bulunmalıdırlar (*Talmud – Kiduşin* 41a; *Talmud – Nida* 17a). Böylece birleşmeleri iki vücudun değil, iki ruhun birleşimi olacaktır. *“Akranını kendin gibi sev”* emrinin en büyük tezahürü kutsal evlilik ilişkisidir.

Ramban, bir kişinin başkalarını gerçekten kendisini sevdiği şekilde sevmesinin mümkün olmadığını, bunun ancak melek düzeyinde kutsal kişilerden beklenebilecek bir şey olduğuna dikkati çeker. Gerçekten de, Tora aslında bunu istemekte değildir. Rabi Akiva bile “senin yaşamın, akranının yaşamına göre önceliklidir” demiştir (*“akranını kendin gibi sev”* – en çok kendin kadar; ama kendinden daha çok değil”). Bir kişinin yaşamı tehlikedeysen, başkasını kurtarmadan önce kendisini düşünmekle yükümlüdür (bkz. 25:37 açık.). Bu emirde Tanrı bizden, başkaları için de, en az kendimiz için isteyeceğimiz düzeyde başarı ve gönenç dilememizi, onlara en üst düzeyde saygı ve düşüncelilik göstermemizi beklemektedir. Ya da Sforno’nun deyişiyle “Arkadaşının yerinde olsaydın kendin için ne ister idiyse, bunları şimdi onun için iste”. Sık sık “Başkaları için en iyisini istiyorum” deriz; yine de başkalarının kendimiz kadar başarılı ya da refah içinde olmalarını dilemiyor olmak, insanın doğasının bir sonucudur. Fakat insanı, gerektiğinde doğasının üzerine çıkabilme yönünde eğitme amacıyla olan Tora, “hayır” demektedir.

Bir Yahudi, kendisini, başkalarının da en az kendisi kadar en üst düzeyde başarılı ve refah içinde olmasını dileme yönünde şartlama yeteneğine sahiptir – ve bunu yapmakla yükümlüdür. Bunun en güzel örneği, *Mişna*’nın da en üst derecede olup ebediyen süren arkadaş sevgisi olarak tanımladığı, David ile Yeonatan arasındaki bağlılıktır (*Mişna – Pirke Avot* 5:19). Kral Şaul’un oğlu Yeonatan, tahtın doğal varisi olmasına karşın, tahtın en büyük adayı olan arkadaş David’e karşı hiçbir kıskançlık duymamış, bu duyguyu yüreğinden söküp atarak, onu candan sevmenin yanında, onun krallığını gönülden kabul etmiştir (bkz. Şemuel I 20:17, 23:17).

Kopitchinitz’li Rabi Avraam Yeoşua Heschel bu emrin önemli bir yanına işaret eder. Tora bizden yüksek düzeyli, kutsal ve Tsadik kişileri sevmemizi istiyor değildir – bu kişileri sevmemek zaten elde değildir! Asıl emir, sevmenin bize zor geldiği kişileri sevmemiz üzerinedir. Rabi Yisrael Baal Şem Tov’un söylediği gibi: “Kendini tanıyor ve eksikliklerini çok iyi biliyor olmana rağmen kendini nasıl seviyorsan, akranını da aynı şekilde eksiklikleriyle birlikte sevmelisin”.

Slobodka Büyüğü (Alter) şöyle demiştir: “Emir başkalarını ‘kendin gibi’ sevmek üzerinedir. Kendini nasıl doğal ve içgüdüsel olarak, hiçbir sebep aramadan seviyorsan, başkalarını da aynı şekilde, hiçbir sebep olmadan sevmelisin”.

❧ Başkasını Nasıl Sevebiliriz?

Aktav Veakabala, bir kişinin bu emri olanaklı yollarla nasıl yerine getirebileceğine dair gerçekçi örnekler sunar: [1] Başkalarına yönelik şefkatin yapmacık değil, gerçek olmalıdır. [2] Başkalarına karşı daima saygılı davran. [3] Onlar için her zaman iyiyi amaçla. [4] Acılarına ortak ol. [5] Onları dostça karşıla. [6] Onları her zaman iyi yanlarıyla yargıla. [7] Onlara fiziksel olarak, zor olmayan konularda bile, yardımcı ol. [8] Küçük ya da orta çaplı borçlar ya da hediyelerle yardımcı olmaya hazır ol. [9] Kendini onlardan üstün görme.

Ben Aşem’im – “Hepinizi yaratan tek Tanrı Benim (İbn Ezra). Bunun için arkadaşını kendin gibi sevmelisin”. Yine de “Hepinizi Kendi Onurum için yarattım. Bu nedenle akranın Bana bağlı, dürüst ve adil bir şekilde davranıyorsa, onu sevmelisin. Aksi takdirde onu sevmen için bir neden yok” (*Avot DeRabi Natan* 16).

Başkalarıyla iyi ve sevgiye dayalı ilişkiler konusundaki emrin temeli Tanrı’dır. Ve bir kişi

¹⁸ “Halkının mensuplarına karşı intikam alma ve kin gütme.
“Akranını kendin gibi sev – Ben, Aşem’im.

18. İntikam alma ve kin gütme – İntikam, size karşı yanlış yapmış bir kişiye, ona da benzer bir kötülük yapma ya da normalde yapmakta sakınca görmeyeceğiniz bir iyiliği yapmayı reddetme suretiyle karşılık vermektir. Hahamlarımız’ın verdiği örnek gibi: Reuven Şimon’dan orağını ister; ama o bunu geri çevirir. Ertesi gün Şimon Reuven’den kazmasını istediğinde, Reuven “Sen dün bana nasıl orağını vermediysen ben de sana bugün kazmamı vermiyorum” cevabını verirse, bu intikamdır [görüldüğü gibi, aktif olarak zarar vermeden, sadece bir iyiliği esirgemek de “intikam” sınıfındadır]. Fakat eğer Reuven “Al kazmamı; sen bana orağını vermemiştin, ama işte bak, ben senin gibi değilim!” cevabını verirse, bu kindir; yani intikamla ifade edilmese bile, yasak bir tavidir (*Talmud – Yoma* 23a; Raşi). İntikam ve kin, Tora’nın iki ayrı yasasıdır. *Mitsvat Lo Taase* No. 141 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 142 (*Sefer Ahinuh*).

Tanrı bizden, bize karşı yapılan hakaret ya da yanlış kalbimizden tamamen söküp atmamızı istemektedir (Ramban; krş. Raşbam). *Talmud* bunu güzel bir örnekleyi açıklamaktadır: “Et keserken yanlışlıkla elindeki bıçakla diğer elini kesen bir kişi, intikam olsun diye, bıçağı kesilen ele verip diğer elini keser mi?! Bu da böyledir” (*Talmud Yerusalmi – Nedarim* 9:4). Önceki pasuktaki ikaz kuralına paralel olarak, burada da, bir kişinin yapmış olduğu yanlış karşısında kötü duygular beslemememiz gerektiği söylenmektedir. Kişi, kendisine herhangi bir kötülüğün, Tanrı izin vermediği sürece gelmeyeceğini bilmelidir. O bunu hak etmiştir; diğer kişi ise sadece Tanrı’nın bir aracısıdır [yine de o da, özgür iradesiyle yaptığı kötülüğün dolayısıyla Tanrı katında cezayı hak eder]; asıl suçlu, kendi işlediği günahıdır. Dolayısıyla ona karşı kötü duygular besleyeceğine, Tanrı’nın buna neden izin verdiğine odaklanmalı, bunu bir özeleştir ve *Teşuva* fırsatına dönüştürmelidir. Ayrıca bu mitsvaların bir başka olası amacı da yine insanın kalbinden nefret ve çekemezliği söküp atmak ve barışı tesis etmektir (*Sefer Ahinuh*).

Yine de Hahamlarımız’ın verdiği orak ve kazma örneğinden anlaşıldığı üzere, bu iki yasak, maddi kaybı olmadığı durumlar için geçerlidir. Eğer bir kişi, bir diğerine herhangi bir nedenden dolayı borçlanmışsa ve bunu ödemiyorsa, diğeri “bunu mesele yapmamam lazım; ne de olsa intikam almam ve kin gütmem yasak” düşüncesiyle boş verme yükümlülüğüne sahip değildir. Elbette mahkemeye gidip, hakkı olan ödemeyi talep edebilir. Ve bu, parasal konular için doğruysa, hayatı konular için de elbette doğrudur. Yani bir kişinin

yakını öldürülmüşse, elbette katilin kanunun gerektirdiği cezaya çarptırılmasını sağlamak için elinden geleni yapacaktır (Ramban). Tanrı’nın zararı veren kişiyi bir araç olarak kullanması da tesadüf değildir. Genel bir prensibe göre “Bir ceza, cezaya layık biri aracılığıyla gönderilir”. Bir kişi cezaya layık olduğu zaman, Tanrı bir başkasının hak ettiği kötülüğü, onun eliyle vermeyi tercih eder ve bu şekilde, aracı olan bu kişi Tanrı katında ek bir cezayı hak etmiş olur (*Meam Loez*).

Bu iki paragrafı örneklercesine, *Tanah*, Kral David’in Şimi ben Gera adlı kişinin sözlü saldırısına uğradığını anlatır. Bunun üzerine David’in adamları bu kişiyi cezalandırmaya kalkınca David onları durdurur ve “*Bırakın lanet okusun*” der, “*çünkü ona lanet okumasını söyleyen Tanrı’dır*” (*Şemuel* II 16:10). Buradan, David’in, Şimi ben Gera’yı Tanrı’nın David’i layık gördüğü bir cezanın aracısı olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Fakat Şimi de bu yaptığı sonucunda cezasız kalmamıştır (*Melahim* I 2:46). *Mişna*’da İlel’in öğretisi de buna paraleldir: İlel, suda yüzdüğünü gördüğü bir kafatasına hitaben şöyle der: “Sen başkalarını boğduğun için seni de boğdular. Ama seni boğanlar da boğulacaklardır” (*Mişna – Pirke Avot* 2:7). Ayrıca bkz. Bereşit 9:6.

Akranını kendin gibi sev – Ya da “[*tıpkı*] kendin için [*olduğu*] gibi, akranın için [*de iyi olanı*] sev” (İbn Ezra). Tora önceki pasukta nefreti yasakladıktan sonra şimdi sevgiyi emretmektedir. Buna göre birine nefret besleyen kişi Tora’nın “yapma” şeklindeki bir emrini ihlal ederken, sevgi besleyen kişi ise “yap” şeklindeki bir emri yerine getirmiş olur (Ramban).

Mitsvat Ase No. 99. Rabi Akiva, bu mitsvanın, Tora’nın büyük bir kuralı olduğunu söyler (*Torat Koanim*; *Talmud Yerusalmi – Nedarim* 9:4; Raşi). Zira arkadaşını kendisi gibi seven bir kişi, Tora’nın birçok yasasını ihlal etmeyi aklından bile geçirmeyecektir: Ona zarar vermeyecek, parasını çalmayacak, eşine göz dikmeyecek, sözle ya da fiziksel, parasal açıdan zarar vermeye yeltenmeyecektir vs. (*Sefer Ahinuh*). Bu mitsvanın Tora’nın “ta kendisi” olduğunu söyleyen İlel ise, onu şu şekilde özetlemiştir: “Sevmediğin bir hareketi başkalarına yapma” (*Talmud – Şabat* 31a). Hahamlarımız birçok farklı kuralı bu pasuğa temellendirirler. Bu pasuk, tüm Yahudiler’den beklenen duyarlılığı örneklemektedir. Örneğin bu temel niteliğindeki yönerge, her türlü idamda, mahkumun en az acı çekeceği yöntemin uygulanmasını gerektirir (*Talmud – Ketubot* 37b; *Talmud – Sanedrin* 45a). İdam

ש את-חקת

תשמרו בהמתך לא-תרביע כלאים שדך לא-תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך:

lardır. Ek bir neden de bu yasakla ilgilidir: Genelde birlikte kullanılan iş hayvanları yine birlikte barınağa koyulurlar ve eşek ve boğa için bu, buradaki iki farklı türün çiftleştirilmesi yasağına aykırı kaçabilir (Ramban. Yine de bu, *Talmud*'daki *Alaha* olarak kabul edilmeyen görüştür; *Bava Metsia* 91a).

Farklı cins hayvanlarla ilgili olarak tek yasak, bunları birbiriyle çiftleştirmektir. Bir kişi, hayvanlarını kendi eliyle çiftleştirmedeği sürece bu yasağı çiğnemiş olmaz (krş. a.y.; *Yad* – *Kilayim* 9:1). Dolayısıyla iki farklı türdeki hayvanı aynı ahıra sokmak yasak değildir [*Alaha* bu şekildedir]. Hatta bir kişi iki farklı türdeki hayvanın çiftleştiğini görüyorsa, onları ayırma zorunluluğu yoktur (*Daat Mikra*). Yine de farklı türleri çiftleştirme işini yapmasını başkasına söylemek, bizzat yapmakla eşdeğerdir ve yasaktır (*Şulhan Aruh* – *Yore Dea* 297, Rama o.a.; *Meam Loetz*). Ayrıca kırma bir hayvan, örneğin bir katır, büyütülebilir, yaşatılabilir ve işlerde kullanılabilir; hatta *Kaşer* bir cins ise, yenebilir (a.y.). Ancak böyle hayvanların, örneğin bir at-dişi eşek kırmasıyla, bir eşek-kısrak kırmasının birbiriyle çiftleştirilmesi de yasaktır (*Mişna* – *Kilayim* 8:1, Rabi Pinhas Keati o.a.). Bir tavuğun altına, kuluçkaya yatması için ördek yumurtası koymakta, uygunsuz karışım kurallarına bağlı bir yasak yoktur. Fakat bu, "*Tsaar Baale Hayim* – *Canlılara Eziyet*" başlığı altında bir yasaktır (*Şaare Keneset Agedola*; *Şulhan Aruh* – *Yore Dea* 295; *Meam Loetz*).

Melez – İbranice *Kilayim*. Basit anlamıyla "çift; iki tür" (*Daat Mikra*). Ya da "karışım" (*Targum Onkelos*). **Tarlanı melez ... ekme** – *Mitsvat Lo Taase* No. 144 (*Sefer Ahinuh*). Bu yasak sadece Erets-Yisrael için geçerlidir [önceki, hayvanlarla ilgili yasak ise her yerde geçerlidir] (*Daat Mikra*). Farklı türdeki tohumların aynı anda ele alınıp toprağa saçılması yasaktır. Benzer şekilde, bu farklı türlerin aynı toprak parçasına ekilmeleri de, ekildikleri yerler, iki türün, topraktan besinini alırken birbirini etkilemeyeceği şekilde bir çit ya da gerekli bir asgari mesafe ile ayrıldığı sürece yasaktır. Zira bu, ürünün bozulmasına yol açabilir (Ramban). Ama yol açmasa bile yasaktır; çünkü asıl sebep daha derindir. Bunun ötesinde, böyle bir ekim söz konusuysa, yetişen bu bitkilerin yetişmesine izin vermek de yasaktır ve bu durumda, söz konusu bitkiler topraktan sökülmedir.

Tohumlarla ilgili melezleme yasağı, sadece yenebilir tohumlar için geçerlidir. Buna, beş tahıl cinsi dahildir ve bunlar açıklandığı şekilde bir arada ekilemez. Benzer şekilde diğer yenen sebze türleri için de yasak geçerlidir. Ama yenmeyen türlerde karışık ekim yasağı yoktur. *Mişna* (*Kilayim*), birlikte ekilebilen ve ekilemeyen tohum türlerini detaylı bir şekilde açıklar.

Bu kural, ağaçlarda aşılama yönteminin kullanılması da yasaklar. Aşılama yasağı Erets-Yisrael dışı için de geçerlidir (*Mişna* – *Kilayim* 1:7; *Talmud* – *Kiduşin* 39a; *Tosafot* o.a., **Au** k.b.; *Yad* – *Kilayim* 1:1, 1:3, 1:5). Bir Yahudi'nin iyeliğinde aşılama elde edilmiş bir ağaç bulunmamalı; böyle bir ağaç sökülmedir. Yine de böyle bir ağacın meyvesini yemek, aşırı yapan kişi için bile yasak değildir (*Şulhan Aruh* – *Yore Dea* 295; *Meam Loetz*). Ağaçlardaki tek yasak aşılama konusundadır; fakat ağaç tohumlarını birbirine karıştırarak ekme bu yasağa dahil değildir (*Yad* – *Kilayim* 1:6). Bağlardaki karışık ekimler ise başka bir konudur (bkz. *Devarim* 22:9).

Tüm bu kurallar aynı zamanda Tora'nın yaşamın her alanına dahil oluşuna örnektir. Tarla sürmek isteyen kişi, hemen bir mitsvayla karşılaşmaktadır: Eşek ve boğayı bir arada kullanamayacaktır (*Devarim* 22:10). Tohum ekme istediğinde, tarlayı melez ekemez. Biçmek istiyorsa – "tane tane düşmüş başakları toplama" (p. 9). Bir şey giymek istiyorsa "Şaatnez giyemezsin" vs. Bu şekilde Tanrı Tora'yı yaşamın her alanına yaymıştır (Rabenu Behaye).

Şaatnez – Bu, yün ve keten karışımına verilen isimdir (Menahem ben Saruk; bkz. *Devarim* 22:11) ve bu sözcük, aynı kumaş ya da giyside, yün ve keten ipliklerin birlikte dokunması ya da dikilmesini ifade eder. Yasak olan tek yün cinsi, koyun yünüdür. Deve, keçi veya tiftik kılından elde edilen yün, bu yasağa dahil değildir ve ketenle birleştirilebilir. Benzer şekilde, koyun yünü ile, keten dışındaki tekstil hammaddeleri, örneğin kenevir olarak da bilinen kanvas (kanaviçe), pamuk ya da başka bir madde ile birlikte kullanılabilir.

Sözcük, dokuma dilindeki "**Sua** – *Taranmış*", "**Tavuy** – *Eğrilmiş*" ve "**Nuz** – *Dokunmuş*", *Dikilmiş veya Bükülerek İplik Haline Getirilmiş*" terimlerinin sıkışmış hali olarak açıklanır (*Talmud* – *Nida* 61b). Başka bir deyişle, yün ve

¹⁹ “Hükümlerim’i gözetmelisiniz:

“Hayvanını melez [üretme amacıyla] çiftleştirme.

“Tarlanı melez [ürün elde edecek şekilde] ekme.

“Üzerinde, *saatnez* karışımı [içeren] bir giysi olmamalıdır.

bir başkasına karşı kabahat işlediğinde, Tanrı’ya karşı da kabahat işlemiştir. Buna bağlı olarak başkalarına iyi gözle bakan kişi, Tanrı’nın Huzuru’nda memnuniyet sebebidir. Arkadaşının mutluluğundan rahatsız olan kişi ise, Tanrı’ya olan inancının bozukluğunu kanıtlamış olur. Kısırılık ve çekemezlik Bizzat Tanrı’ya yönelik kusurlardır.

❧ Sonuç. Tora burada insanların birbirlerine yönelik görevlerini konu eden bir bölümü kapatmaktadır. İnsan sevgisi konusunda Rambam’ın şu sözlerini hatırlamak yerinde olacaktır: Hastaları ziyaret, yaşlıları teselli etmek; ölülerin ihtiyaçlarını gidermek, bir gelinin evliliğine yardımcı olmak, konuklara eşlik etmek, cenazeye ilgilenmek, onu omuzda taşımak, eşlik edip, ölüyü övmek, mezar kazmak, gömmek, yine gelin ve damadı neşelendirmek ve her türlü konuda onlara yardım etmek – tüm bunlar Hahamlarımız’ın emrettiği mitsvalardır. Her biri “*Gemilut Hasadim – İyiliksever Davranışlar*” sınıfındadır ve hiçbirinin belirli bir miktarı ve sınırı yoktur. Her ne kadar tüm bunlar Hahamlarımız’ın emriyse de, hepsi “*Akranını kendin gibi sevmelisin*” emrinin türevidir. “Başkalarının senin için yapmasını isteyeceğin her şeyi, sen Tora ve mitsvalar konusunda kardeşin için yap” (*Yad – Avel* 14:1).

19. Kilayim – Yasak Karışımlar. Hayvanları ya da bitkileri melezleme ve yün-keten karışımı giysiler giyme konusundaki yasaklamalar, **Hukim** sınıfındaki, yani insanın mantığıyla kavrayamayacağı Kral Hükmi niteliğindeki emirlerin en temel örnekleridir (Raşi).

Ramban bu konuya açıklık getirir: Tanrı’nın elbette bazı nedenleri vardır; fakat insan bu sebepleri bilemeyeceği ve kavrayamayacağı için, bunları yerine getirirken, belirli bir mantık eşliğinde yerine getirdiği diğer emirlerden aldığı tatmini almaması normaldir. Yasak karışımlar konusunda, Ramban bir neden öne sürer: Tanrı bu dünyayı belirli ve farklı yaşam türleri olacak şekilde yaratmış ve Bilgeliliği, bu türlerin bozulmadan ve katıksız kalmasına hükmetmiştir. İnsanın, “kur-nazca” davranıp Yaratılış’ın düzenini değiştirme gibi bir “görev” üstlenmesi, Tanrı’nın Planı’na karşı bir güvensizlik ve inanç eksikliğinin işaretidir. Bunun ötesinde, yeryüzündeki her tür, Gökler’de birer manevi güç tarafından yönlendirilir; dolayısıyla yeryüzündeki türler, derin manevi güçleri simgeler. Bunları kurcalamak,

yeryüzüne bağımlı olan insan için önemli bir tehlike kaynağıdır. Zira Tanrı “*Ose Şalom Bimromav – Yücelikleri’nde Barışı Sağlayan*”dır ve tüm manevi sistem bu uyuma bağlıdır. Bunu bozma teşebbüsünü ifade eden davranışlar felaket niteliğindeki sonuçlara yol açabilir. Yasak karışımların **Kilayim** olarak adlandırılmasının bir nedeni budur. Bu sözcük “*Kilayon – Yok Oluş*” sözcüğüyle bağlantılıdır ve her türün dengi olan manevi gücün yasak karışım sonucunda etkisini kaybetmesini ifade eder (Rabenu Behaye. Temel anlam bu değildir; bkz. *Melez* k.b.) İbn Ezra’ya göre, bu yasakların temelinde Tanrı’nın Hükümdarlığı’nı sürekli olarak hatırd tutmak yatar.

Burada vurgulanması gereken bir nokta vardır. Karışımlarla ilgili bu yasaklar, oldukça spesifik karışımlarla sınırlıdır ve modern yaşamın ayrılmaz parçaları olan sayısız alaşım ve birleşimi yasaklamakta değildir. Aksine, insan bu dünyayı geliştirmekle yükümlüdür; zira onun Yaratılış içinde Tanrı’nın ortağı olması, Tanrı’nın isteğidir.

Hükümlerim’i gözetmelisiniz – Ya da “doğa için belirlemiş olduğum kuralları göz ardı etmemeli ve canlı türlerini, farklı türlerle karıştırma teşebbüslerinden uzak durmalısınız” (İbn Ezra). Tanrı her canlıyı kendi türünde üreyecek şekilde yaratmıştır ve bizden bu düzene aykırı bir şey yapmamızı beklemektedir (krş. Raşbam). Yine de tek sebebin bu olmadığı açıktır; zira tüm kurallar bu görüşe uyuyor değildir. Örneğin karışım yasağı sadece hayvan ve bitki üretimi için değil, [doğanın değiştirilmesi gibi bir şeyin söz konusu olmadığı] yün-keten karışımı giysiler için de geçerlidir. Bunun gibi, her kuralın bu prensibe uymayan yanları bulunabilir. Dolayısıyla gerçekte bu kuralların asıl nedeni bilinmemektedir. Bu emirlerin “*Hok – Hüküm*” sınıfında olmalarının nedeni de bu mantık ötesi özellikleridir. Tora bir anlamda şöyle demektedir: “Sadece insan mantığının kolayca anladığı insan sevgisi ve adalet gibi konulardaki kurallardan değil, anladığınızı *Hok* niteliğindeki kurallardan da aynı derecede sorumlusunuz” (*Daat Mikra*).

Hayvanını melez ... çiftleştirme – İster evcil ister yabani olsun, herhangi iki farklı türdeki hayvanı çiftleştirmek yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 143 (*Sefer Ahinuh*).

Devarim 22:10’da tarla sürmek için bir boğa ile bir eşiğin yan yana kullanılması da yasaklanmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla asıl neden ikisi arasındaki güç farkından kaynaklanacak fiziksel sorun-

נ וְאִישׁ כִּי־יִשָּׁכַב אֶת־אִשָּׁה

שְׁכֵב־זָרַע וְהוּא שֹׁפֵחַל נִחְרַפֶּת לְאִישׁ וְהַפְּדָה לֹא נִפְדָּתָה אֵין

חֲפָשָׁה לֹא נִתְּנָהּ בְּקֶרֶת תְּהִיָּה לֹא יוֹמָתוֹ כִּי־לֹא חֲפָשָׁה

İbranice **Neherefet**. Girişte belirtildiği üzere burada, yarı-özgür yarı-cariye olup Yahudi köleyle evliliğin ilk aşamasını geçmiş Yahudi olmayan bir kadından bahsedilmektedir (*Torat Koanim*; Raşi; Raşbam). Bu, bir erkeğin hizmetine verilmiş, onun tamamen eşi olmayan ama yine de evliliğin ilk aşamasını geçmiş bir cariyedir (krş. Ramban; *Talmud Yeruşalmi* – *Kiduşin* 1:1; Radak, *Şeraşim*). Sözcük “yan-evli” anlamına da gelebilir. Nitekim bir köleyle evlilik söz konusu değildir ve bu kadının sadece “özgür olan yarısı” evlidir. Bu bölüm özellikle böyle bir cariyeyi ele almaktadır ve tüm açıklamalarımız bu yöndedir.

Cariyedir – Bunun tanımı, konunun girişindeki açıklamalarda yapılmıştır.

Bir başka görüşe göre Tora burada yarı-köle değil, tamamen köle olan bir cariyeden bahsetmektedir (*Torat Koanim* ve *Talmud* – *Keritot* 11a’da Rabi Yişmael’in görüşü). Buna göre, bu “evlilik” şarta bağlıdır ve kocası özgürlüğüne kavuştuğu anda otomatik olarak iptal olur (bkz. *Şemot* 21:4).

[Özgürlük] **Bedeli tümüyle ödenmemiş** – Bir köle ya da cariyenin efendisine bir başkasının yapacağı ödeme, bu köle ya da cariyenin serbest kalmasını sağlar (*Yad* – *Avadim* 5:2; *Talmud* – *Kiduşin* 23a; Raşi). Kullanılan İbranice ifade, *VeOfde Lo Nifdeta*, bir ikilemedir. Tora’da bu tip ikilemeler genelde iki farklı fiil değil, tek bir fiilin vurguyla güçlendirilmiş hali olarak değerlendirilir. Fakat Tora burada bunun bir “cariye” olduğunu zaten belirttiğine göre, bu ikileme “bedeli ödenmemiş” anlamının ötesinde değerlendirilmelidir; çünkü kadın bir cariyeye olduğuna göre bedelinin ödenmediği zaten açıktır. Dolayısıyla Raşi [Rabi Akiva’yı takip ederek (*Talmud* – *Keritot* 11a)] bunu iki zıt fiil olarak değerlendirir (*Maskil Ledavid*): “Bedeli ödenmiş, ama bedeli ödenmemiş”. Yani bu cariyenin efendisine bir başkası tarafından belirli bir ödeme yapılmış, ama bu ödeme özgürlük bedelini tamamen karşılamamıştır (*Talmud* – *Keritot* 11a; Raşi; Malbim). Pasuğun yarı-köle yarı-serbest bir cariyeden bahsettiğini işaret eden nokta budur.

Azat [belgesi] – İbranice Hufşa. Ya da “serbesti”, “özgürlük”. Önceki ifade (“*Lo Nifdeta* – *Bedeli Ödenmemiş*”) para bedeli ile elde edilebilecek bir özgürlüğü belirtirken, bu sözcük bir belge ile serbest bırakılma anlamına gelir (Raşi).

Sahipsiz sayılır – İbranice **Bikoret Tiye**. Bu çeviri Ramban’ın görüşünü takip etmektedir. Ramban, **Bikoret** sözcüğünü “*Efker* – *Sahipsiz*” ile bağlantılı görür (*Pakar*~*Bakar* kökü). Buna göre, bu cariyeye her ne kadar bir erkeğe özel olarak belirlenmiş – yani evliliğin ilk aşamasını geçmiş – olsa da, “*azat edilmemiş olduğundan*”, “*sahipsiz sayılır*” ve o erkeğin normal eşi olarak değerlendirilmez [ama azat edilmiş olsaydı, evliliği tam evlilik olur, hem kadın hem de ilişkiye girdiği kişi idamı hak ederdi]. Bu durum ne onun, ne de onunla birlikte olan adamın idam edilemeyeceğini gösterir.

Raşi bu ifadeyi sözlük anlamına göre değerlendirir: “*Tahkikat yapılmalıdır*” (Menahem ben Saruk; Dunaş). *Bet-Din* durumu iyice araştırmalı ve kadının gerçekten yukarıda tarif edilen durumda olduğundan emin olmalıdır (Rabenu Behaye; Raşbam). Eğer öyle olduğu ortaya çıkarsa, kadının evliliği tam bir evlilik sayılmadığı için ikisi de idam cezasından kurtulur. Yine de bu kadın, bu davranışı nedeniyle kırbaç cezasına çarptırılır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Keritot* 11a; *Yad* – *İsure Bia* 3:14; Raşi); çünkü Tora’nın ceza sisteminde, cezası idam, *Karet* ya da başka bir şekilde ölüm olmayan yasakların çiğnenmesinin cezası kırbaçtır. Adam ise bir *Aşam-korbanı* getirmekle yükümlü hale gelir (s.p.). Bir görüşe göre, **Bikoret** sözcüğü, kırbaçın yapımında kullanılan sığır (**Bakar**) derisine işaret etmektedir (Saadya Gaon; Radak, *Şeraşim*; krş. *Talmud* – *Makot* 22b). *Septuaginta*’nın çevirisi de “*fiziksel olarak cezalandırılır*” şeklindedir (*The Living Torah*).

Hahamlarımız buradan başka bir kuralı da öğrenirler: **Bikoret Tiye** ifadesi, “[*kadın, cezası uygulanırken*] okuma [ortamında] olacaktır” şeklinde de anlaşılabilir. Dolayısıyla kırbaç cezasını gerektiren tüm günahlar için, ceza verildiği sırada, *Bet-Din*’in başkanı Tora’nın cezadan bahseden iki pasuğunu (Devarim 28:58-59) okur. Ayrıca “**Tiye** – *Olacaktır*” sözcüğü özellikle dişil karakterlidir; bu da kırbaç cezasının sadece kadına verildiğini gösterir.

Aslında her ikisinin de *Aşam-korbanı* getirmesi gerekirdi. Fakat bu kadın cariyeye olduğundan bunu yapamaz; çünkü bir kölenin maddi varlığı yoktur; her şeyi efendisine aittir. Bu nedenle günahının onarımı için *korban* getirmek yerine, kırbaçlanmaktadır (Rabenu Behaye). Her kırbaç cezasında olduğu gibi, burada da, mahkumun kaç kırbaça dayanabileceği göz önünde bulundurulur ve o sayı hiçbir şekilde geçilmez.

²⁰ “Bir adam bir kadınla cinsel ilişkiye girerse (bu [kadın] bir [başka] adam için özel kılınmış bir cariyedir ve [özgürlük] bedeli tümüyle ödenmemiş veya ona azat [belgesi] verilmemiştir), [kadın,] azat edilmemiş olduğundan, sahipsiz sayılır – [bu yüzden] idam edilmeyeceklerdir.

keten liflerinin bu üç işlemten herhangi birinden birlikte geçirilmesi ile elde edilmiş iplik veya kumaşlar yasağa dahildir (*Yad – Kilayim* 10:2-3).

Bazı otoriteler yün-keten karışımı ile ilgili yasağın temelini ilk cinayette görürler. Tanrı'ya *korban* olarak Kayın toprak ürünü getirmiş, kardeşi Evel ise hayvanlarının en iyisini seçmiştir. Sonuç olarak toprak kaynaklı keten ile hayvan kaynaklı yün, aynı amaç için kullanılmış, fakat bu iyi sonuçlar vermemiştir. Zira bu da manevi dünyada güçlerin birbirine girmesine neden olmuş, Gökler'deki barış sekteye uğramış, sonuç felaket olmuştur. Biri diğerini öldürmüş, ölen de öldüren de yok olmuştur (Rabenu Behaye).

Günümüzde bu kural pek bilinmediğinden, birçok kişi satın aldığı giysileri kontrol etmemekte ve bilmeden de olsa hataya düşmektedir. Bu kuralın bir özelliği, diğer birçok yasaktan farklı olarak, bedensel bir zevk içermediği için, kimse normalde bunu bilerek ve isteyerek çiğnemeyecek olmasıdır. Bu nedenle *Yetser Ara* insanı bunu çiğnemeye sevk etmek için özel bir çaba sarf etmez. Dahası sözcüğün harfleri tekrar düzenlendiği takdirde “*Satan Az – Satan Güçlü*” sözcükleri elde edilecektir [Ayrıca *Az* (Ayin-Zayin) sözcüğü, “*Avoda Zara – Yabancı Tapınma*” kelimelerinin baş harflerinden oluşur]. Bu açıdan pasuk, farklı bir bakışla “*Karışım içeren giysi giymezsen, Şaatnez [~güçlü Satan], üzerinde [güç sahibi] olmayacaktır*” şeklinde de anlaşılabilir. Hahamlarımız, *Şaatnez* giyen birinin dualarının kabul edilmediğini öğretirler. Buna, pasuktaki “*üzerinde ... olmamalıdır*” ifadesinin “*senin için işe yaramayacaktır*” şeklinde de anlaşılabilmesi ile işaret edilmektedir.

Yahudi bir terzi, giysi hazırlarken bu yasağa özellikle dikkat etmelidir; zira müşterisi olan bir Yahudi'nin bu yasağı ihlal etmesindeki birincil etken kendisidir; ayrıca bu yaptığıyla p. 14'teki yasağı da çiğnemiş olur (*Meam Loez*).

Giysi – Tora Devarim 12:10'da sadece “*Şaatnez giymeyi*” yasaklamaktadır. Bundan, yün ve ketenin bir arada olduğu hiçbir şeyi giymeyeceğimiz, hatta yün lifleri ile keten liflerini üstümüze öylesine bile atamayacağımız sonucu çıkabilirdi. Bu nedenle Tora burada “*giysi*” [ya da “*kumaş*”] demektedir. Başka bir deyişle yasak olması için yün ve keten “birlikte” işlem görmüş ya da aynı giysinin parçaları olmalıdır. Buna lifler hiç eğrilmeden, ikisinden karışık olarak dövülerek üretilmiş keçe de dahildir (*Torat Koanim*; Raşi).

Tora dilinde “**Beged – Giysi**” sözcüğü sadece yün ya da keten kumaşlar için kullanılır (Hirsch; krş. 13:47 açık. *Yün ... ya da keten* k.b.). Yasağın sadece yün ve keten karışımı için geçerli olmasının bir nedeni bu olabilir.

Üzerinde ... olmamalıdır – “Hazır bir giysi şeklinde olmasa bile, örtünme ya da ısınma amacıyla böyle bir kumaşı üzerine ne sen atabilirsin ne de bir başkası senin üzerine atabilir” (*Talmud – Yevamot* 4b; *Talmud – Yoma* 69a; *Yad – Kilayim* 10:12 ve 10:30). Böyle bir kumaş, Tora kanununa göre, üzerinde oturmak için kullanılabilir. Yine de Hahamlarımız bunu, karışık bir iplik parçasının bedene takılması olasılığı nedeniyle yasaklamışlardır (*Talmud – Betsa* 14b).

Şaatnez içeren giysilerle ilgili tek yasak, onları giymek üzerinedir. Böyle bir giysiyi dokumak, dikmek, bulundurmak, [giymeden] taşımakta ise sakınca yoktur (*Mişna – Kilayim* 8:1, Rabi Pinhas o.a.).

20-22. Şifha Harufa. Bu alışılmadık “hüküm”, bazı açılardan diğer tüm mitsvalardan farklıdır. Kısaca; bu bölüm, Hahamlarımız'ın açıkladığı şekilde, üzerinde iki Yahudi'nin ortak olduğu Yahudi olmayan bir cariyeden bahsetmektedir. Yahudi olmadığı için bir Yahudi ile evlenmesi mümkün değildir. Öte yandan, efendisi, daha çok köle sahibi olma amacıyla onu Yahudi bir kölesine eş olarak verebilir (bkz. Şemot 21:4; Şemot 21:3 açık.). Ayrıca bir Yahudi'nin, Yahudi olmayan kölesi ya da cariyesi azat olduğu zaman, otomatik olarak *Ger* sınıfında, yani tam bir Yahudi olur.

Burada açıklanan durumda, iki ortak efendiye ait cariyenin efendilerinden biri, onu azat etmiş, diğeri ise bunu yapmamıştır (*Yad – Avadim* 7:4). Alternatif olarak, bu cariyenin özgürlük bedeli, sadece kısmen ödenmiştir (*Talmud – Gitin* 41b; *Yad – Avadim* 7:4). Her iki durumda cariyeye, ilginç bir konum elde eder: Yarı-Yahudi-olmayan-köle ve yarı-serbest-Yahudi durumundadır (*Talmud – Keritot* 11a; *Yad – İsure Bia* 3:13).

20. Cinsel ilişkiye girerse – Tam çeviriyle “*sperma aktarımlı şekilde yatarsa*” (*Daat Mikra*).

Bir [başka] adam – Bir cariyenin evlenebileceği tek erkek, bir köledir. Belirtildiği üzere, geleneğe göre burada bahsedilen erkek, Yahudi bir köledir (krş. Şemot 21:4).

Özel kılınmış – Ya da “*belirlenmiş*”; “*adanmış*” (Raşbam); “*bağlanmış*” (krş. *Targum Onkelos*).

- 21 כֹּה וְהֵבִיא אֶת-אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אֲשָׁם:
- 22 כֹּה וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאֲשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל-חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
- 23 חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: פ שְׂרִישֵׁי כֹה וְכִי-תִבְאוּ
- אֶל-הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל-עֵץ מֵאֹכֵל וְעַרְלָתָם עָרְלָתוֹ אֶת-פְּרִיֹ
- שָׁלֶשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עָרְלִים לֹא יֵאָכֵל:

Tora'nın çoğu emrinde putperestliğe karşı savaş teması olduğu görüşünde olan Rambam da kendi ekolünü takip ederek, o dönemdeki putperest rahiplerin, bir fidan diktiklerinde bazı garip ritüeller yaptıklarını ve bunun, ağacın gelişimini normalin üstünde hızlandıracağını düşündüklerini aktarır. Bu rahipler, ağaçtan meyve aldıklarında da bu ritüelin mahsus olduğu puta bu meyveyi sunarlardı. Tora bu nedenle yeni dikilen bir ağacın meyvelerini konu alan böyle bir emir vererek, onların bu meyveleri putlara ikram etmesinin zıttı olacak şekilde, bizim meyvelerimizin "Tanrı'ya birer övgü vesilesi şeklinde kutsal olmasını" öngörmüştür (*More Anevuhim* 3:37).

23. Geleceğiniz – Ya da "gireceğiniz".

Yenebilir [meyve üreten] – Fakat meyve üretmeyen ya da meyvesi yenmeyen ağaçlar için herhangi bir kısıtlama yoktur. Alternatif olarak "[meyvesini] yeme amacıyla". Dolayısıyla sadece ahşabından yararlanma amacıyla dikilen bir ağaç için de herhangi bir kısıtlama yoktur (*Mişna – Orla* 1:1; *Torat Koanim*).

Dikeceğiniz – *Orla* kuralları sadece Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'e girmesinden sonra dikmeye başlayacağı ağaçlar için geçerlidir. Onlar gelmeden önce Kenaan ulusları tarafından dikilmiş ağaçların meyveleri ise yenebilecekti. Yahudiler Erets-Yisrael'e geldikten sonra, Ülke'yi henüz tümüyle ele geçirmiş olmasalar bile, dikketleri ağaçlar için *Orla* kurallarını uygulamaları gerekecekti (*Talmud Yerusalmi – Orla* 1:2). Ayrıca bu kural sadece "dikilmiş" ağaçlar için geçerlidir. Kendiliğinden yetişen ağaçlar bu kuralın dışındadır (*Tosefta – Orla* 1). Yine de eğer Yahudi olmayan biri, Yahudiler için bir ağaç diktiği takdirde *Orla* kuralları bu ağaç için de geçerli olur (*Mişna – Orla* 1:2). Başka bir deyişle "dikeceğiniz" sözcüğü, genel ve beklenen durumu tanımlamaktadır. Fakat bu dikim işlemi [bir Yahudi için] başkaları tarafından yapılsa da *Orla* kuralları geçerlidir (*Daat Mikra*).

Orla kuralları sadece normal fidan dikimi için değil, başka yöntemle yapılan dikimler için de geçerlidir. Örneğin bir kişi, mevcut bir asmanın uzun bir dalını eğerek ucunu toprağa gömüp, bu dal kök salmaya başladıktan sonra onun asmayla bağlantısını keserse veya bir ağaca kendi türünden olan başka bir ağaçtan aşılama yaparsa da yeni bir fidan dikmiş gibidir ve *Orla* kuralları geçerlilik kazanır (*Talmud – Roş Aşana* 9b; *Tosafot* o.a.). İlk örnekte, üç yılın sayımına, orijinal asma ile bağlantı kesildikten sonra başlanır. Kesilmediği sürece, aynı bitki olarak kabul edilir.

Gerçekte, pasuğun devamından, yeni dikilmiş ağaçların meyvelerinden bahsedildiği açıktır. Öyleyse "yenebilir [meyve üreten] her türlü ağaç diktiğinizde" demeye ne gerek vardır? Tora bu gereksiz görünen ifadeyle, "Ülke'ye geleceğiniz zaman, yenebilir [meyve üreten] her türlü ağacı dikmelisiniz" şeklinde bir talimat da vermektedir. Şöyle demektedir Tanrı: Her ne kadar Ülke'ye geldiğinizde sizden öncekilerin dikmiş olduğu ağaçlar olacaksa da, siz bunlarla yetinmemeli, yenilerini dikmelisiniz. Orada size yetecek kadar ağaç olduğunu düşünüp, 'nasılsa biz yiyemeyeceğiz; başkaları için neden ağaç dikelim ki?' gerekçesiyle bu konuda ihmalkar davranmayın. Siz hiç yararlanmayacak olsanız bile, gelecek nesilleriniz için ağaç dikmelisiniz. Dünya, bu işleyiş şekliyle yaratılmıştır" (*Meam Loetz*).

Erişilmez addetmelisiniz – Ya da "[kullanımını] bloke etmelisiniz" (Raşi; Raşbam). İbranice *Vaaraltem Orlato*. Alternatif olarak "meyvesini yasak mahsul kabul edip, ondan kaçınacaksınız" (*The Living Torah*; krs. Ralbag). Tam çeviriyle "sünnetsiz addetmelisiniz". Ya da "zararlı olarak görmelisiniz" (İbn Ezra); "yasak kabul etmelisiniz" (Saadya Gaon; İbn Canah).

Orla sözcüğü kapalı ve örtülü olmayı, dolayısıyla erişilmezliği ifade eder (Raşi; Ramban; Raşbam; Rabenu Behaye). Bu köke sahip sözcükler başka yerlerde de bu ortak anlama göre kullanılmıştır.

²¹ [Ancak adam] Tanrı Adına *Aşam-korbanı*nı Buluşma Çadırı'nın girişi civarına getirmelidir – bir *Aşam-koçu*. ²² Koen, bu *Aşam-koçu* ile, işlemiş olduğu hatası için onun adına Tanrı'nın Huzuru'nda onarım sağlar. Böylece, işlemiş olduğu hatası bağışlanır.

[68. Yasak Uygulamalar]

²³ “Ülke'ye geleceğiniz ve yenebilir [meyve üreten] her türlü ağacı dikeceğiniz zaman, meyvelerini erişilmez addetmelisiniz. [Şöyle ki; bu meyveler] Sizin için üç yıl boyunca erişilmez olacak, yenmeyecektir.

21. Buluşma Çadırı'nın girişi civarına – Benzer her yerde olduğu gibi bu ifade, *Mişkan*'ın avlusunu ifade eder.

Aşam-koçu – Bu, asgari iki *şekel* değere sahip, iki yaşında [yani 13 ay ve bir gününü doldurmuş] bir koçtur (bkz. 5:19 açık.). Bu *korban*, **Aşam Şifha Harufa** olarak adlandırılır ve toplamda beş tane olan “**Aşam Vaday** – *Kesin Suç Korbanı*” başlıklı sınıfa dahildir (bkz. 5:20-26 açık.).

Eğer tahkikat sonucunda kadın kırbaçlanmayacaksa, adamın da bu *Aşam-korbanı*nı getirme yükümlülüğü yoktur (*Talmud* – *Keritot* 11a).

22. İşlemiş olduğu hatası bağışlanır – Pasuk bunun hemen öncesinde “işlemiş olduğu hatası” için onarım sağlandığını söylemiştir. Tora sadece “ve bağışlanır” diye bağlamak varken, “işlemiş olduğu hatası” ifadesini yine de tekrarlama gereği duymuştur. Eğer bunu yapmasaydı, [1] *Hatat* ve *Aşam-korbanı*lar normalde özellikle kasıtsız işlenen günahlar için getirildiği ve [2] pasukta kullanılan “**Hatato** – *Hatası*” sözcüğü özellikle kasıtsız günahları ifade ettiği için, buradaki *Aşam-korbanı* getirme yükümlülüğünün sadece bu davranışı kasıtsız ve bilmeden yapmış biri için geçerli olduğu sonucuna varırdık (*Gur Arye*). Bu yüzden Tora söz konusu tekrarı yaparak, bir *Şifha Harufa* ile kasten ilişkiye giren bir kişinin de, aynı şekilde bu *korbanı* getirmekle yükümlü olduğunu öğretmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Keritot* 9a; Raşi). Bkz. 5:23 açık. Cariyenin kırbaç cezası ise “sadece” kasıtlı günah durumunda geçerlidir (*Daat Mikra*).

Söz konusu tekrarın bir başka nedeni de bu kişinin iki yönlü günahına gönderme yapmaktır. Bu hareket hem Tanrı'ya karşı – zira bir cariye ile ilişkiye girmiştir – hem de bir insana karşı – bu cariyenin özel kılındığı kişiye karşı suçtur.

İbn Ezra'ya göre (Bamidbar 14:19 o.a.) buradaki ifadenin anlamı tam bağışlanma değil, “tam olarak *Teşuva* yapana kadar günahın askıya alınması” şeklindedir.

23-25. Orla. Yeni dikilmiş bir ağacın ilk üç yılın-da verdiği meyveler, yararlı her türlü kullanım için yasaktır. Bu üç yıl boyunca yasak olan bu meyveler *Orla* olarak adlandırılır (p. 23 açık.). Dördüncü yılda yetişen meyveler ise kutsal niteliğe sahiptirler ve *Neta Revai* (p. 24 açık.) olarak adlandırılan bu meyveler, Yeruslayim'e getirilip orada yenmelidir. Genel olarak tarıma bağlı mitsvalar sadece Erets-Yisrael için geçerli olmasına karşın, istisnai olarak *Orla* konusundaki yasak, Diaspora'da yetiştirilen meyveler için bile geçerlidir (*Talmud* – *Kiduşin* 36b-37a) [Ancak *Neta Revai* sadece Erets-Yisrael'e özgüdür]. Bu, *Alaha LeMoşe MiSinay* (bkz. *Sözlük*) sınıfındaki bir kuraldır (a.k. 38b). Buna göre, Diaspora'da bile, bir meyvenin ilk üç yıla ait [dolayısıyla *Orla*] olduğu biliniyorsa, bu meyveyi yemek yasaktır. Eğer sadece şüphe varsa, o meyve yenebilir. Fakat Erets-Yisrael'de, *Orla* olabileceğine dair sadece şüphe varsa bile bir meyveyi yemek yasaktır (*Yad* – *Maahalot Asurot* 10:10). Bu nedenle özellikle Erets-Yisrael'de bir meyve yenmeden önce dikkat edilmesi gereken birçok husustan birinin, o meyvenin *Orla* olup olmadığıdır [bunun dışında, *Teruma*, *Maaser* gibi kısımların ayrılmış olduğundan, meyvenin *Şemita* yılına ait olmadığından da emin olunmalıdır] (*Meam Loez*).

Ramban bu yasaklama için bir sebep önerir. Bir ağacın ilk meyveleri, tüm Yaratılış'ın Sahibi olan Tanrı'yı övme ve şükran ifadesi olarak kullanılmaya adanmalıdır. Ancak ilk üç yıl boyunca bir ağacın meyvesi, buna uygun olacak derecede olgunlaşmış sayılmaz. Bu nedenle Tora bu süre zarfında hiçbir meyvenin kullanılmamasını öngörmekte, övgü ve şükran ifadesi için ise, dördüncü yıla ait meyveleri özel kılmaktadır. Kullanılabilen ilk meyvelerin Tanrı'ya adanması, bu mitsvayı, her yıl ilk turfandaların (*Bikurim*) *Bet-Amikdaş*'a getirilmesini gerektiren mitsvayla (*Devarim* 21:6-11) benzer hale getiren bir özelliktir.

כד ובשנה הרביעית יהיה כל-פרין קדש הלולים ליהוה:

24

kullanılmışsa, o yemek de yasaktır ve ortadan kaldırılmalıdır (*Mişna – Orla* 3:4). *Orla* sınıfındaki meyveler, normal yenebilir meyvelerle karışmışlarsa, tüm o karışımın yenebilmesi için, normal meyvelerin *Orla* olanlara karşılık en az 200 kat fazla olması gerekir. Aksi takdirde tüm karışım yasak olur. Bu da *Orla* yasağının ciddiyetini gösteren bir noktadır. Çünkü 1-200 oranı, *Kile Akerem* [=bağdaki melez ürünler (*Devarim* 22:9)] ile birlikte, karışım konusundaki en yüksek oranı belirtmektedir. *Teruma*, *Maaser*'den ayrılan *Teruma* (*Bamidbar* 18:25-32), *Hala* (*Bamidbar* 15:17-21), *Bikurim* (*Devarim* 26:1-11) konularında yasağı iptal eden oran 1-100, diğer karışımlarda, örneğin yasak et ve Kaşer et karışımı veya et-süt karışımı gibi konularda ise yasağı iptal eden oran 1-60'tur (*Daat Mikra*).

24. Dördüncü yılda – Bu yılda olgunlaşan meyveler “*Neta Revai – Dikimin Dördüncü [Yılına Ait Meyve]*” olarak adlandırılır.

Tüm meyveleri – Bahsedilen meyveler “meyve” konumunu almış olmalıdır. Dolayısıyla henüz ham olanlar, kutsal değildir ve *Pidyon* yapmaya [yani kutsiyetinin paraya aktarılmasına] gerek yoktur (*Talmud Yerusalmi – Orla* 1:5).

Övgü – *Neta Revai* konumundaki meyveler *Maaser Şeni* ile aynı sınıfta kabul edildiklerinden, tüm kuralları aynıdır (bkz. s.a.). Tanrı, *Maaser Şeni*'nin Yerusalayim'de yenmesini emrederken bunun amacını, bu kutsal şehirdeki maneviyat ortamı, *Bet-Amikdaş*, *Koenler* ve *Hahamlar*'la olan temas sayesinde halk içinde Tanrı bilinci ve korkusunu köklü hale getirmek olarak tanımlamıştır (krş. *Devarim* 14:23). Dolayısıyla *Neta Revai* sınıfındaki meyveler de benzer bir amaçla Yerusalayim'e getirilir ve burada, ağaçtan elde edilen ilk ürün nedeniyle Tanrı'ya övgüler sunulur (*Raşbam*). Bu övgülerden kasıt, bayramlarda melodilerle okunan *Alél* bölümüdür (*Teilim* 113-118. *Perekler*; *Talmud Yerusalmi – Pea* 7:5).

Bu ifade, söz konusu meyvelerin [Yerusalayim'de] yenmesinin önce ve sonrasında Tanrı'nın övülmesi, yani birer beraha söylenmesi gerektiğini öğretir. Rabi Akiva, sadece bunun için değil, gereken berahayı söylemeden önce

herhangi bir yiyeceğin ağza konmasının yasak oluşuna bu pasuğu dayanak olarak gösterir (*Talmud – Berahot* 35a). Bkz. *Devarim* 8:10.

Kutsal – Bu, *Neta Revai* sınıfındaki meyvelerin özel bir kutsiyete sahip olduklarını öğretir. Bu meyveler, “*Maaser Şeni – İkinci Onda Bir*” ile her yönden aynı konumdadır (*Torat Koanim*; Raşi; *Yad – Maaser Şeni VeNeta Revai* 9:1). Tora buna işaret edercesine hem *Maaser Şeni* ile ilgili pasukta (27:30) hem de burada “*Kodeş – Kutsal*” tanımını yaparak, iki kural arasında bir köprü kurmuştur (*Talmud – Kiduşin* 54b; *Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Başka bir deyişle, tıpkı *Maaser Şeni* gibi, *Neta Revai* sınıfındaki meyveler de tuma kapmaması için korunmalıdır ve sadece Yerusalayim sınırları içinde yenebilir. Eğer bir kişi Yerusalayim'den uzakta oturuyorsa, bu meyveleri satabilir; böylece kutsiyet, meyvelerin karşılığı olarak alınan paraya aktarılmış olur (bkz. *Devarim* 14:22-26) [Eğer bu kişi meyveleri satmak değil kendisi kullanmak istiyorsa, {tıpkı *Maaser Şeni*'nin gerektirdiği gibi (27:31)} onların karşılığı olan paraya bir de beşinci pay eklemelidir (*Talmud – Kiduşin* 54b; *Yad – Maaser Şeni VeNeta Revai* 9:1-2)]. Bu para “*Pidyon* parası” olarak adlandırılır (bkz. 27:8 açık., *Kutsiyete Adama* ve *Kutsiyetten Kurtarma* k.b.). Bunun ardından bu kişi, parayı Yerusalayim'e getirmeli, bununla yiyecek maddeleri almalı ve misafirleriyle birlikte bu yiyecekleri şehir sınırları içinde yemelidir (*Torat Koanim*; Raşi). Bu meyveler Tanrı'ya yönelik bir “övgü vesilesidir”; zira kişi onları [ya da parasını] Tanrı'ya övgü ve methiye sunmak üzere Yerusalayim'e getirmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Berahot* 35a; Raşi). Bkz. *Yirmeyau* 31:4-5; *Yeşayau* 62:9.

Neta Revai sınıfındaki meyvelerin “kutsal” addedilmesi ve buna uygun şekilde davranılması, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 100 (*Sefer Ahimuh*).

²⁴ Dördüncü yılda [ağacın] tüm meyveleri Tanrı'ya [bire] övgü [vesilesi şeklinde] kutsal olacaktır.

Nitekim, sünnet derisi **Orla**, sünnet olmamış kişi **Arel** olarak adlandırılır. Bunun nedeni, söz konusu derinin, kesilmeden önce uzvu kaplaması, kapamasıdır (bkz. Bereşit 17:9-14 açık.). Benzer şekilde, Moşe Rabenu, kendi konuşma zorluğunu ifade etmek için "**Aral Sefatayim** – [Tam çeviriyle] *Dudaklarım Kapalı veya Sünnetsiz Dudaklıyım*" demiştir (Şemot 6:12). Benzer başka kullanımlar da vardır (Devarim 10:16; Yehezkel 44:9; Oşea 13:8; Yirmeyau 6:10). Sözcüğün buradaki anlamı doğrultusunda, yeni dikilmiş bir ağacın ilk üç yıl boyunca verdiği meyvelerin, erişilmez ve bir engelin arkasında kapalıymış gibi kabul edilmesi istenmektedir (krş. Raşi).

Tora'nın başka yasaklarda değil de özellikle burada "kapalılık" ifade eden bir sözcük kullanmasının nedeni, bitkiler için "ulaşılır hale gelme"nin "açmak" fiiliyle tanımlanmasıdır (krş. Şir Aşirim 7:13). Başka bir deyişle Tora burada bizden üç yıl boyunca bu ağaçlar sanki çiçek açmamış, meyve vermemiş gibi bir tavır içinde olmamızı istemektedir (Ramban).

[**Şöyle ki**] – Pasuğun ilk kısmı mitsvanın genel tanımını, bundan sonrası ise uygulanış şeklini açıklamaktadır (krş. İbn Ezra).

Üç yıl boyunca – Bu üç yılın sayımına, dikimin yapıldığı tarihten itibaren başlanır (*Torat Koanım*; Raşi). Fakat dikim yıllarının dönüm tarihi 1 Tişri'dir (*Talmud – Roş Aşana* 9b). Dikim sonrasındaki 14 gün fidanın toprakça kabul edilmesi için gereklidir. Bunun ardından "yıl" tanımına uyacak asgari sürenin geçmesi için 30 gün daha gerekir [toplam 44 gün]. Dolayısıyla bir fidan, [1 Tişri tarihinden 44 gün önce olan] 16 Av tarihine kadar dikilmişse, 1 Tişri tarihinde [aradan sadece 44 gün geçmiş olmasına karşın] ilk yılını tamamlamış sayılır ve ikinci yıl sayılmaya başlanır. Bundan sonraki iki yıl tamamlandıktan sonra, bu fidanın üç yıllık **Orla** süresi dolmuş olur. Yine de girilen bu dördüncü yılda, ağacın "ağaçların yılbaşı" olan *Tu Bişvat* (15 Şevat) tarihine kadar verdiği meyveler halen yasaktır [zira olgunlaşmış meyvelerin hangi yıla ait olduğunu belirleyen dönüm noktası *Tu Bişvat*'tır (*Mişna – Roş Aşana* 1:1) ve *Roş Aşana-Tu Bişvat* arasında yetişmiş olan meyve, bir önceki seneye ait kabul

edilir (*Meam Loez*). Bu durumda, *Orla* yasağının geçerli olacağı asgari süre, 44 gün + 2 yıl + (*Roş Aşana*'dan *Tu Bişvat*'a kadar olan) 4,5 aydır (*Daat Mikra*).]. Sadece bundan sonra [ertesi yılki *Tu Bişvat*'a kadar olan sürede] olgunlaşan meyveler *Neta Revai* (s.p. açık.) sınıfında olacaktır (*Mişna – Roş Aşana* 1:1, Rabi Pinhas Keati o.a.). Eğer dikim 16 Av'dan itibaren gerçekleştirilmişse, gelecek yılki 1 Tişri'ye kadar olan süre, ilk yıldır (*Talmud – Roş Aşana* 9b-10a; Raşi o.a.). Sonraki iki yılın ardından, hemen [yani *Tu Bişvat*'ı beklemeden, *Roş Aşana*'dan itibaren, meyvelerin *Neta Revai* olacağı] dördüncü yıl başlar ve bu yıl, ertesi *Roş Aşana*'da sonra erer (*Talmud – Roş Aşana* 9b; *Yad – Maaser Şeni VeNeta Revai* 9:8-11; *Daat Mikra*).

Erişilmez olacak – Kişi, bu üç yıl boyunca meyveleri yemeyip, bir kenarda sakladığı takdirde üç yılın bitiminde bunların kullanılabilir hale geleceğini düşünebilir. Tora bu düşünceyi bertaraf etmek için "**erişilmez olacak**" demektedir: "Daima erişilmez olacak ve bu şekilde kalacaktır" (*Torat Koanım*; Raşi). Bunları "**yok etmek üzere kenara ayırmalısınız**" (*Targum Onkelos*).

Yenmeyecektir – *Mitsvat Lo Taase* No. 145 (*Sefer Ahinuh*). Tek yasak yememek değildir. Bundan başka bu meyveleri, boya, yakıt gibi başka amaçlar için kullanmak da aynı şekilde yasaktır (*Talmud – Pesahim* 22b). Bu meyveler satılamaz bile (*Meam Loez*). Dolayısıyla bu sözcük "**onlardan yarar da sağlayamazsınız**" anlamını da içerir (krş. Şemot 21:28 açık.). O kadar ki, bir Yahudi böyle bir meyveyi Yahudi olmayan biri için bile koparamaz; çünkü bu yaptığıyla kazanacağı dostluk bile, "yarar" sınıfındadır (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 133). Tora'nın yarar sağlamayı yasakladığı her şeyde olduğu gibi, **Orla** sınıfındaki meyveler kullanılamayacak şekilde, örneğin yakarak yok edilir.

Yasak sadece meyveler [ve onlara bağlı çekirdek ve kabuklar] için geçerlidir. Ağacın başka bölümlerinden ise yararlanılabilir (*Mişna – Orla* 1:7). Bu imkan sadece yemekle ilgili olmayan yararlar için geçerlidir. Eğer böyle bir ağacın dal ya da kabukları bir yemeğin pişirilmesinde yakıt olarak

כַּה וּבִשְׁנָה הַחֲמִישִׁתַּ תֹּאכְלוּ

25

אֶת-פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוֹאֲתוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כֹּה לֹא
תֹאכְלוּ עַל-הֶדֶם לֹא תִנְחֲשׁוּ וְלֹא תַעֲוִנוּ:

26

etmeden [yani yaşamı için en önemli şeyi yapmadan] önce yemek yememesi gerektiğini öğretirler (*Talmud – Berahot* 10b).

Bu ifade aynı zamanda, Devarim 21:20'de tanımlanan “isyankar evlat”ın yaptığı şekilde, oburca ve ayyaşça davranmayı yasaklayan mitsvadır. Tora isyankar evladın bu özelliğine istinaden “idam edilmenizi gerektirecek şekilde yemek yemeyin” demektedir (Raşi). *Mitsvat Lo Taase* No. 146. Bu genel bir yasak olmasına karşın, asıl hedeflediği nokta, “isyankar evlat” kriterlerine uyan bir çocuğun bu şekilde davranmaması konusundaki uyarıdır. Mitsvanın temelinde yiyip içme düşkünlüğünün birçok kötülüğün temeli oluşuna dikkati çekme amacı vardır (krş. Devarim 32:15). Yiyecek, maddiyatın temelidir. Tanrı korkusu, mitsvalar ve Tora öğrenimi ise ruhun temelidir. Ruh ve madde birbirinin tamamen zıddı olan iki olgudur. Bu nedenle maddiyatın temeli güçlendiği takdirde, ruhun temeli zayıflayacaktır. Buna bağlı olarak, sadece bedenlerini ayakta tutmaya yetecek asgari miktarda yemekle yetinen birçok Haham vardı. Tora maddiyatın ruha üstün gelmemesi için, aşırı yiyip içmemizi engellemek istemiştir. Bu nedenle, “isyankar evlat” kriterlerine uygun bir çocuğu, son derece ağır bir ceza tehdidiyle ikaz etmiştir. Her ne kadar Hahamlarımız, “isyankar evlat” kriterlerinin gerçekleşmesinin hiçbir zaman mümkün olmadığını ve bu konunun temel amacının Tora öğrenimi olduğunu söyleseler de, bu durum, mitsvanın özündeki mesajı değiştirmez. Uyarı özellikle çocuk yaşta birine yapılmıştır; zira tüm yaşamını belirleyecek temellerin atıldığı dönem budur (*Sefer Ahinuh*).

Alametlere göre hareket etmeyin – Raşi; *Yad – Avodat Kohavim* 11:4. İbranice **Lo Tenahaşu**. Tam çeviriyle “tahminlerde bulunmayın”. Ya da “tahminlere göre hareket etmeyin”. Bu emirle, batıl inançları endişe kaynağı haline getirmek (Saadya Gaon) veya bu inançlar doğrultusunda hareket etmek yasaklanmaktadır. *Mitsvat Lo Taase* No. 147 (*Sefer Ahinuh*).

Talmud'da bu konuda bazı örnekler verilir. Örneğin bazı kişiler, bir sıçan gördüklerinde bunu kötü bir alamet olarak kabul ederlerdi. Yine kuş cıvıldamasını belirli bir şeye yorma eğilimi söz konusuydu (*Torat Koanim; Talmud – Sanedrin* 66a; Raşi). Bazıları yıldızlara (*Torat Koanim*) bazıları da balıklara (*Talmud – Sanedrin* 66a) bakarak, bunu belirli bir işaret olarak yorumlardı. Bir kişinin ekmeğinin ağzından düşmesi, elinden bastonunun kayması, oğlunun onun arkasından seslenmesi, yoldan bir geyiğin geçmesi, sağında yılan solunda tilki görünmesi gibi birçok şeyi kötüye yormak da görülen şeylerdi (*Talmud – Sanedrin* 65b).

Rambam bu konuyu şöyle açıklar: **Nahaş** [= tahminle hareket eden] nasıldır? Örneğin “ekmeğim ağzımdan düştü” ya da “bastonum elimden kaydı” gerekçesiyle bir yere gitmekten vazgeçmek, ya da “sağımdan tilki geçti; bugün evden dışarı çıkmayayım, yoksa biri bana zarar verecek” demek, veya “şu horozu kes çünkü akşam vakti öttü” ya da “şu tavuğu kes çünkü horoz gibi öttü” demek, ayrıca alametler belirleyip: “Eğer şöyle şöyle olursa ben de filanca şeyi yaparım; yoksa yapmam” demek – bu gibi mantıksız alametler doğrultusunda tahminlerde bulunmak ve bunlara göre hareket etmek yasaktır (*Yad – Avodat Kohavim* 11:4).

Günümüzde de daha bilinen batıl inanç örnekleri olarak, bir kişinin önünden kara kedi geçmesinin ya da merdiven altından geçmenin uğursuzluk getireceğine inanmak da bu yasağa dahildir. Bilimsel kesin verilere göre yapılan tahminler ise elbette bu yasağa dahil değildir.

Lenaheş sözcüğü aynı zamanda fal açmayı ifade eder (bkz. Bereşit 30:27 ve 44:15). Zira fal da, çeşitli durum, şekil, olay vs.den yola çıkıp tahminlerde bulunmaktır. Dolayısıyla Tora her türlü falcılığı da yasaklamaktadır. Ayrıca pasuğun başıyla bağlantılı olarak bu ifadeyle, sihir ya da büyü yoluyla geleceği ya da gizli sırları öğrenmenin yasaklandığı da düşünülebilir (*Daat Mikra*; krş Devarim 18:10).

²⁵ Beşinci yılda ise [ağacın] meyvesini yiyebilirsiniz. [Tüm bunlar, ağacın] Sizin için ürününü arttırmasını sağlayacaktır; Ben, Tanrı'nız Aşem'im.

²⁶ "Kan karşısında [yemek] yemeyin.

"Alametlere göre hareket etmeyin.

"Uğurlu vakitlere göre hareket etmeyin.

25. Ürününü arttırmasını sağlayacaktır – "Kendinizi dört yıl boyunca ürününüzden kâr, besin ve yarar sağlamaktan alıkoyarak bu emri yerine getirmenizin karşılığında, bundan sonraki ürünleriniz bereketli olacaktır" (Raşi; Raşbam). Rabi Akiva bu pasukla ilgili olarak şöyle derdi: "Tora [bu sözlerle] Yetser Ara'ya karşı [savunma sağlayacak şekilde] konuşmuştur. Zira bir kişi 'dört yıl boyunca bu meyveler için boş yere o kadar uğraştım' diye düşünebilir. Bu nedenle Tora ürünün artacağı sözünü vererek, teşvikte bulunmaktadır" (*Torat Koanim*; Raşi). Rabi Akiva burada Yetser Ara'nın niteliği hakkında da bir noktaya işaret etmektedir. Aslında yasak sadece üç yıl için geçerlidir; dördüncü yılın ürünleri ise yenebilecektir. Yine de dördüncü yıldaki izin, [Yeruşalayim sınırları içinde yeme şeklindeki] belirli bir kısıtlama dahilinde geldiğinden, Yetser Ara bu durumu lehinde kullanır ve konuyu abartarak, insanın dördüncü yılı da tamamen yasakmış gibi hissetmesine neden olur (*Rashi – The Sapirstein Edition*). Bu, tüm emirler için geçerlidir. Bazı kısıtlamalar bizler için çoğu zaman aşılamaz birer dağ gibi görülebilir. Fakat bunun Yetser Ara'nın etkisi olduğunun bilincinde olmak, hepsinin üstesinden gelmeyi büyük oranda kolaylaştırır.

Ben, Tanrınız Aşem'im – "Size bu sözü veren Benim – Aşem (bkz. Şemot 6:2 açk.) ve bu sözümü tutacağım konusunda güvenilirim (Raşi). Ürünüze bolluğu verecek olan Benim (İbn Ezra). Ancak her ne kadar, bu emri yerine getirmenizin karşılığında size bolluk vadeliyorsam da, sizin bu emri yerine getirme amacımız bu bolluğa erişmek olmasın. Bunu ve diğer tüm emirleri, sadece ve sadece Ben Tanrınız Aşem olduğum için, yani Benim İsteğim'i yerine getirme amacıyla yerine getirmelisiniz (*Aamek Davar*). Her ne kadar *Orla* yasağından korunma ve meyveleri dördüncü yılda Yeruşalayim'e getirme konuları zor görünüyorsa da, bunun Benim emrim olduğunu göz önünde tutarak kendinizi tutmalı ve sabırla beklemelisiniz" (*Daat Mikra*).

26-29. Yabancı tapınma gelenekleri konusundaki yasaklar. Tanrı sadece putperestlik ve yabancı tapınmaları yasaklamakla yetinmemiş, bunlara bağlı olan birçok geleneği de yasaklamıştır. Bu şekilde Bene-Yisrael her yönden Tanrı'ya ait olduklarını ve yabancı tapınmanın her türlü geleneğini hor gördüklerini vurgulayacaklardır (*Daat Mikra*).

26. Kan karşısında ... yemeyin – İfade basitçe "kanı yemeyin" şeklinde olsaydı bunun kan yemeyi yasakladığı sonucuna varılabilirdi. Fakat ifadenin "Kan üstünde / karşısında / yanında / başında / mevcudiyetinde / vs. yemeyin" şeklinde birçok farklı şekilde anlaşılabilme özelliğinden yola çıkarak, Hahamlarımız, Sözlü Tora ile bilinen birçok mitsvanın temelini bu pasukta görmüşlerdir. Bunlar arasında şu kurallar sayılabilir: [1] Pasuktaki "kan" sözcüğü, aynı zamanda "can" anlamındadır (krş. 17:14). Dolayısıyla bir hayvan Şehita ile kesildikten sonra [canlı bir hayvanın etini yasaklayan emir (Bereşit 9:4) artık ihlal edilmemesine karşın, yine de], can çekişmeye devam ettiği, yani en ufak bir hayat belirtisi var olduğu sürece, onun etini yemek henüz yasaktır. [2] *Korban* etleri, *korbanın* kan işlemleri tamamlanmadığı – kanın koyulduğu özel kapta kan mevcut olduğu – sürece yenemez. Kan Tanrı'nın *Mizbeahı*'nda kullanılmadığı sürece, olumsuz güç ve ritüellere hizmet eder. Dolayısıyla Tanrı Adına *Mizbeah*'ta işlem yapılmadığı takdirde doğaüstücü uygulamalar, cinlerle temas gibi Tora'nın kesin bir dille yasaklamış olduğu uygulamalara kayma riski yüksektir. Pasuğun devamı da buna işaret eder (krş. İbn Ezra; bkz. Şemuel I 14:33). [3] Bir *Bet-Din* bir suçluyu idam cezasına mahkum ettiği takdirde, o gün boyunca yemek yemesi yasaktır; oruç tutmalıdır. [4] Benzer şekilde, normalde bir ölü gömüldükten sonra *Avraa* adı verilen bir teselli yemeği yapılır. Fakat eğer bir kişi *Bet-Din* kararıyla idam edilmişse, onun ardından böyle bir yemek yenmez (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 63a; Raşi). [5] Tanrı'ya bağlılık, insanın yaşamının niteliğini belirler. Buna bağlı olarak Hahamlarımız, kişinin, dua

כּוֹלָא תְּקִיפּוֹ פֶּאֶת רֵאשִׁיכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאֶת זְקִנְךָ: 27

çizgisinin aşağıya doğru dönemeç yaptığı köşe noktasından, kulak kepçesinin en üst noktasına kadar olan çizginin altında kalan bölgede her zaman saç olması gerekir. Bu nedenle, kafasını tümüyle kazıyan bir kişinin bile [böyle bir durumda saç çizgisinde eşitleme söz konusu olmamasına karşın] bu bölgedeki saçlarını kesmesi, bu emir doğrultusunda yasaktır. Her favorinin kesilmesi, ayrı bir yasağın çiğnenmesi anlamına gelir (*Yad – Avodat Kohavim* 12:7; Rabenu Behaye). Bir kişi bir başkasının favorilerini keserse, hem kesen hem de saç kesilen yasağı çiğnemiş olur (*Talmud – Makot* 20b). Bu yasağa dayanarak, Hasidizm akımına mensup Aşkenaz cemaatleri ve Yemen cemaatlerinde favorileri belirgin şekilde uzatma geleneği yerleşmiştir. Bu, Kabala öğretisine bağlı bir uygulamadır (*Şaar Amitsvot; Şulhan Aruh – Yore Dea* 181, *Bet Lehem Yeuda* o.a.).

Pasukta favori ve sakal ile ilgili yasaklar bir arada verilmektedir. Tora bu şekilde, bu kuralların sadece “normalde sakalı olan” cins için geçerli olduğu mesajını vermektedir. Dolayısıyla favori ile ilgili yasak sadece erkekler için geçerlidir. Bir kadın ise saçını istediği şekilde kesebilir. Benzer şekilde bir kadının sakal bölgesinde tüylenme varsa, bu tüyleri istediği şekilde almasında bir sakınca yoktur (*Talmud – Kiduşin* 35b).

Sakalının [beş] köşesini kazıma – Tam çeviriyle “yok etme”; “kökünü kazıma”. Bu, sakalı bir bıçak kullanarak tamamen tıraş etmeyi yasaklamaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 150 (*Sefer Ahimuh*). Sakal bölgesinde toplam beş köşe vardır ve bunların herhangi birini tamamen kazımak bu emirle yasaklanmaktadır (Raşi). Bu beş köşenin tanımı hakkında görüş ayrılığı söz konusudur. *Nimuke Yosef’e* göre (*Talmud – Makot* 4b, Rif o.a.) sakalın favoriyle birleştiği noktada, sakalın kulağa bakan ve göze bakan iki yanı birer köşedir. Her iki favoride bu ikişer köşe vardır [toplam dört]. *Mizrahi* ve *Sifte Hahamim’e* göre ise sakalın favori ile birleştiği nokta tek bir köşedir. Diğer bir köşe, burna bakan yerde elmacık kemiğinin hemen altında sakalın bittiği noktadır. Her iki taraf için bu iki köşe vardır [toplam dört]. Bir başka kaynağa göre her yanakta üstte ve altta olmak üzere iki köşe vardır [toplam dört]. Beşinci köşe ise,

her görüş doğrultusunda, çene noktasıdır (*Talmud – Makot* 20a). Görüldüğü üzere, bu noktalar kesin ve net olarak tanımlanmadığından, pratikte tüm sakalı kazımak, yani bıçak, jilet, ustura gibi aletlerle kesmek yasaktır ve bunu yapan kişi, beş yasak birden çiğnemiş olur [her köşe için bir yasak; zira Tora “sakalını” değil, “sakalının köşesini kazıma” demiştir. Yani yasak her köşe için ayrı ayrı geçerlidir (Rambam; *Sefer Ahimuh*)] (*Tosefta – Makot* 4:4; *Şulhan Aruh – Yore Dea* 181:9). Bir kişi bir başkasını tıraş ediyorsa, yasağı çiğneyen tıraş edendir; tıraş olan ise ona yardım etmediği sürece sorumlu değildir (*Talmud – Makot* 20b; *Yad – Avodat Kohavim* 12:1). Raavad’a göre, tıraş olmayı kabul etmekle, tıraş olan da suçlu duruma düşer.

Önceki emre göre favorileri, koparmak ya da makas kullanmak suretiyle çok kısa olacak şekilde kesmek yasaktır (*Tur – Yore Dea* 181) [bazılarına göre ise yasak özellikle tıraş etme üzerinedir (*Yad – Avodat Kohavim* 12:6)]. Sakal söz konusu olduğunda ise Tora “kazımayı” ve “tıraş etmeyi” (21:5) yasaklamaktadır. Hahamlarımız bunun hem tıraş hem de kazıma, yani bıçak, ustura vs. kullanarak deri hizasına inecek şekildeki kesmeyi ifade ettiğini öğretirler (bkz. 21:5 açık.; *Şulhan Aruh – Yore Dea* 181:3, 181:10). Sakal bölgesinin makasla düzeltilmesi yasak değildir (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 181:10). Buna bağlı olarak, makas prensibine göre çalışan bazı elektrikli tıraş makineleri kullanılabilir [hepsi değil]. Yine de tıraş sinekkaydı olmamalı, yüzün üzerinden el geçirildiğinde, sakal hissedilmelidir (*Sefer Yalkut Yosef* 181:2). Bazı otoriteler sakalın da makas ya da tüy dökücü herhangi bir madde ile alınmasının doğru olmadığı görüşündedirler. Yaygın sakal uzatma geleneğinin temeli bu görüştür.

Anlaşıldığı kadarıyla her iki emir, saçlarına belirli bir şekil vermeyi adet edinmiş başka uluslardan, özellikle de onların, saçlarını özel bir yuvarlak şekil vererek kesen ruhban kesiminden ayrı olma temasına sahiptir. Saç ve sakal, insana görkem ve güzellik için verilmiştir (krş. *Talmud – Şabat* 152a) ve doğal şeklini bozmak, onu kazıyarak yok etmek doğru değildir (İbn Ezra). Bazı otoritelere göre, bu iki emrin, sıradaki pasukta verilen,

27 “Favorilerinizi kesmeyin.
“Sakalının [beş] köşesini kazıma.

Uğurlu vakitlere göre hareket etmeyin – Raşi; *Yad – Avodat Kohavim* 11:8. İbranice **Lo Teonenu**. Bu sözcük “**Ona – Vakıt**” kelimesiyle bağlantılıdır. Buna göre filanca günün bir işe başlamak için uğurlu olduğuna, belirli bir saatte bir yolculuğa çıkmanın kötü talih getireceğine inanmak, bu konuda astrolojik işaretler aramak yasaktır. Dolayısıyla astrolojiye dayalı hesaplamalara bakıp da “bu hafta sizin için güzel geçecek” ya da “yarın yeni bir işe başlamak için uygun bir gün” gibi yorumlarda bulunmak, bunlara göre hareket etmek, bu yasağın kapsamındadır. Dolayısıyla bazıları bu yasağa, “iyi alametlere” göre hareket etmeyi de katarlar (Saadya Gaon). Bir başka görüşe göre sözcük “**Anan – Bulut; Duman**” kelimesine bağlıdır; zira bunu yapan kişiler gözlerini bulutlara dikip onların şekil ve hareketlerine göre zamanın belirli bir şey için uygun olup olmadığını belirlemeye çalışırlar (İbn Ezra). Diğer bir görüşe göre ise bu sözcük “**Ayin – Göz**” ile ilgilidir ve illüzyonu yasaklamaktadır (*Talmud – Sanedrin* 65b; Raşi; *Yad – Avodat Kohavim* 11:9; bkz. *Devarim* 18:10).

Alametler ve uğurlu vakitler, Tora’nın “**Kenaan Ülkesi’nin usullerini uygulamayın**” (18:3) emrinin kast ettiği yabancı uygulamalara dahildir (a.k.). Aslında her ikisi de büyücülük yasağına dahil olması gerekirken, Tora bunları ayrı ayrı vurgulamakla, her biri için ayrı birer cezayı öngörmüş olmaktadır (*Talmud Yerusalmi – Şabat* 7:2).

Mitsvat Lo Taase No. 148. Yahudiler kutsal ve aklı başında bir ulus olmalıydılar. Bu nedenle Tanrı saçma inançların peşinde koşmamayı ve bunların doğru olabileceğini düşünmemeyi emretmiştir. *Bamidbar* 23:23’te de belirtildiği gibi, doğaüstücü uygulamalar, falcılık, tahminler ve benzeri şeyler, Yahudi Ulusu için uygun değildir. Rambam tüm bunların tamamen etkisiz ve saçma olduğunu yazar. Bunlar insanları kendi inançlarına çekmek için, putperestlerin kandırma yöntemleridir. Tüm bunların gerçek olduğunu ve sadece Tora’nın bunları yasakladığını düşünmek de zeka eksikliğinin işaretidir. Gerçekten akıllı insanlar tüm bunların tamamen temelsiz olduğunu anlayacaktır. İnsan bu saçmalıkların peşinde koşacağına, gücünü ve vaktini, gerçek bilgelik kaynağı olan

Tora’yı daha iyi öğrenmeye, onu nasıl daha iyi uygulayabileceğini araştırmaya adanmalıdır (*Meam Loez*). Bu gibi uygulamalar, insanı Tanrı inancından ve kutsal Tora’dan uzaklaştırır; zira bilinç altına, her şeyin rastlantılara bağlı olduğu, Tanrı’nın hiçbir şekilde dünyaya nezaret etmediği gibi düşünceleri yerleştirir. Sonuç olarak Tora’nın tüm temelleri sarsılır. Oysa Tanrı kalplerimize, iyi ya da kötü her şeyin, son derece titiz hesaplar sonucu Tanrı’nın öngörmesi ile meydana geldiği bilincini yerleştirmeyi amaçlamıştır (*Sefer Ahinuh*).

27. Favorilerinizi kesmeyin – Tam çeviriyle “**başımızın yanlarını eşitlemeyin/yuvarlamayın**”. Favorileri tamamen keserek, kulak arkasındaki ile yüz önündeki saç çizgisini eşit hizaya getirmek yasaktır (*Talmud – Makot* 20a-b; Raşi). Bunun yapılması, başın kenarını “yuvarlamak”, yani saç çizgisinin eşit hizayla, başın tüm çevresini bir çember şeklinde çevirmesi olarak adlandırılmaktadır. Zira saç çizgisi normal şartlarda alından şakak boyunca favorilere inip, sonra kulağın üzerinden tekrar çıkarak enseye doğru ilerler. Favorileri kesen kişi ise, bu bölgedeki iniş-çıkışlı bölgeyi iptal etmiş, bir kulak arkasından diğerine, tüm başı çevreleyecek yuvarlak bir saç çizgisi ortaya çıkarmış olur (*Mizrahi; Sifte Hahamim*). Bu yasak doğrultusunda, favoriler, kulağın hemen önündeki, şakağın, yanağın başladığı yerde üst çene kemiği ile birleştiği eklem noktasını belirleyen hafif çıkıntının üstünde kalacak şekilde kesilmemelidir (*Gur Arye*). Rambam’a göre, bu bölgede kırk saç kılı olmalıdır (*Yad-Avodat Kohavim* 12:6). Söz konusu noktanın üzerinde, en az iki saç telini tamamen kesen kişi bu yasağı ihlal etmiş olur (*Tosefta; Sefer Mitsvot Gadol*). Sforno’ya göre bu tipteki bir saç tıraşı, delilere, sarhoşlara ya da putperest rahiplere özgü olduğu için yasaktır. Gerçekten de bu tipteki bir tıraşın eski dönemlerde yabancı tapınmada özel görev sahibi kişiler tarafından yapıldığı görülmektedir (bkz. *Yirmeyau* 9:25, 25:23 ve 49:32. Ayrıca bkz. *Herodotus* 3. kitap, madde 8 ve 4. kitap madde 175).

Mitsvat Lo Taase No. 149 (*Sefer Ahinuh*). Favorilerde, daha doğrusu, alnın üstünde saç

כח ושרט לנפש לא תתנו

28

בבשרכם וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני יהוה: כט אל-תחלל

29

את-בתך להזנותה ולא-תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה:

Evlilik dışı ilişki... ile – Tam çeviriyle “*fahişelik*”. İbranice *Zenut*. Bu sözcükle bağlantılı olan *Zona* sözcüğü, genelde “*fahişe*” olarak çevrilse de, aslında belirli birkaç durumdaki kadını tanımlar (bkz. 21:7 açık.) [kendisini fahişeliğe terk etmiş bir kadın da bunlardan biridir; ama *Zona* sözcüğü daha geniş bir sınıfı belirtir]. Evlenmemiş bir kız, herhangi bir geçersizliği olmayan (bkz. a.y.) bir erkekle ilişkiye girdiği takdirde *zona* değildir (*Talmud* – *Yevamot* 61b). Yine de Tora bu “ilişkiyi” *Zenut* sınıfında saymaktadır (krş. Raşbam; *Torat Koanim*; Raşi).

Bu emir, bir babaya yönelik verilmiştir ve kendi sorumluluğu altında [yani 12,5 yaşından küçük (bkz. Şemot 22:15 açık.)] olduğu sürece, kızını, evlilik bağıyla kutsanmamış bir ilişkiye teslim etmemesi konusunda uyarılmaktadır. Ayrıca bir baba, Tora’nın, küçük bir kıza tecavüz ya da ifşal durumunda, babanın tazminat almasını öngörmesine bakarak (Şemot 22:15-16) küçük kızını para karşılığında satabileceğini, ya da kendi malıymış gibi başkalarına hediye edebileceğini düşünemez. Bu yasakla ilgili olarak Rabi Eliezer, genç kızını yaşlı birine veren; Rabi Akiva ise, kızını vaktinde evlendirmeyip yaşının ilerlemesine neden olan kişilerin de bu uyarının hedefi olduklarını belirtirler (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 76a; Raşi). Ayrıca bir kız böyle bir ilişkiye girdiği takdirde, bu, [ailenin başı olan] babasının onurunu çiğneyen bir davranış olacaktır. Enrin babaya hitaben verilmesinin bir nedeni de budur (*Sforno*; krş. 21:9).

Emir yabancı tapınmaya ait uygulamalar bağlamında geçtiğine göre, özellikle putperest tapınmanın bir parçası olarak fuhşu yasaklama amacındadır. Devarim 23:18’de de, bu tipteki bir fahişelik yasaklanmaktadır (krş. Bereşit 38:21). Anlaşıldığı kadarıyla, antik dönemde bereket tanrıçasına yönelik tapınma, bu tip davranışları gerektiriyordu (krş. Melahim II 9:22) (*Daat Mikra*). Yine de Hahamlarımız’ın öğrettikleri üzere, sadece bu amaçlı değil, her türlü fuhşu,

evlilik dışındaki her türlü ilişki bu emir doğrultusunda yasaktır (*Talmud* – *Sanedrin* 76a; *Yad* – *Naara Betula* 2:17).

Ülke [sakinleri] fuhşa saplanmayacak – İbn Ezra; *Daat Mikra*. Ya da “ülke [sakinleri] fuhşa saplanmamalıdır”. Bu basit anlamdır. Önceki ifade bir babanın, kızını evlilik dışı ilişkiye teslim etmesini yasaklamıştı. Bu ifade ise, bireylere doğrudan hitap etmekte, kızlara [ve onlarla birlikte olmak isteyen erkeklerle] böyle ilişkilere girmelerini yasaklamaktadır (Ramban).

Torat Koanim’i takip eden Raşi [“Ülke” yerine “*toprak*” ya da “*yeryüzü*” şeklindeki alternatif çeviriyle (Malbim)] farklı bir bakış sunar: Ahlaksızlığın yayılmasının, yeryüzünün kendisi üzerinde de benzer bir etkisi olacaktır. Tanrı’nın emirleri doğrultusunda evlilik bağına hor gören halka paralel olarak, yeryüzü de, Bene-Yisrael için Erets-Yisrael’de bol ve bereketli ürün üretmek yerine, bu bereketi başka ülkelerde açığa çıkaracak, Erets-Yisrael’de ise kıtlık baş gösterecektir. Bu, kutsiyeti nedeniyle ahlaksızlığa tahammülü olmayan Erets-Yisrael için benzersiz bir şekilde doğrudur (bkz. 18:25-29).

Ahlaksızlıkla – İbranice *Zima*. Bkz. 18:17 açık. Çok kadınla birlikte olan ve artık hesabını kaçırın bir erkek, ya da çok erkeklerle birlikte olup kimden hamile kaldığı belli olmayan bir kadın, birçok olası yakın akraba ilişkisine yol açmış olur; zira kimin ne şekilde kimin akrabası olduğu meçhul olacağından, her taraf *mamzer*le dolacaktır. İşte “ahlaksızlık”tan kasıt budur. (*Talmud* – *Yevamot* 37b).

Hahamlarımız, Tanrı’nın neredeyse her günah için sabır niteliğini ön planda tuttuğunu ve insanlara *Teşuva* fırsatı tanıma adına zaman verdiğini öğretirler. Tek istisna zina ve cinsel ahlaksızlıktır. Tanrı böyle günahlara, özellikle yaygın olarak işlendikleri takdirde müsamaha göstermez (*Midraş* – *Vayikra Raba* 23:9; krş. Bamidbar 25:1-9).

²⁸ “Bir ölü için bedeninizde yara açmayın.
“Üzerinize dövme işaretleri yapmayın. Ben, Aşem'im.

²⁹ “Kızını[n onurunu], evlilik dışı ilişki[ye girmesine izin verme sureti] ile ihlal etme.
Bu sayede Ülke [sakinleri] fuhşa saplanmayacak ve Ülke ahlaksızlıkla dolmayacaktır.

bedende yas işareti olarak yaralar açma yasağın-
dan hemen önce geçmesi, favori ve sakal
kesmenin de bazı uluslarda yas işareti olarak
uygulandığına işaret ediyor olabilir (a.k.). Bir
başka görüşe göre, bu yasaklar, biraz yukarıda
geçen yasak karışımlarla bağlantılıdır. Oradaki
gibi burada da, mitsvanın altındaki nedenin,
Tanrı'nın uygun gördüğü düzene aykırı bir
davranış içinde olma hevesinde olmamayı sağla-
mak olduğu söylenebilir. Tanrı, erkek ve kadınları
birbirlerinden ayıran çeşitli bedensel işaretler
belirlemiştir. Bu yasak şekillerde tıraş olma
suretiyle bunları yok etme gayretinde olmak
uygun değildir (Rabenu Behaye).

28. Bir ölü için ... yara – Tam çeviriyle “can
için”. Antik kültürlerdeki ölmüş birinin ardından
yas işareti olarak bedenin sathi olarak keskin
aletlerle çizilmesi ve kan akıtılması şeklindeki
yaygın uygulama, Yahudiler için yasaktır (*Talmud*
– *Kiduşin* 35b; *Yad* – *Avodat Kohavim* 12:12).
Devarim 14:1'de Tora bunun yasak olmasının
nedeni olarak “Siz, Tanrımız Aşem'in çocuk-
larısmız” prensibini göstermektedir. Başka bir
deyişle, Tanrı'nın çocukları olarak, kesikli ve
yaralı değil, zarar görmemiş bedenlere sahip
olmaları gerekir.

Her ölü ve her kesik için ayrı bir ihlal söz
konusudur. Başka bir deyişle, söz gelimi, bir ölü
için beş kesik atan kişi [her kesik için bir tane
olmak üzere] beş ihlalden sorumludur (bkz. 21:5
açk.). Benzer şekilde beş ölü için tek bir kesik
atan kişi [her ölü için bir tane olmak üzere] beş
ihlalden sorumludur [zira pasuk tekil olarak “ölü
için” demektedir ve bu “her ölü için” anlamına
gelir] (*Talmud* – *Makot* 20b). Yine de tüm ihlal,
bu hareketin bir ölüm durumu için yapılması
üzerinedir. Fakat bir kişi maddi bir kayba
uğradığı, örneğin evi yıkıldığı, batan gemiyle mal-
ları kaybolduğu için bedeninde yara açtığı
takdirde, bu yasağı ihlal etmiş sayılmaz (a.y.). Bu
da, yasağın amacının daha çok eski uluslardaki
özellikle yas amaçlı olan bu uygulamayı silip
atmak olduğuna işaret etmektedir. Bu ayrıca
putperest tapınmadaki ritüellerden de biriydi

(bkz. Melahim I 18:28. Ayrıca bkz. Devarim
14:1; bkz. *Talmud* – *Makot* 21a).

İbn Ezra'ya göre sıradaki mitsvaların da ölü ve yas
konusuyla doğrudan bağlantısı vardır. Dövme
işaretleri de birçok yerde yas amaçlı yapıydı.
Tora Şabat'ı gözetmeyi emretmektedir (p. 30);
çünkü Şabat günü yas tutulmaz. Yine, Kutsal
Mekan'a hürmet etmeyi emretmektedir (p. 30);
çünkü bir *Koen Gadol*, en yakınları için bile yas
tutamaz. *Ov* ve *Yideoni* (p. 31) sanatları ruhlarla
teması sağlayan hünerlerdir. Yine yaşlılar (p. 32),
birçok bedensel fonksiyonları gerektiği gibi çalış-
mamaya başladığından, artık hayatın ölüme
yakın bir aşamasındadırlar.

Dövme işaretleri yapmayın – Vücut derisi altı-
na iğne gibi sivri bir araçla çizilmek ve içine renk
veren maddeler konulması suretiyle yapılan ve
deriye gömülerek bir daha çıkmayan yazı veya
şekiller yasaktır (*Talmud* – *Makot* 21a; *Sifte Koen*;
Şulhan Aruh – *Yore Dea* 180:1). *Mitsvat Lo Taase*
No. 151 (*Sefer Ahinuh*). Tanrı, bedenimizdeki
kalıcı *Berit-Mila* işaretinin dışında başka bir işaret
istememektedir (Sforno). Her ne kadar tarihi
kaynaklarda bunun putperest bir gelenek olduğuna
dair kesin deliller yoksa da, Tora'nın emri bu
bağlam içinde vermesinden anlaşıldığı kadarıyla,
bu da, eski dönemdeki putperest halklarda ritüe-
lik uygulamalardan biriydi. Rambam, putperest-
lerin, hangi ilaha bağlı olduklarını göstermek
amacıyla bedenlerine böyle şekiller işlediklerini
kaydeder (*Yad* – *Avodat Kohavim* 12:11). Raşi'ye
göre ise bu, Tora'nın sebep bildirmeden verdiği
bir hükmüdür (*Talmud* – *Makot* 21a, Raşi o.a.).
Bu yasak, bedenin tümü için geçerlidir (*Daat*
Mikra).

İbranice **Ketovet Kaaka**. Bu, hem bir mürekkep
ya da başka bir boyayla yazı veya şekil (*Ketovet*)
hem de deriye gömme (*Kaaka*) ile yapılan normal
dövmeyi ifade etmektedir. Bir kişi derisine
işlemeden sadece yazı yazar veya bir şekil çizerse,
ya da hiçbir şekil olmadan deriye sadece iğneyle
işlem yaparsa bu yasağı ihlal etmiş olmaz (a.y.).

29. Kızını ... ihlal etme – Ya da “kızının kut-
siyetini bozma”.

30 וְאֶת־שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ וּמִקֹּדֶשׁ תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה: דַּא־אֶל־תִּפְנוּ
31 אֶל־הָאֲבֹת וְאֶל־הַיָּדְעָנִים אֶל־תִּבְקְשׁוּ לְטִמְאָה בָּהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם:

Bu gizli sanatla uğraşan kişilere *Pitom* adı verilir (*Talmud – Sanedrin* 65a; Raşi). Dolayısıyla Ov’u, Delphi’deki Apollo tapınağında görev yapan rahibelerin kullandıkları kehanet yöntemi olarak tanımlayanlar vardır. Delphi’nin eski ismi Pytho idi (bkz. Homeros, *Odyssey* 8:79-81). Ov’un özellikle kadınlar tarafından kullanılan bir yöntem olması da bunu güçlendirmektedir (krş. Şemot 22:17). Bazı kaynaklara göre büyücü kadın bir mezarın başında durur, diğer kişi ise ayak tarafında bekler ve elindeki tef benzeri aletle sesler çıkarırdı (Rabenu Behaye o.a.).

Yideoni – Sözcük “*Yada – Bilmek*” kökünden türemiştir (İbn Ezra). Bir görüşe göre bu yöntemi kullanan bir medyum, ismi *yadua* veya *yidua* olan [ve “**Yideoni**” sanatına ismini veren] bir kuşun kemliğini kendi ağzına yerleştirir ve bu kemik, bir kuş cıvıltısını andırır şekilde (Yeşayau 8:19), olasılıkla garip ve anlaşılmasız sözler söyleyerek konuşmaya başlayıp gaipten haber verir (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 65a-b; Raşi). Büyük olasılıkla bu yöntemde de meditasyon ve uyuturucu tütsülerin önemli payı söz konusuydu (*Yad – Avodat Kohavim* 6:2; Ralbag). *Septuaginta*’nın buradaki çevirisi *proskolliethiesesthe* şeklindedir; ki bu, mistik ve gizemli olanı açmaya çalışan kişiyi tanımlar. Aynı sözcüğü başka yerde (Şemuel I 28:9) ise *gnostas* – “ariflik ve dini tecrübeler peşinde” şeklinde çevirmiştir.

Ov ve *Yideoni* yöntemlerinden Tora’da daima birlikte bahsedilir. Bu da iki yöntemin birbirine yakın olduğuna işaret eder. Bu yöntemler, antik doğu kavimlerinde yaygın olarak kullanılırdı. Bunlar arasında Mısırlılar’ın da olduğunu görüyoruz (Yeşayau 19:3). Söz konusu yöntemler de yabancı ve putperest tapınmanın ayrılmaz parçalarıydılar; dolayısıyla medyumluk yapan kişilerin cezası, tıpkı putperestlik durumunda olduğu gibi, *Sekila* yöntemiyle idamdır (20:27) (*Daat Mikra*).

Başvurmayın – Tam çeviriyle “*yüzünüzü dönmeyin*”. “Aksine, sırtınızı dönün ve tabii ki, onlara hiçbir şekilde itibar etmeyin” (Sforno).

[Bu uğraşaların] Peşinde olmayın – Çeviri ve ekleme Raşi’ye göredir. Tam çeviri “*Onlarla murdar olmayı aramayın*” şeklindedir. Fakat asıl anlamın bu olmadığı açıktır; zira bu işlerle uğraşan kişilerin bile amacı, murdar olmak değil, ölümlerle temas kurmaktır. Dolayısıyla pasukta “*aramak*” sözcüğüne dahil olan gizli bir ima vardır: “Bu uğraşları aramayın; aksi takdirde onlar yüzünden murdar olursunuz” (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Ya da “[*bu sanatların ustalarını*] *aramayın*” (İbn Ezra; krş. Şemuel I 28:7).

Alternatif olarak “bu uğraşların peşinde murdar olmak için [yani bu uygulamalara saplanarak günaha girecek şekilde] olmayın. Benzer şekilde daha ileride belirtildiği gibi “*yapmayı öğrenme*” (Devarim 18:9) – fakat bunların içyüzünü anlamak ve diğer nesillere öğretmek için öğrenebilirsiniz” (Sforno). Başka bir deyişle bu uygulamaları aktif olarak Yapma amacıyla öğrenmek yasaktır. Fakat bu uygulamanın nasıl yapıldığını, Tora’nın bir yasağının niteliğini derinlemesine bilme amacıyla öğrenmek, büyük Hahamlar için mümkündür.

Kendinizi onlarla murdar edersiniz – İbranice *Tame* sözcüğü kullanılmasına karşın buradaki anlam, *tame* sözcüğünün, genel ifade ettiği değil, “ciddiyeti özellikle ağır olan günahı” belirten anlamıdır (*Daat Mikra*; bkz. 18:20 ve 18:24 açk.). “Bu uğraşların peşinde olursanız kendinizi murdar edersiniz ve Ben sizden tiksiniyim” (*Torat Koanim*; Raşi).

Ben, Tanrınız Aşem’im – “Sadece Ben, Tanrınız’ım (*Daat Mikra*). Yakın gelecekle ilgili [kesinliği bile tartışmalı olan] bilgiler için Ov ve *Yideoni* yöntemlerine ya da bunlarla uğraşan kişilere başvurmakla Kimi göz ardı ettiğinizi iyice kavrayın (Raşi). Sadece Tanrı’nın peşinde olmalısınız”. Bunların peşinde olan kişi, Tanrı’ya olan inancının tam olmadığını kanıtlamış olur (İbn Ezra; bkz. Devarim 18:12-13).

³⁰ “Şabatlarım’ı gözetin ve Kutsal Mekanım’a hürmet edin. Ben, Aşem’im.

³¹ “Ov veya Yideoni [yöntemlerine] başvurmayın. [Bu uğraşların] Peşinde olmayın; [aksi takdirde] kendinizi onlarla murdar edersiniz. Ben, Tanrınız Aşem’im.

30. Şabatlarım’ı – Tora, tıpkı putperestlik yasağı gibi, Şabat konusunu da sıklıkla dile getirir; çünkü her iki konudaki ihlal de Tora’nın tüm yasaklarının çiğnenmesine denk kabul edilir. Putperestlik, Tanrı’nın açık bir inkarı anlamına gelir. Benzer bir şekilde Şabat’ın ihlali de, Tanrı’nın evreni altı günde yaratıp yedinci günde işi bıraktığına – yani Tanrı’nın Yaratıcı olduğuna dair tanıklık etmeyi reddetmektir (Ramban). Tora burada “Şabatlarım” şeklinde çoğul bir ifade kullanmakta, birçok yönden Şabat günüyle eşdeğer olan bayram günlerini de kurala katmaktadır (Sforno).

Kutsal Mekanım’a hürmet edin – *Mitsvat Ase* No. 101. Bir kişinin *Bet-Amikdaş* bölgesine, yani Tapınak Dağı’na (*Ar Abayit*) bastonuyla, ayağında ayakkabıyla, parasını koyduğu kuşağıyla veya ayağındaki tozla girmesi ve bu bölgeyi kestirme olarak kullanması yasaktır (*Torat Koanim; Talmud – Berahot* 54a; Raşi). Daha alt düzeyde de olsa, Kutsal Mekan’a hürmet gerekliliği, Tora öğrenimi, dua ve ibadete ayrılmış her mekan için de aynı şekilde geçerlidir (Sforno).

Hürmeti uyandıran şey elbette taştan ağaçtan yapılmış bir yapı değildir. Tora bu emri Şabat konusuyla birlikte vermektedir: “Nasıl ki Şabat’ın kendisinden değil, onu Emreden’den çekiniyorsan, aynı şekilde Kutsal Mekan’a olan hürmetinin temelinde de orada Barınan’a yönelik çekinme uygun olmalıdır”. Ayrıca bu kural, *Bet-Amikdaş* ayakta olmadığı dönemler için de aynı şekilde geçerlidir ve bu da Şabat’la birlikte verilmesinden anlaşılmaktadır: “Tıpkı Şabat emrinin ebedi olması gibi, *Bet-Amikdaş*’a yönelik hürmet gerekliliği de aynı şekilde ebedidir [yani bu kural, *Bet-Amikdaş* yıkık olduğu zamanlar için bile geçerlidir]”. Tanrı aynı zamanda bir mesaj daha vermektedir: “Size her ne kadar Kutsal Mekanım’a hürmet etmenizi söylüyorsam da, Şabatlarım önceliklidir [bu, pasukta Şabatlar’a öncelik verilmesinden bellidir (*Leviş Aora*)]. Bu yüzden, *Bet-Amikdaş*’ın inşası bile Şabat’ı iteleyemez” (*Torat Koanim; Talmud – Yevamot* 6a-b; Raşi; bkz. Şemot 35:2 açk.; Rabenu Behaye).

31. Ov veya Yideoni [yöntemlerine] başvurmayın

– Bu ikisi, yakın geleceği bildirme amacıyla kullanılan iki doğaüstücü yöntemdir. Tora burada, bu yöntemleri kullanan kişilere seslenmektedir. Alternatif olarak “Ov veya Yideoni ustalarına başvurmayın” (İbn Ezra). Bu uygulamaları aktif olarak yapan kişilerin cezası idam (20:27) [idam şartları sağlanmamışsa *Karet* (20:6)], bu kişilere sorularıyla başvuranların cezası ise kırbaştır (*Torat Koanim; Talmud – Sanedrin* 65a).

Bu iki yönetime başvurmak, Tora’nın iki ayrı yasağıdır. *Mitsvat Lo Taase* No. 152 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 153 (*Sefer Ahinuh*).

Ov – Bu sözcüğün etimolojik tanımlaması açık değildir. Bazıları Arapça’daki “geri dönmek” anlamına gelen benzer bir kökle bağlı olarak bunun, ölmüş kişilerin ruhlarının geri gelişini ifade ettiği görüşündedir. *Tanah*’ın farklı yerlerinden, antik çağda bu konuda uzman kişilerin var olduğu anlaşılmaktadır. Bazı görüşlere göre **Ov** sözcüğü “su tulumu” manasını taşır. Buna göre medyum, su dolu bir tulum hazırlar, ve ölü de güya bu tulumdan içip canlılık kazanırdı. Anlaşıldığı kadarıyla Mezopotamya ve Antik Yunan’da böyle bir uygulama vardı. Ama Erets-Yisrael’de de böyle bir uygulamanın olup olmadığına dair yeterli kaynak mevcut değildir.

Bu yöntemi kullanan medyumlar “**Şoel Ov** – *Ov [yöntemiyle] Soran*” (*Devarim* 18:11) ya da “**Baal Ov** – *Ov Ustası*” (*Şemuel I* 8:7) olarak adlandırılırlar. Bunlar, ölmüş kişilerin ruhlarını kaldırırlar ve kendi koltuk altlarından, eklemelerinden, parmak aralarından ya da zeminden (*Yeşayau* 29:4; *Ralbag; Şemuel I* 28:7, *Abravanel* o.a.) ses gelmesini sağlayıp onlarla temas kurarlar (*Talmud – Sanedrin* 65a-b; Raşi o.a.; bkz. *Şemuel I* 28:3-9); veya [anlaşıldığı kadarıyla vantrilokluk {Yunanca’da *eggastromuthos* (*Septuaginta*)} becerisini kullanarak] öyle bir izlenim verirler. Bazı kaynaklara göre bu büyüde, kafatası kullanılırdı (*Mişna – Sanedrin* 7:7, *Rambam* o.a., *Bartanura’lı Rabi Ovadya* o.a.). Metodlar ayrıca meditasyon ve uyuşturucu tütsülerin kullanımını da içerirdi (*Yad – Avodat Kohavim* 6:1). Bunların temel amacı yanılsama (illüzyon) ve sanrı (halüsinasyon) üretmektir (Saadya Gaon).

דב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיה

32

אני יהוה: ם רביעי ששי כשהן מחוברין דג וכי-יגור אתה גר

33

בארצכם לא תונו אתו:

müsaade etmeden yerine oturmamalıdır. Tüm bunları kişi başına bir kere yapmak yeterlidir; sürekli kalkıp oturmaya gerek yoktur.

Hahamlar'a saygı göstermek, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 102. İnsanın bu dünyaya geliş amacı, Yaraticısı'nı tanıma yönünde bilgelik edinmektir. Bu nedenle, bu amaca ulaşmış olan kişilere saygı göstermek gerekir; bu sayede diğerleri onları özel insanlar olarak görüp örnek alacaklar, onlar da yaratılış amaçlarına giden yolda ileri doğru adımlar atacaklardır (*Sefer Ahinuh*).

Aynı bitişiklik başka kuralları da öğretir: Saygı göstermek, insanın meşgul olduğu işini bırakmasını gerektirmez; zira bu fiil daha çok karşısındakini memnun etmeyi ifade eder. Benzer şekilde, bir kişi, ayağa kalktığı takdirde iş kaybına uğrayacaksa, o an için bu emirden muafır [ve eğer birinin emrinde çalışıyorsa, ayağa kalkması yasaktır]. Ters yönlü bir kural da söz konusudur: Ayağa kalkmak bir insanın para harcamasına neden olmaz. Benzer şekilde burada bahsedilen saygı da, para harcamayı gerektirmeyen türdeki saygıdır (*Talmud – Kiduşin* 33a).

Tanrı'dan çekin – “Seni, yaşlanacağın zaman cezalandırabilir” (İbn Ezra). Yaşlı ve bilgelere saygı göstermek, ihlali oldukça kolay olan bir emirdir. Kişi basitçe, görmemiş, farkında değilmiş gibi davranabilir. Bu nedenle Tora, Tanrı'dan çekinmemiz konusunda bizi uyarmaktadır. Tanrı tüm gerçek duygu ve niyetlerimizin farkındadır. Bir mitsva, insanın kalbindeki niyetlere bağlı olduğu zaman, Tanrı korkusu ön plana çıkmalıdır (*Torat Koanim*; Raşi). Bir görüşe göre “Tanrı'ndan çekin” denmesinin nedeni, gençlerin genelde yaşlılarla alay etme, güçlerini nispeten kaybettikleri için onları hafife alma alışkanlığında olmalarıdır (Abravanel).

Pasukta “ihtiyar” ve “çekin” sözcükleri bitişik verilmiştir. Bu da bir kuralı öğretir. Her ne kadar cemaatin, bir Haham geldiğinde ayağa kalkıp, o yerini alana kadar oturmaması gerekiyorsa da, söz konusu Haham da halkı düşünmeli, kısa yoldan ve hızla yerini almalıdır. Aksi takdirde bu, halkı

gereksiz yere yormak olacaktır. Tora bu nedenle ona da “Tanrı'dan çekinmesini” tembihlemektedir (*Talmud – Kiduşin* 32b).

33. Ger – Ger Tsedek; Yahudilik'i kabul etmiş kişi. Tora özel ve kutsal kişilere saygı konusunda uyarıda bulunduktan sonra, toplumun zayıf kesimlerinin onurlarını da zedelememeyi emretmektedir (Sforno). Benzer şekilde tıpkı [önceki pasukta bahsi geçen] savunmasız ve güçsüz yaşlılar gibi, yeni bir çevre içinde ve yalnız olan Gerler de benzer, kolayca incinebilecek bir konumdadırlar (İbn Ezra). Bu bakışla, pasukta *Ger Toşav*'dan bahsediliyor olma olasılığı da vardır (*Daat Mikra*). İki terimin açıklaması için bkz. 25:35 açık.

Sizinle yaşadığı zaman – Tanımadık bir kişi gelip Ger olduğunu iddia ettiği takdirde, bu söylediği kabul edilmez. Bu kişinin “sizinle” – yani tanıdığınız biri olması gerekir. Ancak bu kişi, yanında, söylediklerini tasdik eden geçerli tanıklar getirdiği takdirde kabul edilir. Zira bu, Yahudiler'le birlikte “yaşadığını” ve dolayısıyla tanındığını gösterir (*Talmud – Yevamot* 46b).

Onu taciz etmeyin – İbranice **Lo Tonu**. Ya da “alay etmeyin”, “iğnelemeyin”, “sataşmayım”, “başına kakmayım”. Bu gibi tacizlere **Onaat Devarim** adı verilir. Bir Ger'e Yahudi olmayan geçmişini hatırlatarak, bunun, Tanrı'nın Torası'nı öğrenme konusunda onu uygunsuz kıldığını ima etmek, örneğin “Kaşer olmayan yiyecekler yemiş olan bu ağız, Tanrı'nın Ağzı'ndan verilmiş olan Tora'yı öğrenmeye gelmiş!” gibi iğneleyici sözler söylemek yasaktır. Benzer şekilde bir kişi, Ger atalara sahipse, ona “atalarının yaşantısını hatırla” demek yasaktır (*Torat Koanim*; *Talmud – Bava Metsia* 58b; Raşi; bkz. Şemot 22:20 açık.). Bir Ger'i, toyluğundan, çevrede yeni ve yalnız oluşundan faydalanarak parasal konularda aldatmak da aynı şekilde yasaktır (*Daat Mikra*). Gerler'in bu zayıf durumundan yararlanmamız konusunda Tora'da 36 [bir görüşe göre de 46] farklı uyarı mevcuttur (*Talmud – Bava Metsia* 59b).

³² “Yaşlının huzurunda ayağa kalk; ihtiyara saygı göster. Tanrın’dan çekin – Ben Aşem’im.

³³ “Bir Ger ülkenizde sizinle yaşadığı zaman, onu taciz etmeyin.

32. Yaşlının – İbranice *Seva*. Tam çeviriyle “ak saçlının”.

İhtiyara – Bu sözcük her ne kadar, çoğunlukla, ileri yaş sebebiyle güçten düşmüş birini tanımlamak için kullanılsa da, temel anlamı, [“ihtiyar heyeti” ifadesinde olduğu gibi] “seçkin” şeklindedir [“gayriihtiyari” = istem dışı; bir seçimin sonucu olmaksızın]. Hahamlarımız, Tora’nın burada kullandığı **Zaken** sözcüğünü, “**Ze ŞeKana Hohma** – **Bilgelik Edinmiş Olan**” şeklinde açarlar. Dolayısıyla, “ihtiyar” çevirisiyle karşılamak istediğimiz bu sözcük, Tora bilgisi nedeniyle seçkin konumda olan kişiyi tanımlamaktadır. Kısacası Tora, Tora bilginlerine, yani Hahamlar’a yönelik özel bir saygı içinde olmamızı talep etmektedir.

Zaken sözcüğünde, **Ze Şekana Hohma** tanımındaki “**Hohma** – **Bilgelik**” kelimesine işaret eden hiçbir harf ya da kök yoktur. Yine de, bilgi – Tora bilgisi – “edinilmeye en değer şey”dir. Mişle kitabının 8. bölümünde, **Hohma** adı altında kişileştirilmiş olan Tora bilgisi, üstün özelliklerini uzun bir listeyle sıralarken, “*Tanrı, Yolu’nun en başında [her şeyden önce] Beni edindi [=yarattı]*” (Mişle 8:22) demektedir. *Talmud* da, Tora bilgisi ile ilgili olarak şöyle demektedir: “Onu edinenin nesi eksiktir? Onu edinmemişse, neyi edinmiştir?” (*Talmud* – *Nedarim* 41a).

Sıradaki pasukta Gerler’den bahsedilmektedir. Bir Ger, Yahudilik’i kabul ettiği gün tüm günahları silinir ve yeni doğmuş bir insan sınıfındadır. Bu bitişiklik benzer bir kuralın Hahamlar için de geçerli olduğunu gösterir. Bir Haham da göreve atandığı gün, tüm günahları silinir (*Talmud Yeruşalmi* – *Bikurim* 3:3).

Ayağa kalk ... saygı göster – Raşi, *Talmud*’daki (*Kiduşin* 32b) bir görüş doğrultusunda, pasuğun iki yarısının birbirini tamamladığını belirtir. Başka bir deyişle emir, temelde, hem yaş hem de Tora bilgi ve uygulaması konusunda ilerlemiş Hahamlar’ı onurlandırmak üzerinedir. Bu, Tora bilgisi konusunda cahil olan (*Talmud* – *Eruvin* 11a, Raşi o.a.) veya, kötü ya da cahil (*Talmud* – *Kiduşin* 32b, Raşi o.a.) bir yaşlıya saygı yükümlülüğünün olmadığı anlamına gelir.

Ancak *Talmud*’daki diğer görüşe göre ise burada iki farklı emir vardır: [1] Tora bilgisi konusunda

cahil olsa bile, yetmiş yaşını doldurmuş herhangi bir kişinin huzurunda ayağa kalkılmalı ve ona saygı gösterilmelidir. [2] “**Yanik VeHakim** – **Genç ve Bilge**” olarak tanımlanan genç Hahamlar da dahil olmak üzere, tüm Hahamlar’ın huzurunda ayağa kalkılmalı ve onlara saygı gösterilmelidir. *Alaha* bu ikinci görüş doğrultusundadır. Fakat tüm otoriteler, kötülüğüyle ünlenmiş, Tora’ya sırtını çevirmiş bir kişi söz konusu olduğunda böyle bir yükümlülük olmadığı konusunda hemfikirler (*Şulhan Aruh* – *Yore Dea* 244:1). Rambam *Alaha*’yı şöyle belirlemiştir: Yaşı iyice ilerlemiş bir kişi söz konusuysa, bu kişi bir Tora uzmanı değilse bile önünde ayağa kalkılmalı, şeref verecek sözler söylenmeli, yaslanması için el verilmelidir (*Yad* – *Talmud Tora* 6:9); zira bu kişi uzun ömrü boyunca bizim yaşamadığımız birçok tecrübeye sahiptir.

Saygı ya da hürmetten kasıt, burada açıklanan kriterlerdeki bir kişinin yerine oturmamak, onun huzurunda ya da yerine konuşmamak, onunla zıt düşmemektir. Hatta bir kişi, eğer kendi Rabisi başkasıyla Tora konusunda görüş ayrılığındaysa, ona destek bile olamaz. Zira bu, Rabisi’nin onun takdirine ihtiyacı olduğu anlamına gelecektir. Ayrıca bir kişi kendi öğretmeni olan Haham’a, öldükten sonra bile ismiyle hitap edemez. Ona saygıyla “**Şalom Aleha Rabi** – **Barış Üzerine Olsun Rabi**” diye selam verebilir.

Pasukta “ayağa kalk” ve “saygı göster” emirleri yana verilmiştir. Bu, ayağa kalkma gerekliliğinin, sadece, bunun gerçekten saygı gösterme olarak algılanacağı yerler için geçerli olduğunu öğretir. Dolayısıyla bir kişi hamam ya da tuvaletten çıkan yaşlı birinin önünde kalkmasına gerek yoktur. Kural olarak, bir yaşlı, bir kişinin 4 *ama* (yaklaşık 2-2,5m.) çevresindeki alana girdiği takdirde, o kişi ayağa kalkmakla yükümlüdür. Zira bu mesafe, herkesin bu kalkışın saygı amaçlı olduğunu anlayacağı türdeki kalkış için uygundur. Bu, ağırlık ayaklar üzerine verilerek hafifçe kalkılıp hemen oturularak da yapılabilir. Bir Haham söz konusuysa da 4 *ama* içine geldiğinde ayağa kalkılmalıdır. Fakat eğer bu Haham, bir kişinin şahsi Rabisi, ya da bir cemaatin Hahamı ise, uzaktan görüldüğü anda ayağa kalkılmalı, o yerini alana kadar da oturulmamalıdır. Bir kişi Rabisi kendisine selam verdiği takdirde, o

דָּבָר כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֶּר | הַגֶּר

34

אֶתְכֶם וְאַהֲבַת לֹא כְמוֹד כִּי־גֵרִים הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: דָּה לֹא־תַעֲשֶׂן עוֹל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּזְהָ בַּמִּשְׁקָל וּבַמִּשׁוּרָה:

35

yasaklanmıştır (p. 33 açk.). *Onaa* sözcüğü mala saldırıyı belirtmek için de kullanılır. Bu doğrultuda, Tora, Gerler'e yönelik sözlü tacizi yasakladıktan sonra, bu pasukta, herkese yönelik maddi tacizi, hilekarlığı yasaklamaktadır (Sforno).

Hahamlarımız, ölçülerde hilekarlık konusunda şöyle demişlerdir: "Ölçüler konusundaki ceza, cinsel ahlaksızlık konusundakinden bile daha ağırdır. Çünkü cinsel ahlaksızlık söz konusu olduğunda, yasak ilişkinin bir meyvesi olmadığı sürece *Teşuva* yapma şansı mevcuttur [Fakat bir çocuk doğarsa bu çocuk *mamzer* olur ve hiçbir şekilde düzelmesi mümkün değildir]. Ancak ölçülerde hilekarlık yapan kişi, çok fazla kişiden çalmıştır ve çaldığı kısımları hangi birine geri vereceğini bilmesi mümkün olmadığından, *Teşuva* yapması da imkansızdır" (Rabenu Behaye; krş. *Talmud – Yevamot* 21a).

Uzunluk – Ya da "alan". Daha kesin tanımıyla toprak parçasını ölçmede kullanılan ölçü biriminden bahsedilmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Bava Metsia* 61; *Talmud – Bava Batra* 89b; Raşi; Raşbam). "Uzunluk ölçüsünde hile yapmayın" – örneğin; babaları ölen iki kardeş kendilerine kalan bir araziye bölüşürlerken, bölüştürme işlemini yapan kişi, bu ölçüm işlemini aynı hava şartları altında yapmalıdır. Birine kış birine de yaz gününde ölçüm yapamaz; zira ölçümü yapmakta kullandığı halat sıcakta kuruyup büzülür, nemli havada ise esnek hale gelip genleşir; bu nedenle eşit paylaşım olmaz (*Talmud – Bava Metsia* 61b; Raşi o.a.; Rabenu Behaye). Kısacası Tora, esneme payından kaynaklanan ve ilk bakışta çok önemsiz görünen farkları bile, "hile" ve "haksızlık" olarak tanımlamaktadır.

Ağırlık – Ya da "tartı" (krş. Raşi; *Mesiah İlemim*). Terazide kefelere yerleştirilen ağırlıklardan bahsedilmektedir. Bir kişi bu ağırlıkları tuzun içine yatıramaz. Çünkü bu, tuzun eritici özelliği sonucunda, ağırlığın gerçek kütleinde azalmaya

neden olacaktır (*Talmud – Bava Metsia* 61b; Rabenu Behaye). Bu belki önemsiz görünen bir azalmaz; ama Tora için bir kuruşla milyonlar arasında fark yoktur.

Hacim – İbranice *Mesura*. Bu, hem kurular hem de sıvılar için kullanılan, geçerli en küçük hacim birimidir (*Torat Koanim*; Raşi; Raşbam; bkz. *Mişna – Pirke Avot* 6:4). 1/36 *log* veya 1/6 *betsa* [=yumurta] ile eşdeğerdir. Günümüzde bu, yaklaşık 8-11ml. kadardır. Örneğin bir kişi şarap ya da yağ satıyorsa, bunları kaba aktarırken hızlı bir şekilde boşalttığı takdirde, hacmin bir bölümü, sıvının içine hapsolmuş hava kabarcıkları tarafından işgal edileceğinden, gerçekte eksik sıvı satmış olur. Bu nedenle, sıvı satışlarında kaba aktarma işlemi yavaşça yapılmalıdır (Rabenu Behaye). Benzer şekilde, şarap dökülürken, üzerinde köpük birikmemesine dikkat etmelidir. Zira köpüğün kapladığı hacim kadar şarap eksik verilmiş olacaktır (*Talmud – Bava Metsia* 61b). Tora bu en küçük ve görünürde ihmal edilebilir olan ölçüyü de bu listeye katmakla, en küçük sapmaların bile kabul edilmez olduğunu bir kez daha önemle vurgulamaktadır (*Şaare Aaron*).

³⁴ Aranıza katılan Ger, sizin için sizden bir vatandaş gibi olmalıdır. Onu kendin gibi sevmelisin; çünkü siz de Mısır Ülkesi'nde yabancı konumundaydınız. Ben, Tanrınız Aşem'im.

³⁵ "Ölçümde – uzunluk, ağırlık ve hacim [ölçülerinde] – hile yapmayın.

34. Sizden bir vatandaş gibi – İbranice *Ezrah*. Bunun anlamı "doğuştan Yahudi" şeklindedir (krş. 16:29). Bu aynı zamanda bir Ger'le ilgili temel kuralı öğretmektedir: Doğuştan bir Yahudi Tora'nın bütün emirlerinden sorumludur [kendisi bunları yapmayı seçse de seğmese de yükümlülüğü sabittir]. Benzer şekilde bir Ger de Yahudilik'i seçtiyse bunu bir bütün olarak seğmelidir. Tüm emirleri kabul edip sadece birini bile kabullenmediği takdirde, Yahudi olarak kabul edilemez (*Torat Koanim*).

Siz de Mısır Ülkesi'nde yabancı konumundaydınız – "Sende var olan bir eksikliği, [benzer eksikliğe sahip] arkadaşına söyleme" (*Talmud – Bava Metsia* 59b; Raşi). Yani, "başkasını, ikinizde de olan bir eksikliği onun yüzüne vurarak iğneleme. Mısır'daki geçmişiniz de, orada putperestliğe siz de battığınız için çok parlak değilken, bir Ger'e geçmişini hatırlatmaya hakkınız yok! Ayrıca, Mısır Ülkesi'nde yabancı konumundaydınız; bu yüzden 'istenmeyen yabancı' konumundaki birinin hislerini çok iyi bilen kişiler olarak (Şemot 23:9), siz de Gerler'e bu hissi vermemelisiniz. Mısır'da ezilmiş konumda olmanıza karşın, Tanrı sizi kurtardı; çünkü Tanrı ezilenlerin yanındadır. Ve eğer siz ezen tarafta olursanız, Tanrı bu kez ezdiğiniz kişilerin yanında olacaktır" (*Meam Loez*).

Ben Tanrınız Aşem'im – "Her ikinizin Tanrısı'yım – hem senin, hem de onun" (Raşi).

35. Ölçümde ... hile yapmayın – Ya da "yerel ölçü kriterlerinde hile yapmayın" (İbn Ezra; krş. Rabenu Behaye). *Mitsvat Lo Taase* No. 154. Tora, diğer hırsızlık türlerinde 1 *perutadan* az miktarda hırsızlık için ceza öngörmemiş olmasına karşın, ölçü ve tartılar söz konusu olduğunda, en minimal sapmayı bile ciddiye almıştır (*Sefer Ahinuh*).

Tam çeviriyle "yargıda haksızlık yapmayın". Bu, p. 15'teki ifadenin aynısıdır. Fakat oradaki emir özellikle yargıçlara yönelik iken, burada

her bir bireye seslenilmekte ve özellikle iş konularında dürüstlük beklenmektedir. Dolayısıyla oradaki "yargı" sözcüğü ile aynı olmasına karşın, buradaki anlam, kişisel belirlemelerle, kişisel ölçümlerle ilgilidir. Yine de aynı ifadenin yargıçlar için de kullanılmış olması, dürüst tartı ve ölçülerin önemini güçlü bir karşılaştırma ile resmetmektedir. Tora bu şekilde bir satıcıyı, yargıca benzetmektedir. Zira bir kişi sattığı malı tartarken, yargıç konumundadır; aldığı paranın tam olarak ne kadar malı hak ettiğini dürüstçe yargılamakla yükümlüdür. Buna bağlı olarak, tartı ve ölçülerde hilekarlık yapanı da adaleti saptıran bir yargıca benzetmektedir. Hilekar kişi de, böyle bir yargıcin hak ettiği beş sıfatı alır (bkz. p. 15 açık.; *Torat Koanim*; Raşi).

Tora'da putperestliğin beş felakete yol açtığı görülmektedir: [1] Ülke'yi murdar eder (20:3'teki "Benim Adıma kutsal olan"; bkz. o.a.), [2] Tanrı'nın İsmi'nin kutsiyetini ihlal eder (20:3), [3] Şehina'yı uzaklaştırır (26:30), [4] Yisrael'in, düşmanları karşısında kılıçla düşmesine (26:33) ve [5] sürgüne gönderilmesine (26:33) sebep olur. Tora yargının saptırılmasını da, tıpkı putperestlik gibi, "Toeva – İğrenç" sıfatıyla nitelendirmiştir (bkz. p. 15 açık.). Bu da, bir dava konusundaki yargıda olduğu gibi, bu pasukta belirtilen bağlamdaki yargıda da, hile ve haksızlık yapan kişinin, Ulus'u bu beş felakete sürüklemekte baş rolü oynayacağını göstermektedir (*Torat Koanim*; Raşi; Vilna'lı Gaon).

Bir görüşe göre bu pasuk da "yargıda haksızlık yapmayın" şeklinde anlaşılabilir. Bu durumda, ifade, pasuğun devamındaki ölçüleri ilgilendiren kurala değil, önceki pasuktaki Gerler'le ilgili emre bağlıdır. Gerler yeni bir çevrede ve genelde yapayalnız oldukları için, onların bu zayıf yanlarından yararlanmak yasaktır; kanunlar önünde doğuştan Yahudi ya da Yahudiliği sonradan kabul etmiş olsun, herkes aynı şekilde eşittir (İbn Ezra). Bundan hemen önceki konuda Gerler'e yönelik "Onaat Devarim – Sözle Saldırı"

- 36 וְזוּ מֵאֲזוּנֵי צֶדֶק אֲבִי-צֶדֶק אֵיפֹת צֶדֶק וְהִנּוּ צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי
- 37 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: זֶה וְשִׁמְרַתְם
- אֶת-כָּל-חֻקֹּתַי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אִתָּם אֲנִי יְהוָה: פ
- 1-2 חֲמִישִׁי אֲוִדְבֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: בּוֹא-לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמְרָה
- אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר | הַגֵּר בִּישְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן
- מִזֵּרְעוֹ לַמָּלָךְ מֹת יוֹמַת עִם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בְּאֲבָן:

Ben, Aşem'im – “Sizin için belirlediğim hükümlere göre yaşayın; çünkü hepsi adil ve dürüsttür” (İbn Ezra).

20.

☞ Cezalar.

Tipik açılış cümlesi olan “Tanrı Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi” ifadesinin ardından genel olarak “Bene-Yisrael’e konuş ve onlara [şunları] söyle” cümlecığının gelmesine alıştık. Burada ise Tora farklı bir üslup kullanarak “[tam çeviriyle:] *Ve Bene-Yisrael’e söyle...*” demektedir. Bu ifade, sıradaki bölümün başlı başına yeni bir konu değil, önceki bir konunun devamı olduğunu göstermektedir. Bu, bazı yasakların listelendiği *Perek 18*’in bir devamıdır (Raşi; *Beer Basade*).

Tora, Bene-Yisrael’i, mümkün olduğu kadar Tanrı’ya benzemek suretiyle kutsal bir ulus haline getirme şeklindeki Tanrısal niyeti bildirdikten, bunun için yapılması gerekenleri söyleyip nelerden uzak durulması gerektiğini de listeledikten sonra, şimdi bu yasakların ihlalinin gerektireceği cezaları açıklayacaktır. Yahudiler’in özellikle dikkatli olmalarını gerektiren üç alan vardır: [1] Düşüncesel Saflık: Yahudiler putperestliğin ve doğaüstücü uygulamaların bir yararı olduğunun düşüncesinden bile uzak durmalıdırlar. Bölüm bu nedenle *Moleh* ibadeti ile *Ov* ve *Yideoni* yöntemlerine başvurmanın cezasından bahisle açılır. [2] Soyun Saflığı: Yahudiler cinsellik konusunda son derece kutsal bir yaşam sürmekle yükümlüdürler. Bölümün devamında yasak ilişkilerin cezaları açıklanmaktadır. Bu da, söz konusu yasakların ciddiyetini anlatır. [3] Beslenmede Saflık: Bölümün sonunda (p. 25) Yahudiler’in sadece *Kaşer* yiyecekleri yeme konusunda özenli olmalarının gerekliliği belirtilmektedir (Sforno).

2-5. Moleh. Bkz. 18:21. *Moleh*’le ilgili cezayı açıklarken, Tora, günahın kötülüğünü önemle vurgulamaktadır. Günahkar sadece Tanrı’ya karşı bir günah işlemekle kalmaz, Yahudi halkının kutlu siyetine de leke sürmüş olur (bkz. p. 3 açk.).

2. Gerler’dan – *Ger Tsedek* (25:35 açk.). Ayrıca bkz. p. 7 açk.

Soyundan [birilerini] – Tora “soyunu” değil “soyundan” demektedir. Yani bir kişi sadece soyundan bir ya da birkaç kişiyi *Moleh* adına teslim ettiği takdirde idam edilir. Fakat tüm soyunu teslim ederse idam edilmez. Bu da, *Moleh* ibadeti temelinde, çocuklardan bir ya da birkaçını feda edip diğerleri için güvenli bir geleceği garanti altına alma inancının olduğuna işaret eder. Ve eğer tüm soyunu teslim ederse, bu inanç doğrultusunda bir davranışta bulunmuş olmayacaktır. Yine de tüm soyunu teslim ettiği takdirde neden idam edilmediğini iyi anlamamız gerekir. Rabenu Behaye bunu şöyle açıklar: Bir kişi Tora’nın idam cezasını öngördüğü bir günah işlediği ve *Bet-Din* tarafından mahkum edilerek ilgili yöntemle idam edildiği takdirde, idamdan önce günahlarını itiraf ettirildiği ve *Teşuva* yaptığı için, bu ceza onun günahını onarır ve Gelecek Dünya’ya hak kazanır. Öte yandan bir kişi günahkarlığı abartmış, yozlaşmışlığı aklın kabul edebileceğinin ötesine taşıyarak tüm soyunu putperest ibadet uğruna yok etmeyi göze almışsa, bu kişinin artık onarılacak yanı yoktur. Bu yüzden idam edilmez ve Tanrı’nın ona vereceği ebedi cezaya mahkum olur; Gelecek Dünya hakkında hiçbir ümidi olmaz. Zira günah artık ruhunun bir parçasıdır ve onarım diye bir şey artık mümkün değildir.

Herhangi bir kişi – İbranice *İş İş*. Tam çeviriyle “Kişi, Kişi”. Bu “her kişi” anlamına gelen bir

³⁶ Hilesiz teraziniz, hilesiz [ağırlık] taşlarınız, hilesiz kuru ölçüleriniz, hilesiz sıvı ölçüleriniz olmalıdır. Ben, sizi Mısır Ülkesi'nden çıkarmış olan Tanrınız Aşem'im.

³⁷ "Tüm Hükümlerim'i ve tüm Kanunlarımı gözetmeli, onları uygulamalısınız – Ben, Aşem'im."

[69. Cezalar]

20

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² "Ayrıca Bene-Yisrael'e [şunları] söyle: "Bene-Yisrael'den ya da Yisrael'e katılmış Gerler'den [olup], soyundan [birilerini] Moleh için teslim eden herhangi bir kişi idam edilecektir; onu [gerekirse] ülke halkı taşlayacaktır.

36. Hilesiz – Tam çeviriyle "dürüst"; "doğru"; "adil". Her türlü ölçüm ve tartım araç-gerecinin hilesiz olmasına özen göstermek, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 103. Her ne kadar bunlar, insanların birbirlerini aldatmasını yasaklayan emre (25:17) dahil görünseler de, Tora konunun ciddiyetini vurgulamak amacıyla her birini ayrı yazma gereği duymuştur (*Sefer Ahinuh*).

Kuru ölçüleriniz – Raşi; İbn Ezra. İbranice *Efa*. Bu, belirli bir kuru hacim ölçüsüdür.

[Ağırlık] Taşlarınız – *Talmud*'dan anlaşıldığı kadarıyla, bir kişi hileli ağırlık taşları ürettiği ya da bulundurduğu takdirde, bunları insanları kandırmak için kullanmasa bile, bu emri ihlal etmiş sayılır.

Sıvı ölçüleriniz – Raşi; İbn Ezra. İbranice *İn*. Bu, sıvılar için belirli bir hacim ölçüsüdür (*Raşbam*).

İn sözcüğü aynı zamanda "evet" anlamına gelen [*h*]*En* kelimesiyle bağlantılıdır. *Talmud* buradan eğitsel bir sonuç çıkarır: Rabi Yeuda'nın oğlu Rabi Yosi sorar: İn ölçüsü *efa* ölçüsüyle çok yakındır! Öyleyse Tora neden ayrıca "hilesiz in[iniz olmalıdır]" deme ihtiyacı duymuştur? Şunu öğretmek için: "söylediğin evet, gerçek bir evet olsun; söylediğin hayır, gerçek bir hayır olsun [ve sözünden sapma]" (*Talmud* – *Bava Metsia* 59b). Dolayısıyla bu emir, her türlü konuda dürüstlüğü şart koşmaktadır. Kişinin içi-dışı bir olmalıdır; ağızda bir şey, kalbinde başka bir şey olmalıdır (*Yad* – *Deot* 2:6 ve 5:13).

Sizi Mısır Ülkesi'nden çıkarmış olan – Tam çeviriyle "Ben, Tanrımız Aşem'im – ki sizi Mısır Ülkesi'nden çıkarmıştım". Bu ifadenin tartı ve ölçüleri ilgilendiren emrin hemen ardından gelmesi, "sizi Mısır'dan, iş ilişkilerinizde dürüstçe davranmanız şartıyla çıkardım" mesajını vermek olabilir (*Torat Koanim*). Ya da "eğer tartı ve

ölçülerde hile yaparsanız, bu, Mısır'dan Çıkış'ı inkar ettiğiniz anlamına gelecektir" (*a.k.*; *Midraş* – *Yalkut Şimoni*; *Meam Loez*). Alternatif olarak "Sakin hilekarca davranıp tespit edilemeyeceğinizi aklınıza getirmeyin. Gerilere dönüp Mısır'ı hatırlayın. Orada, Mısır'ın *behor*larını öldürdüğüm zaman, kimin gerçek *behor* olduğunu, kimin olmadığını nasıl ayırt etmişsem (bkz. Şemot 12:23 açık.), en ufak bir farkla da olsa hileli ölçüm gereçlerini de elbette tespit ederim ve bu şekilde davrananları cezasız bırakmam" (Raşi). Bir başka görüşe göre bu, p. 34'teki "Mısır Ülkesi'nde yabancı konumundaydınız" ifadesini tamamlamaktadır: "Siz orada yabancı, dışlanmış ve köleleştirilmiş bir konumdayken, sizi oradan Bizzat Ben çıkardım. Bu nedenle, sizin için öngördüğüm tüm kanunları kalpten benimsemeli ve onları uygulamalısınız" (İbn Ezra).

Bu doğrultuda *Torat Koanim*, Hafets Hayim'in açıkladığı şekilde, iki konunun birbirine bağlanmasının, bu konularda sahtekarlık yapan kişilerin, her şeyi Gören ve Bilen bir Tanrı'nın varlığını inkar ettiklerini öğrettiğini belirtir. Böyle bir kişi, eğer yapabilse, Tanrı'nın, Bene-Yisrael'i Mısır'dan kurtarmak üzere müdahale etmiş olduğu gerçeğini bile inkar edebilir. Hafets Hayim'in ilk basılmış çalışmasının, kendi kasabasında bizzat tanık olduğu ihmalkarlık üzerine yazdığı, tartı ve ölçüler üzerine isimsiz bir kitapçık olduğunu kaydetmekte de fayda vardır.

37. Gözetmeli – "Eğer Tora'nın emirlerini öğrenip incellerseniz, onların kusursuz olduğunu göreceksiniz, dolayısıyla onları elbette uygulayacaksınız. Yine de, size bu kanunları verenin, Ben – Aşem – olduğumu aklınızda tutmalısınız. Dolayısıyla, tanım gereği onları daha da geliştirmeniz gibi bir şey söz konusu değildir. Bu yüzden ne onlara ekleme yapabilirsiniz ne de onlardan bir şeyi eksiltebilirsiniz" (Sforno).

ג ואני אתן

את־פָּנַי בְּאִשׁ הַהוּא וְהִכַּרְתִּי אֶתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזֵּדְעוֹ נָתַן
לְמַלְךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וְלַחֲלֹל אֶת־שֵׁם קֹדֶשִׁי:

başkalarının yanıltması sonucunda yapmış kişileri cezadan muaf kılar (*Torat Koanim*). Bu, Karet cezasını gerektiren her ihlal için aynı şekilde geçerlidir.

Öfkem'i yöneltecek – Bkz. 17:10 açık.

Soyundan ... Moleh'e teslim – Tora burada ve sıradaki pasukta “soyundan Moleh'e teslim etmek” ifadesini tekrar tekrar kullanmaktadır. Oysa burada bahis konusu günahın bu olduğu zaten pasuğun başından bellidir ve bunun yerine daha kısa ifadeler kullanılabilirdi. Tora daha ileride (Devarim 18:10) “oğlunu ve kızını ateşten geçirmek” ifadesine yer vermektedir. Sadece o pasuğa dayanarak, şu ana kadar “soyundan Moleh'e teslim etmek”ten kastın sadece oğul ve kız için geçerli olduğu sonucuna varırdık. Tora bu nedenle burada iki kez daha “soy” konusunu vurgulamaktadır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Bu da iki kural öğretir: [1] Sadece oğul ve kız değil, bir kişi torunlarından bazılarını bile Moleh adına teslim ettiği takdirde, bu günahı sorumlu olur. [2] Bunun yanında kast edilen oğul, kız ve torunların, sadece meşru ilişkilerin ürünü olması da gerekmez. Bir kişi, yasak ilişki sonucu doğan çocuk ya da torununu da Moleh'e teslim ederse, onlar da onun “soyudurlar”. Bu yasak ilişkiler, *Perek* 18'de listelenenlerdir. Bu ilişkilerin ürünü çocuklar *Mamzer* sınıfındadır. Ayrıca eğer bu kişi bir *Koen* ise ve bir *Koen*'in girmesi yasak olan bir ilişkiye (21:7; 21:13-14) girip çocuk sahibi olmuşsa, *Halal* sınıfında olan bu çocuğu [ya da ondan gelen torununu] Moleh adına teslim etmesi de, bu yasağın ihlali anlamına gelecektir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrîn* 64b; *Raşi*).

Sonucu ... ihlalidir – Tam çeviriyle “zira soyundan [insanları], Benim Adıma kutsal olanı murdar ve Kutsal İsmim'i ihlal etmek için / etmek üzere / edecek şekilde Moleh'e teslim etmiştir”. Soyundan insanları Moleh'e teslim eden kişi, sadece yabancı bir tapınmaya karışmış olmakla kalmaz, aynı zamanda bu yaptığı, Tanrı'ya yönelik açık bir küfürdür (*Daat Mikra*; bkz. 18:21 açık., *Tanrı'nın*

İsmi'ni[n kutsiyetini] ihlal etme k.b.).

Benim Adıma kutsal olanın – İbranice *Mikdaşi*. Bu sözcük genel olarak “Kutsal Mekanım” anlamındadır (bkz. 19:30). Fakat buradaki anlamın bu şekilde olma olasılığı düşüktür; zira *Moleh'e* ibadetin, *Mişkan* ya da *Bet-Amikdaş* üzerinde bir etkisi yoktur (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Dolayısıyla buradaki anlam “Benim Adıma kutsal olan” şeklindedir ve Yisrael Toplumu'nu ifade etmektedir (*Raşi*).

Alternatif olarak Kutsal Mekan'dan bahsediliyor olması da mümkündür. Zira bu, özellikle Erets-Yisrael'deki *Bet-Amikdaş*'ı işaret eder ve putperestlik, kutsiyet Ülkesi olan Erets-Yisrael için son derece uygunsuzdur (krş. İbn Ezra). Nitekim putperestlik günahı *Şehina*'nın *Bet-Amikdaş*'tan ve dolayısıyla Bene-Yisrael'in arasından uzaklaşmasına neden olur. İdam cezasında “Ülke halkı”nın da (ö.p.) aktif olması konusundaki olası gerekliliğin bir yönü de budur (*Sforno*). Benzer şekilde eğer *Moleh* ibadeti, teslim edilen çocuğun yanarak ölmesine yol açıyorsa (18:21 açık.), bu da cinayet sınıfında olacaktır ve Yahudi Ulusu içinde işlenen bir cinayet de Kutsal Mekan'ın kutsiyetine halel getirir (*Daat Mikra*).

Kutsal İsmim'in [kutsiyetinin] de ihlalidir – Bkz. 18:21 açık. “Bu nedenle [Moleh'le ilgili uygulama, bir görüşe göre tam olarak putperestlik sayılmasa bile] Öfkem'i o kişiye yönelteceğim” (*Sforno*). Ramban'a göre, Tora'daki tüm Karet cezaları içinde Tanrı'nın, sadece Moleh konusunda “**Ben** [Öfkem'i o kişiye yöneltecek ve onu halkımın arasından kesip atacağım]” demesinin nedeni de, Moleh uygulamasının Tanrı'nın İsmi'ni küçük düşürme özelliği, Tanrı Adına kutsal konumda olan Bene-Yisrael'i de murdar etmesidir (*Rabenu Behaye*).

³ [Aksi takdirde] O kişiye Ben Öfkem'i yöneltecek ve onu halkının arasından kesip atacağım; zira soyundan [insanları] *Moleh*'e teslim etmesinin sonucu, Benim Adıma kutsal olanın murdar edilmesi, Kutsal İsim'in [kutsiyetinin] de ihlalidir.

kullanımdır. Yine de sadece bir tane *İş* sözcüğü yeterli olurdu. Buradaki ek *İş* sözcüğü, Yahudi olmayanların da Noah'ın Soyü İçin Yedi Mitsva çerçevesinde, putperestlikten kaçınmakla yükümlü olduklarına işaret eder (*Talmud – Hagiga* 11b; krş. 18:6 açk.).

İdam edilecektir – Pasuğun sonunda da açıklandığı üzere, bu idamın yöntemi *Sekila*'dır. Her türlü cezada olduğu gibi, bu cezanın verilebilmesi için geçerli iki tanığın günahkarı uyarmış, ama onun yine de bildiğini okumuş olması gerekir. Tüm şartlar sağlandığı takdirde, ceza *Bet-Din* tarafından uygulanır (bkz. s.a.). Günümüzde bu yetkiye sahip bir *Bet-Din* olmadığı için idam cezasının uygulaması ortadan kalkmıştır.

[**Gerekirse**] – Eğer *Bet-Din*'in bu cezayı uygulayabilecek yaptırım gücü yoksa, örneğin mahkum güçlü ve şiddet yönü kuvvetli biriye ve görevlileri tehdit ediyorsa, o zaman normal halk onlara yardım etmelidir (*Torat Koanim*; Raşi; *Beer Basade*).

Ülke halkı – İbranice *Am Aarets*. Günümüzde bu ifade, halktan basit insanlar, ya da cahil kişiler için kullanılan bir deyimdir. Buradaki anlamı konusunda ise, Raşi iki farklı açıklama yapar: [1] *Erets* sözcüğü aynı zamanda dünyayı, yeryüzünü ifade eder (Bereşit 1:1). Bu durumda ifade, "uğruna dünyanın yaratıldığı halk" anlamındadır. Dünya Tora'nın uğruna yaratılmıştır. Bu da Tanrı'nın Tora'yı vermek üzere seçtiği Yahudi Ulusu'nu özel kılar. [2] *Erets* aynı zamanda Gelecek Dünya'yı ifade eder. "Bu mitsvalara riayet etmeleri sayesinde Ülke'yi, Gelecek Dünya'yı miras alacak olan halk".

Tora burada Bene-Yisrael'i tanımlarken, sıra dışı bir ifadeyle, Ülke'yi vurgulamaktadır. Bu, günah işleyen kişinin idamı konusunda halkın neden özel bir sorumluluğu olduğunu açıklama amaçlıdır; zira soyundan insanları *Moleh* için teslim eden bir baba, Ülke'yi manevi yönden lekelemiş olur.

Ramban, *Moleh*'e yönelik alçakça ibadetin, Yahudi halkını da kutsiyetten mahrum bıraka-

cağını belirtir. Dolayısıyla, halkın konumuna zarar veren bir bireyin cezalandırılması konusundaki sorumluluk da özellikle halka aittir. Ayrıca bu sorumluluk Yahudiler'in, Erets-Yisrael'e girdikten sonra *Moleh* ibadetinin cazibesine kapılma olasılıklarının ne kadar yüksek olduğuna bir işarettir. Tanrı bunu bastırmak için *Moleh* ibadeti nedeniyle idama mahkum olan birinin cezasının uygulanmasında halkı ortak kılmaktadır. Bu şekilde herkes görecektir ve çekinecektir (*Daat Mikra*).

Taşlayacaktır – Tam çeviriyle "taşla recmedecektir".

3. [Aksi takdirde] ... kesip atacağım – Tam çeviriyle "Ve Ben...". "Günahın bilinçli işlendiği bir durumda, eğer şahitler ve uyarı varsa günahkarı siz idam etmelisiniz. Ve bunu yapmazsanız, ya da günah gizlice işlenmiş olduğundan şahitler yoksa, ya da uygun şekilde uyarı yapılmamışsa, cezayı Ben, *Karet* (bkz. 7:20 açk.) olarak veririm" (İbn Ezra; Rabenu Behaye). Bir görüşe göre bu, ceza konusunda bir alternatifi değil, olası bir devamı tanımlamaktadır: "İdam edilmesine karşın eğer bunun öncesinde *Teshuva* yapmayı reddetmişse, onun ruhunu da manevi kaynağından kesip atarım ve Gelecek Dünya'da hiçbir şekilde hakkı olmaz". Bu da *Karet* cezasının ruha yönelik bir ceza olduğunun kanıtıdır. Zira bu noktada idam sonrasında bahsedilmektedir (Sforno).

O kişiye – Tora basitçe "ona" diyebilirdi. Fakat "kişi"nin tekrar vurgulanması bir kuralı öğretir. Burada bahsedilen *Karet* cezası sadece "bireye yönelik" bir cezadır. Tüm halk *Karet* cezasına çarptırılmaz (*Torat Koanim*; Raşi). Örneğin bir kişi *Moleh* ibadeti nedeniyle suç işlerse, bundan tüm halk sorumlu tutulmaz (Sens'li Rabi Şimon). Alternatif olarak, tüm halk *Moleh*'e ibadet ederse bile, hep birlikte *Karet* cezasına çarptırılmaz (*Nahalat Yaakov*; *Sifte Hahamim*).

Ayrıca "o kişi"nin vurgulanması, bu cezanın sadece bilinçli bir şekilde bu günahı işlemiş kişiler için geçerli olduğunu öğretir. Bu, söz konusu uygulamaya zorlanmış, bunu bilmeden ya da

ד ואם

4

הַעֲלִים יַעֲלִימוּ עִם הָאָרֶץ אֶת-עֵינֵיהֶם מִן-הָאִישׁ הַהוּא בְּתֵתוֹ

5 מִזְרָעוֹ לְמַלֵּךְ לְבִלְתִּי הַמֵּית אֹתוֹ: ה וְשִׁמְתִּי אֲנִי אֶת-פָּנַי בְּאִישׁ

הַהוּא וּבִמְשַׁפְּחָתוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת | כָּל-הַזָּנִים אֲחֵרָיו לְזָנוֹת

6 אֲחֵרֵי הַמֶּלֶךְ מִקְרֵב עַמָּם: ו וְהִנֵּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל-הָאֵבֶת

וְאֶל-הַיָּדְעָנִים לְזָנוֹת אַחֲרֵיהֶם וְנִתַּתִּי אֶת-פָּנַי בִּנְפֶשׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי

7 אֹתוֹ מִקְרֵב עַמּוֹ: ז וְהִתְקַדְּשָׁתָם וְהִיִּיתָם קְדָשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה

אֱלֹהֵיכֶם: שִׁשִּׁי שְׁבִיעִי כִשְׁחַן מַחוֹבְרִין

kurban kesmek, tütsü yakmak, şarap sunmak işlemlerinden birini yapmak [bu put için normalde bu yöntemler kullanılmasa bile] *Karet* cezasını gerektirir. [3] Tora ondan özellikle bahsettiğinden, *Moleh* uygulaması başlı başına bir özelliğe sahiptir. *Talmud*'daki iki farklı görüşe göre, eğer *Moleh*, putperest tapınma sınıfına girmiyorsa, bu ceza özellikle belirtildiği için *Karet* cezasını gerektirir. Eğer putperest tapınma sınıfına giriyorsa [normal ibadet şekli önceki maddeye zaten dahil olduğundan, farklı bir nedenle] *Moleh* adına çocuk tesliminin normalde yapılandan farklı bir şekilde yapılması bile *Karet* cezasını gerektirir (*Talmud* – *Sanedrin* 64b; Raşi o.a.). Ramban'a göre, bu konuda *Moleh* bir örnektir ve diğer tüm putlar için, kendi normalinden farklı tapınmak bile *Karet*'i gerektirir.

Onun ardından ... sapan herkesi – Önceki pasuğun devamı olarak, burada mahkemenin göz yumması sonucu öldürülmeyen bir günahkardan bahsedilmektedir. Tora bu sözlerle onun cezalandırılmamasının, başkalarını da kendi peşinden sürükleyerek yoldan çıkarmasına yol açacağına işaret etmektedir (İbn Ezra). Ya da bu, pasuğun başındaki “*ailesine*” sözcüğünü tanımlıyor da olabilir. Buna göre Tanrı günahkarın tüm ailesini değil, sadece “onun ardından saparak günah işleyenleri” cezalandıracaktır (*Daat Mikra*). Bu, olasılıkla, sadece aktif olarak *Moleh*'e ibadet edenleri değil, günahkara arka çıkarak ya da konuyu örtbas etmeye çalışarak suça destek olanları da kapsar (bkz. *Ailesine* k.b.). Ama belirttiği gibi onların cezası *Karet* değildir.

6. Peşleri sıra saparak – Ya da “doğru yoldan sapma niyetiyle” (*Daat Mikra*).

Ov veya Yideoni – Bkz. 19:31.

Başvuran – İbranice *Tifne*. Tam çeviriyle “*yüzünü dönen*”. Bu sözcük aynı zamanda insanın inanç, düşünce ya da dikkatini belirli bir şeye vermesini ifade eder (bkz. 19:4).

Kesip atacağım – Bkz. p. 27 açık. “Tıpkı, *Moleh*'in ardından gizlice giden, ya da bunu açık bir şekilde yapmasına karşın göz yumulduğu için öldürülmeyen kişiyi olduğu gibi, *Ov veya Yideoni* yöntemlerini uygulama peşine düşen kişiyi de *Karet* ile cezalandıracağım” (İbn Ezra).

7. [Aksine] – “Soyunuzdan kimseyi *Moleh* için teslim etmeyin, *Ov veya Yideoni* yöntemlerine başvurmayın. Aksine; kutsal olun...” (*Daat Mikra*). Tam çeviriyle “*ve*”.

Kendinizi kutsal kılmalısınız – Raşi'ye göre bu ifade, bağlamdan anlaşıldığı üzere (*Beer Yitshak*), putperestlik ve buna bağlı olan doğaüstücülük konusundaki ikazlarla ilgilidir (*Torat Koanim*). Buna göre putperestliğin her türlü detayından sakınan kişi kendini kutsal kılmış olur. Alternatif olarak bu, yasak ilişkilerden uzak durma konusunda bir talep de olabilir (*Sforno*).

Kutsal olmalısınız – “Çocuklarınız, *Şehina*'nın barınmasına uygun, yasaksız ilişkilerin ürünleri olsunlar”. Hahamlarımız'ın öğrettikleri gibi: “*Şehina* sadece Yisrael'deki düzgün aile bağlarına sahip ailelerde barınır” (*Sforno*).

Ya da [bir emir olarak değil, gelecekteki bir durumu tanımlarcasına] “*kutsal olacaksınız*”. Önceki pasuktan anlaşıldığı üzere (bkz. ö.p. açık., *Başvuran* k.b.), putperestliğin sadece düşüncesi

⁴ [Bu yüzden] Eğer ülke halkı, soyundan [insanları] *Moleh*'e teslim ettiğinde o kişiye göz yumar, onu idam etmezse, ⁵ Öfkem'i o kişiye ve ailesine Bizzat yöneltecek, onu ve onun ardından [gidip] yoldan çıkarak *Moleh*'in peşi sıra sapan herkesi halklarının arasından kesip atacağım.

⁶ "Peşleri sıra saparak *Ov* veya *Yideoni* [yöntemlerine] başvuran kişi [olursa], Öfkemi böyle bir cana yöneltecek ve onu halkının arasından kesip atacağım.

⁷ "Aksine; Kendinizi kutsal kılmalı, kutsal olmalısınız; çünkü Tanrınız Benim – Aşem.

4. Göz yumar – Ya da "görmezden gelirlerse"; "göz ardı ederlerse". *Moleh* ibadetinin gizlice yapılma ihtimali çok düşüktür. Öncelikle bunun, rahiplerin düzenlediği, büyük ateşlerin yakıldığı toplu bir ayin olduğu aşıkardır. Dolayısıyla biri bunu yaptıysa, onu gören şahitler mutlaka vardır. Bu şahitler bunu görmelerine rağmen onu yetkili *Bet-Din*'e ihbar etmezse veya onlar görevlerini yapmalarına karşın *Bet-Din* bu suçluyu idam etmek istemezse, cezayı Bizzat Tanrı verecektir (*Daat Mikra*).

İbranice *A'lem Ya'limu*. Bu, kullanılan fiilde bir ikilemedir. Bu ikilemeden, bir ders öğrenilebilir: İnsanlar gözlerini bir kez yumarlarsa, bu tavırlarını daha ileride de çok kez tekrarlayacaklardır. Zira eğer mahkeme bir kez göz yumduktan sonra, başka örneklerde bu sorumluluğunu yerine getirme girişiminde bulunursa, suçlular bu kez "Önceki suçluyu cezalandırmadınız. Bu sefer bizi cezalandırmanız adil mi?" diyerek itiraz edeceklerdir. Mahkemeler ve insanlar, ancak tutarlı olduklarında uygun işleyebilirler (*Torat Koanim*; Raşi; *Or Aha'yim*). Benzer şekilde eğer küçük çaplı mahkemeler suçlularını görmezden gelmeye başlarsa, bu, Büyük *Sanedrin*'e kadar yayılabilecek bir adli sistem çöküşü anlamına gelebilecektir (*Torat Koanim*; Raşi; *Beer Basade*; *Maskil Ledavid*).

5. Ailesine – Dünyada, mensuplarını koruma içgüdüsüne sahip olmayan hiçbir aile yoktur. Bu uğurda aileler suç işlemiş mensuplarını cezadan korumak için de ellerinden geleni yaparlar (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Şevuot* 39a; Raşi); fakat bu, suça destek niteliğinde bir davranıştır. Burada da mahkemenin suçluyu cezalandırmasını engelleyen, büyük olasılıkla, suçlunun ailesinin tehditleri olduğundan, aile de Tanrı'nın hedef tahtasındadır (Rabenu Behaye; krş. İbn Ezra). Kaldı ki, bu ciddi günahı işleyen bir kişinin, ailesi de mutlaka konunun bilincindedir ve buna rağmen hiçbir şey yapmasalar bile, sadece sessiz kalmaları bile suça ortaklık teşkil eder (*Daat Mikra*).

Bu ifadenin anlamı, bu kişinin soyunun kurutulması şeklinde de olabilir. *Moleh* adına çocukların ateşten geçirilmek üzere teslim edilmesiyle soyunu garanti altına aldığını düşünenler için, kısasa kısa bir cezadır bu (Rambam, *More Anevochim*; Rabenu Behaye).

Bizzat – Tam çeviriyle "Ben".

Onu ... kesip atacağım – *Moleh*'e ibadetin cezasının [idam mümkün olmadığı takdirde] *Karet* olduğu p. 3'te zaten söylenmişti. Fakat Tanrı bu pasuğun başında, suçlunun ailesinin de cezayı hak edebileceğini söylemektedir. Bu durumda, *Karet* cezasının suçluyu koruma suçu işlemiş olan ailesi için de geçerli olduğu sonucuna varabiliriz. Tora bunu engellemek için özellikle "onu ...kesip atacağım" demektedir. Yani *Karet* cezası, sadece *Moleh*'le ilgili günah işleyen kişi içindir. Ailesi ise, bu tutumu nedeniyle Tanrı tarafından O'nun uygun göreceği başka cezalarla, örneğin türlü sıkıntılar ve rahatsızlıklarla cezalandırılacaktır; ama *Karet*'le değil (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Şevuot* 39a; Raşi).

Yine de Tora'nın amacı sadece bunu vurgulamak olsaydı, *Karet* cezasını bir kez daha zikretmeden bunu daha kısa yoldan yapabilirdi. Fakat Tora özellikle bu tekrarı kullanmıştır. Böylelikle, [burada *Moleh*'le temsil edilen] putperestlik konusunda, Tora toplam üç kez *Karet* cezasından bahsetmiş olmaktadır. Bunların ikisi burada (p. 3 ve bu pasuk), diğeri de Bamidbar 15:31'dedir. Bu, [idamın uygulanamadığı durumlar için geçerli olan] *Karet* cezasının putperestlikle ilgili üç farklı durumda geçerli olabileceğini gösterir: [1] Herhangi bir put ya da muadili şeye normalde tapılan şekilde tapmak. Her türlü put için genel ibadet yöntemleri, onu güç sahibi kabul etmek, tanrı olarak benimsemek, ona ibadet amacıyla eğilmek, kurban kesmek, tütsü yakmak, şarap ya da başka bir içki sunmak şeklindedir. Bunun yanında belirli bir putun, diğerlerinden farklı, kendine özel bir tapınma yöntemi varsa, o puta o şekilde tapmak da *Karet* cezasını gerektirir. [2] Kendine özel farklı tapınma yöntemi olan bir puta, genel tapınma yöntemleri olan, eğilmek,

ח ושמרתם את-חקתי

8

ועשיתם אתם אני יהוה מקדשכם: ט כִּי-אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל

9

את-אביו ואת-אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו:

Kanuni yönden bakıldığında ise, pasukta gereksiz görünen bir tekrar vardır. Baba ve anneye lanet etmekten bahsedildiği zaten açıklandığına göre, burada bunun tekrar söylenmesinin başka bir mesajı olmalıdır (*Gur Arye*). Bu ifade, Şemot 21:17'nin bir tekrarı niteliğindedir. Tora o pasukta ebeveyne lanet etmenin cezasının idam olduğunu söylemişken, burada bu idamın hangi yöntemle yapılacağını açıklamaktadır (bkz. s.a.). O pasuktan iki pasuk öncesinde de, ebeveyne vurmak yasaklanmıştır (Şemot 21:15). Fakat vurma yasağı, özellikle anne ya da baba hayat-tayken bir anlam taşır (bkz. 24:21 açık.). Bundan yola çıkarak, lanet etme yasağının da, sadece anne ya da baba hayattayken geçerli olduğu sonucuna varılabilir. İşte Tora şimdiki pasukta “baba ve anneye lanet etmek” ifadesine ikinci kez yer vererek bunun doğru olmadığını, bir kişinin, anne ya da babasına, o öldükten sonra bile lanet etmesi durumunda, aynı cezayı hak edeceğini öğretmektedir (*Talmud – Sanedrin* 85b; Raşi).

Vebali boynunadır – Tam çeviriyle “kanı kendisindedir”. Basit anlamda bu bir deyimdir ve söz konusu idamdan sadece o kişinin sorumlu olduğunu, başka bir deyişle bu sonucu başına ne onu yargılayan *Bet-Din*'in ne de ona karşı ifade veren şahitlerin değil, bizzat kendisinin getirdiğini belirtir (Raşi; İbn Ezra; Raşbam; *Daat Mikra*; krş. Yeşua 2:19). Benzer şekilde “idamı hak etmiştir” (*Targum Onkelos*).

Kanuni açıdan bakıldığında ise bu ifadenin anlamı daha geniştir. Tora bu ifadeyi nerede kullanırsa, orada belirtilen idamın “*Sekila* – Taşlama” yöntemiyle gerçekleştirileceği anlaşılır. Tora bunu, p. 27'de aynı ifadeyi, “taşlama” ile yan yana kullanarak belirtmiştir (bkz. p. 27 açık.; *Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 66a; *Talmud – Keritot* 5a; Raşi). Sözcük anlamına yoğunlaşıldığında da bunun taşlama yöntemiyle idamı belirttiği anlaşılmaktadır. “*Kanı kendisindedir*” ifadesi, idam sonrasında kanama olacağını, ama kanın vücudun içinde kalacağını – yani ölüm

sebebinin iç kanama olduğunu gösterir. Bu da sadece *Sekila* yöntemi için doğrudur (*Meam Loez; The Living Torah*).

Sonuç olarak annesine ya da babasına lanet eden kişi, *Sekila* ile idamı hak eder (*Mişna – Sanedrin* 7:4 ve 11:1; *Talmud – Bava Metsia* 94b; *Yad – Mamrim* 6:2). Devarim 27:16'da babasına şahitlerin olmadığı bir ortamda saygısızlık eden kişi lanetlenmektedir.

10-21. Yasak ilişkilerin cezaları. Sıradaki bölüm 18:6-23'te listelenen suçlar için öngörülen cezaları açıklamaktadır. Birçok durumda, ilgili bazı kanunlar o bölümdaki paralel açıklamalarda verilmiştir.

Tüm idam cezaları, hareketin en az iki geçerli şahit tarafından görüldüğü ve uygun şekilde uyarının yapıldığı, ama günahın yine de bilinçli ve kasıtlı olarak işlendiği durumlar içindir. Geçerli şahitler yoksa ya da uygun uyarı yapılmamışsa, ya da günümüzde olduğu gibi bu cezaları verebilecek yetkiye sahip bir *Bet-Din* yoksa, bilinçli ve kasıtlı işlenmiş olan günahın cezası *Karet*'tir (bkz. 18:29). Benzer şekilde, idamı değil doğrudan *Karet* cezasını gerektiren tüm günahlarda da, bu ceza sadece kasıtlı ve bilinçli günah durumunda geçerlidir. Sadece *Karet*'i gerektiren tüm bilinçli ve kasıtlı işlenmiş günahlarda, eğer olay geçerli tanıklar tarafından görülmüşse ve gereken şekilde uyarı yapılmışsa, *Bet-Din* günahkarları kırbaç cezasına çarptırır (bkz. *Mişna – Makot* 3:1) ve bu, o kişileri *Karet* cezasından kurtarır. Öte yandan eğer idam ya da *Karet* cezasını gerektiren herhangi bir günah bilinçsiz olarak işlenmişse, her biri için *Bet-Amikdaş* döneminde birer *Hatat-korbanı* getirmek gerekirdi (bkz. 4:27 v.d.). Günümüzde günahların onarımı için insanların yapabileceği tek şey, samimi bir *Teşuva*'dır [bunun yanında, mitsva uygulamasını geliştirmeli, *Tsedaka* konusunda özenli ve gayretli olmalıdır. Oruç tutarak kendisini disipline edebilir ve bu, günahlarının onarımına

⁸ Hükümlerim'i gözetmeli ve onları uygulamalısınız – Ben, sizi kutsal kılan Aşem'im.

⁹ “[Şöyle] Ki: Babasına ya da annesine lanet eden herhangi bir kişi idam edilecektir. Babasına, annesine lanet etmiş! Vebali boynunadır.

bile putperestlikle eşdeğer kabul edilir (*Talmud – Kiduşin* 39b). Ama insan düşüncelerini nasıl kontrol edebilir ki? Öyleyse Tora, bir Yahudi'nin görevinin, emirleri yerine getirerek ve elinden geldiğince kötülükten kaçınarak kendini kutsal kılmaya çalışması olduğunu öğretmektedir. Tanrı bu Yahudi'nin samimi çabalarının karşılığının, “*kutsal olacaksınız*” şeklinde geleceğine söz vermektedir. Tanrı böyle bir kişiye, düşüncelerini arındırmakta yardım edecektir (*Meşeh Hohma*).

Her ne kadar benzer bir emir 18:44'te verildiyse de, Tora burada bunu tekrarlayarak, *Ger Toşav* konumundaki kişilere de seslenmektedir. Bunlar, Noah'ın Soyu İçin Yedi Mitsva'yı üstlenerek Erets-Yisrael'de yaşamaya hak kazanmış kişilerdir. Fakat bu hakkı koruyabilmeleri, kutsiyet konularında özenli olmalarına bağlıdır. Bu, Kutsal Ülke'nin şartlarından biridir (İbn Ezra).

Çünkü Tanrınız Benim – “Avraam'a ‘*Hem senin Tanrın olacağım, hem de ardından [düzgün ilişkiler sonucunda] gelecek çocukların*’ (Bereşit 17:7) diyen Tanrı Benim” (Sforno). Ya da “*çünkü Ben, Tanrınız Aşem [Kutsal'ım ve size, uymanız halinde kutsal olmanızı sağlayacak hükümler verdim]*” (İbn Ezra). Tam çeviriyle “*Çünkü Ben, Tanrınız Aşem'im – İsteseniz de istemeseniz de Tanrınız Benim; bu nedenle Benim Adıma kendinizi kutsal kılmakla yükümlüsünüz*”.

8. Hükümlerim'i – İbranice *Hukotay*. Bu sözcük normalde sebebi mantıkla bilinemeyen kuralları tanımlasa da, bu bağlam içinde, mantığın alabildiği emirler de dahil tüm mitsvaları içeren bir anlam taşımaktadır. Benzer şekilde Şemot 13:10'da da aynı sözcük *Pesah* yasası için kullanılmaktadır ve bu yasa, mantıkla kolayca anlaşılabilen türdedir (*Daat Mikra*).

Ben, sizi kutsal kılan Aşem'im – “Sizi, verdiğim mitsvalar yoluyla kutsal kılıyorum (*Daat Mikra*). Size verdiğim cinsel konulardaki yasaklara riayet ederseniz Ben de sizi kutsal kılacağım (*Midraş – Vayikra Raba* 9:4). Size bazı ilişkileri yasaklamamın amacı, Bana yönelik ibadet için sizi kutsal, yani ayrı ve özel kılmaktır” (Sforno).

9. [Şöyle] Ki – Türkçe'de olduğu gibi, İbranice'de de “**Ki** – Ki” bağlacı anlam bakımından iki cümle ya da cümlecik birbirine bağlar. Burada, **ki** sözcüğü önceki pasukta talep edilen kutsiyet ve uygulamanın nasıl olması gerektiği konusundaki açıklamanın başlangıcını işaret etmektedir. Buna göre, sıradaki pasuklar bu uygulamanın niteliğini ve yasakların ciddiyetini açıklamaktadır. Alternatif olarak **Ki** sözcüğünün anlamı “*öyleyse*” şeklinde olabilir. Önceki pasuk “*Ben, sizi kutsal kılan Aşem'im*” demiştir. Şimdiki bölüm ise bunun gerektirmelerinden bahsetmektedir. “*Madem ki Ben sizi kutsal kılan Aşem'im (ö.p.), öyleyse siz de bu kurallara uymalısınız. Her şeyden önce, bu dünyaya gelmenizde Benim'le ortak olan iki kişiye – anne ve babanıza en üst düzeyde saygı göstermekle yükümlüsünüz. Ve eğer aksine, onlara lanet etmeye cüret ederseniz, hak ettiğiniz ceza idamdır*” (Ramban). Bir başka alternatife göre **Ki** sözcüğünün anlamı “*zira*” ya da “*çünkü*” şeklindedir. Ya da “*sizi Emirlerim'le kutsuyorum; o kadar ki, bunlara riayet etmeyen kişiler ilgili ağır cezayı hak edeceklerdir*” (*Daat Mikra*).

Babasına ya da annesine lanet eden – Ebeveyne lanet etmek, Tora'nın yasaklarından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 157. Tora birinde kapalı (Şemot 21:17) diğerinde açık (burası) bir ifadeyle, bu yasağı ihlal edenin cezasını söylemiş olmasına karşın, yasağı açık bir şekilde “*babana ya da annene lanet etme*” gibi bir ifadeyle dile getirmemiştir. Hahamlarımız, çeşitli karşılaştırmasal yöntemler ve metin analizi sonucunda, bunu Tora'nın üç farklı yerindeki ifadelerden türetirler. Yasak ise, Şemot 22:27'deki, yargıçlara lanet etmeyi yasaklayan ifadeye dahil kabul edilir. Buna karşın, mitsvaların listesi açısından takip ettiğimiz Rambam, yasağı bu pasuğa bağlamıştır (*Sefer Ahinuh*).

Babasına, annesine lanet etmiş! – Basit anlama göre bu sözler, günahın ciddiyetini, hayretle karışık bir vurguyla açıklamakta, bir bakıma idam cezasının nedenini belirtmektedir: “*Babasına, annesine lanet etmiş! Elbette idamı hak etmiştir!*” (İbn Ezra).

י ואיש

10

אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת-אִשׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת-אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ מוֹת-יוֹמָת
 הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת: יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-אִשְׁתּוֹ אֲבִיו עֲרוֹת אָבִיו
 גָּלָה מוֹת-יוֹמָתוֹ שְׁנֵיהֶם דְּמִיהֶם בָּם: יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
 אֶת-כַּלְתּוֹ מוֹת יוֹמָתוֹ שְׁנֵיהֶם תָּבֵל עֲשׂוֹ דְּמִיהֶם בָּם: יג וְאִישׁ אֲשֶׁר
 יִשְׁכַּב אֶת-זִכְרֵי מִשְׁכָּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה עֲשׂוֹ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוֹמָתוֹ
 דְּמִיהֶם בָּם:

takdirde de [annesi, babasının karısı olmasa bile] ceza aynıdır. Bu cezalar mutabakat sonucu girilen ilişki içindir. Fakat kadın tecavüze uğramışsa, sadece erkek ceza görür. Devarim 27:20'de, bu günahı gizlice işleyen biri lanetlenmektedir.

12. Geliniyle yatarsa – Bkz. 18:15.

Sapıklık – Ya da “kepaşelik”. İbranice *Tevel*. Bkz. 18:23 açık.

Vebali boyunlanıdır – *Sekila* yöntemiyle idam (p. 9 açık.). Gelin tecavüze uğramışsa sadece kayınpederi ceza görür.

13. İkisi iğrençlik yapmışlardır – Fakat eğer biri diğerine tecavüz etmişse, tecavüze uğrayan sorumlu değildir (İbn Ezra).

Tora'nın yaptığı “iğrençlik” tanımının özellikle bu yasak “ilişkiyi” nitelediğini vurgulamakta fayda vardır. Tora'nın tüm yasaklarında olduğu gibi, bir kişinin yasak davranışlara yönelik bir eğiliminin olması ya da bunları yapması, o kişinin bir insan olarak sahip olduğu öz değeri ortadan kaldırmaz. Bazıları zor, bazıları kolaydır; ama “her” günah konusunda *Təşuva* yapılabilir. Yine de bir kişinin eşcinsel eğilimlerinin olması ile adam öldürme ya da hırsızlık yapmaya eğiliminin olması arasında temelde bir fark yoktur. Başka bir deyişle, kötü bir eğilimin olması, davranışı kabul edilir kılmar. Bu altında birçok nedenin yattığı psikolojik bir sorundur ve çaresi vardır. Tora bizden istek ve arzularımıza teslim olmamızı değil, onları Tanrı'nın İsteği doğrultusunda kullanmamızı veya kontrol altına almamızı istemektedir.

Vebali boyunlanıdır – *Sekila* yöntemiyle idam

(p. 9 açık.). Bir kişi babası (18:7) ya da amcasıyla (18:14) eşcinsel ilişkiye girdiği takdirde de ceza aynıdır.

Tora eşcinsel ilişki yasağı açısından sadece iki erkek arasındaki ilişkiyi yasaklamıştır. İki kadın arasındaki ilişki hakkında ise açık bir yasak yazılı değildir. Rambam, *Mişna*'ya (*Sanedrin*, *Perek* 7) yaptığı açıklamalarında “bir kadının bir başka kadınla ilişkiye girmesi ahlaksızlıktır; ancak böyle bir ilişki için, ne Tora tarafından ne de Hahamlarımız tarafından herhangi bir ceza öngörölmüş değildir” demektedir. İnsan buna bakıp, sevicilik konusunda hiçbir yasak olmadığı kanısına kapılabilir.

Yine de cezanın olmaması, yasağın olmadığı anlamına gelmez. Rambam bu konudaki yasağın “Mısırlılar'ın geleneklerini uygulama yasağı” (18:3) sınıfında olduğunu kaydeder (*Yad – İsure Bia* 21:8). Hahamlarımız Mısırlılar'ın uygunsuz geleneklerini listelerken “Ne yaparlardı? Bir erkek bir erkekle, bir kadın da bir kadınla evlenirdi...” (*Torat Koanim* 8:8) demişlerdir. Bu listede “evlenmekten” bahsedilmesi sadece oradaki normu tanımladığı içindir – fakat bu ilişki evlilik bağlamının dışında da elbette yasaktır (*Talmud – Yevamot* 76, *Tosafot* o.a.); zaten böyle bir birlikteliğin “evlilik” olarak tanımlanması da söz konusu değildir.

¹⁰ “Bir adamın karısıyla zina eden adam – *akranının* karısıyla zina eden! – idam edilecektir – hem adam hem de kadın.

¹¹ “Babasının karısıyla yatan adam, babasına karşı cinsel suç işlemiştir. Her ikisi idam edilecektir; vebali boyunlarıdır.

¹² “Bir adam geliniyle yatarsa, her ikisi idam edilecektir. Sapıklık etmişlerdir; vebali boyunlarıdır.

¹³ “Bir adam, bir erkekle, kadınla yatar gibi yatarsa, ikisi iğrençlik yapmışlardır. İdam edileceklerdir; vebali boyunlarıdır.

yardımcı da olabilir. Fakat en iyi yöntem, düzenli ve gayretli bir şekilde Tora öğrenmek ve uygulamaktır (*Sefer Yalkut Yosef*). Gerçekten samimi bir şekilde *Teşuva* yapan kişiyi, Tanrı geri çevirmeyecektir (ayrıca bkz. 16:30 açık., *Günahlarm Affı ve Onarımı* k.b., madde [3]).

10. Bir adamın karısıyla zina eden adam – Pasukta “*adam*” anlamındaki sözcük İş’tir. Bu, yetişkin birini ifade eder. Dolayısıyla bu pasukta-ki ceza sadece yetişkin bir kişinin, başka bir yetişkin kişinin karısı ile birlikte olması durumunda geçerlidir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 52b; *Talmud* – *Kiduşin* 19a; Raşi). Zira küçükler, işledikleri günahlar nedeniyle mahkemece cezalandırılmazlar (krş. Şemot 21:12 açık.).

Pasuk özellikle “*bir adamın karısıyla*” demektedir. Bu da “*Niuf* – *Zina*” sözcüğünün, sadece başkasıyla evli bir kadınla birlikte olmayı tanımladığını öğretir. Başka bir deyişle bekar bir kızla birlikte olmak “zina” sınıfında değildir. Fakat elbette bu, söz konusu ilişkiyi yasak olmaktan çıkarmaz. Bir kişi sadece “*Kedat Moşe VeYisrael* – *Moşe ve Yisrael’in Yasasına Uygun Şekilde*” evlenmiş olduğu yasal karısıyla birlikte olabilir – ki bu bile, kadının adet döngüsüne bağlı olarak sınırlıdır. Evlenmemiş bir kızla ilişki idamı gerektirmediği için ilk bakışta daha hafif gibi görülebilir. Oysa en basitinden, bu, *nida* konumundaki bir kadınla ilişki (p. 18) sınıfında olduğundan yeteri kadar ciddidir. Bu açıdan, uygun ilişkiyi mümkün kılan tek ortam evliliğdir.

Bir kadın evliliğin sadece ilk aşamasını (bkz. Şemot 22:15 açık.) geçtikten sonra bile kocası dışındaki biriyle ilişkiye girerse, zina günahını işlemiş olur.

Akranının karısıyla zina eden! – Basit anlama göre bu da, günahın ciddiyetini tanımlamaktadır (İbn Ezra). Bu ilişkinin tarafları hem insana [yani

kadının yasal kocasına] hem de emri veren Tanrı’ya yönelik suç işlemişlerdir (krş. Bereşit 39:8-9).

İdam edilecektir – İbranice *Mot Yumat*. Tora bu ifadeyi kullanıp yanında ya da başka bir yerde idam yöntemini açık bir şekilde belirtmediği takdirde, varsayılan idam şekli “*Henek* – *Boğma*”dır. Bu da böyle bir örnektir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 52b; Raşi). Bu, normal durumlar için geçerli cezadır; ilişkinin her iki tarafı da *Henek* yöntemiyle idamı hak eder. Öte yandan eğer kadın bir *Koen*’in kızı ise, cezası *Serefa* yöntemiyle idamdır (bkz. 21:9). Onunla zina eden erkek ise yine *Henek* ile idamı hak eder. Üçüncü bir olasılığa göre, eğer zina eden kız evliliğin sadece ilk aşamasını geçmiş olan genç bir bakire ise, bu kez her ikisi de *Sekila* yöntemiyle idama layık olur (bkz. Devarim 22:23-24) (*Yad* – *İsure Bia* 1:6).

Hem adam hem de kadın – Gerçek çeviriyle “*zina eden [adam] ve zina eden [kadın]*”. Eğer kadın bu ilişkiye zorlanmışsa, yani tecavüze uğramışsa, elbette “zina eden kadın” tanımı onun için uygun değildir. Dolayısıyla burada bahsedilen, mutabakatla girilmiş bir ilişkidir. Tecavüze uğramış bir kadın ise suçsuzdur (İbn Ezra).

11. Babasının karısıyla – Bu kadın kendi annesi olmasa bile, babası o kadını boşamışsa bile, hatta babası öldükten sonra bile, bu ilişkiyle “*babasma karşı cinsel suç işlemiştir*” (*Daat Mikra*).

Babasına karşı cinsel suç işlemiştir – Tam çeviriyle “*babasının çıplaklığını açmıştır*”. Bu ifade yapılan fiilin ciddiyetini vurgulama amacını taşıyor da olabilir (İbn Ezra; krş. p. 9 ve p. 10).

Vebali boyunlarıdır – *Sekila* yöntemiyle idam (p. 9 açık.). Bir kişi kendi annesi ile ilişkiye girdiği

- 14 יָד וְאִישׁ אֶשֶׁר יִקַּח אֶת-אִשָּׁה וְאֶת-אִמָּהּ זָמָה הוּא
- 15 בְּאֵשׁ יִשְׂרָפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא-תִהְיֶה זָמָה בְּתוֹכְכֶם: מִן וְאִישׁ אֶשֶׁר
- 16 יִתֵּן שְׁכֵבְתּוֹ בְּבֵהֶמָה מֵוֹת יוֹמֵת וְאֶת-הַבְּהֵמָה תִּהְרֹגוּ: מִן וְאִשָּׁה
- אֶשֶׁר תִּקְרַב אֶל-כָּל-בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהִרְגֹתָ אֶת-הָאִשָּׁה
- וְאֶת-הַבְּהֵמָה מֵוֹת יוֹמֵתוּ דְּמֵיהֶם בָּם:

pasuğun düz okunuşuyla “hem adamın karısını hem de birlikte olduğu kadını” şeklinde anlaşıl-maktadır. Önceki açıklamada da belirtildiği üzere, “gerçek” anlam bu değildir. Ama öyle olsaydı, cezanın uygulanabilmesi için adamın karısının hayatta olması gerekirdi. Bu da bir kuralı öğretir: Tora’nın belirlediği *Serefa* ile idam cezası sadece karısı hayatta olduğu sürece [ama yalnız adama ve birlikte olduğu kadına] verilir. Fakat bir kişi, karısı öldükten sonra, onun annesi, kızı, babaannesi, anneannesi veya kız torunların-dan biriyle birlikte olursa, ceza *Serefa* ile idam değil; bu kez *Karet*’tir (*Yad – Isure Bia 2:8; Sefer Ahinuh; Meam Loez*).

Devarim 27:23’te kayınladesiyle birlikte olan kişinin lanetli olduğu söylenmektedir. O sözler, bu ilişkiye gizlice girmiş [yani şahitlerce yakalan-mamış] olan kişiye yöneliktir (*Daat Mikra*).

Aranızda ahlaksızlık olmayacak – “Halk içinde etkili bir caydırıcılık sağlamak için, tüm bu yasak ilişkilerin ciddi yasaklarını uygulayın” (*Daat Mikra*).

15. Hayvanla cinsel ilişkiye giren idam edile-ceklerdir – *Sekila* yöntemiyle. Tora daha ileride, insanları putperestlik yönünde tahrik eden bir kişi için *Sekila* yöntemiyle idamı öngörmektedir. Hem o pasukta hem de bu pasukta “*Arag* – *Öldürmek*” kökünden sözcüklerin geçmesi, iki pasuk arasında kuralsal bir köprü oluşturur. Dolayısıyla tıpkı oradaki gibi, burada da, açıkça belirtilmemesine karşın, idam yöntemi *Sekila*’dır (*Talmud – Sanedrin 54b; bkz. Şemot 22:18* açık.). Devarim 27:21’de bu günahı şahitlerin olmadığı ortamda işleyen biri lanetlenmektedir.

Hayvanı da öldürmelisiniz – *Sekila* yöntemiyle (krş. s.p.).

Hayvanın suçu nedir? Aslında gerçekten suçlu

değildir; çünkü hayvanlar sadece içgüdüleriyle hareket edip, mantıkla seçim yapmadıklarından, “günah işledikleri” söylenemez. Öldürülmesinin nedeni insan onurudur (İbn Ezra). Öldürülme, yoldan geçerken insanlar “Filanca insan işte bu hayvan yüzünden taşlandı” diyecekler ve bu, işlediği günah ne kadar kabul edilmez olsa da, o insanın sürekli olarak bu yönüyle hatırlanması anlamına gelecektir. Oysa o kişi hak ettiği cezayı almıştır; bunun ötesinde ceza görmesine gerek yoktur (*Talmud – Sanedrin 54a; bkz. Şemot 21:28*). Ayrıca herhangi bir şekilde, bir insanın ölmesine neden olan bir hayvanın yaşaması uygun değildir (krş. Bereşit 9:5). Alternatif olarak hayvan, bir insanın günah işlemesine sebep olduğu için öldürülür. Bu da bir dersi öğretir: Bir hayvan bile, birine günah işlettiği için cezalandırılıyorsa, bir başkasının günah işleme-sine neden olan akıllı bir insan da, elbette sorum-luluktan kaçamaz (*Torat Koanim; Raşi; krş. 19:15*). Buna bağlı bir başka neden de, bu hay-vanın, başkalarının da günah işlemesine neden olması ihtimalinin ortadan kaldırılmasıdır (İbn Ezra). Benzer şekilde, putperest tapınmanın hedefi ya da aracı olmuş bir ağaç da (*Aşera*), ona herhangi bir günah atfetmek mümkün olmaması-na karşın, yok edilir (*Meam Loez; krş. Şemot 34:13*).

16. İdam edileceklerdir – *Sekila* yöntemiyle (bkz. p. 9 açık.). “Öldürmelisin” dendikten sonra “*idam edileceklerdir*” tekrarının yapılması, bu günahın ciddiyetini vurgulama amaçlıdır (*Daat Mikra*).

Vebali boyunlarınadır – Aslında tek suçlu kadındır. Hayvanın öldürülme sebebi ise başkadır (bkz. ö.p. açık.). Yine de dilin akışı gereği çoğul kullanım söz konusudur. Alternatif olarak çoğul kullanım kadını ve hayvanı değil, kadını ve önce-ki pasuktaki erkeği belirtiyor da olabilir (*Daat Mikra; ancak bkz. Şemot 22:18* açık.).

¹⁴ “Bir adam, hem bir kadını hem de onun annesini alırsa, bu ahlaksızlıktır. Hem onu hem de onlar[dan ikinci aldığı] ateşte yakmaladırlar – aranızda ahlaksızlık olmayacak.

¹⁵ “Hayvanla cinsel ilişkiye giren adam idam edilecektir. Hayvanı da öldürmelisiniz.

¹⁶ “Her türlü hayvana, kendisiyle birleşmesi için yaklaşan bir kadın [olursa], hem kadını hem de hayvanı öldürmelisin. İdam edileceklerdir; vebalı boyunlarıdır.

14. Hem bir kadını hem de onun annesini – Hangisiyle önce evlendiği önemli değildir. Eğer bir kadınla evlendiyse, artık onun annesi ya da kızıyla [ayrıca anneannesi, babaannesi ve kız torunlarıyla] evlenemez (bkz. 18:17 açık.).

Alırsa – Tora’nın dilinde “almak” fiili, bir kadınla ilgili olarak kullanıldığında, genel olarak o kadınla evlenmeyi ifade eder. Dolayısıyla buradaki örnekte “almak” fiili “hem bir kadın hem de annesi” için kullanılarak, “anne” ile birlikte olma yasağının, sadece “kız”la evlilik durumunda geçerli olduğu öğretilmektedir [ya da tam tersi] (krş. 18:17). Başka bir deyişle, Tora kanununa göre bir kişi bir kadınla sadece “evlenmişse”, onun annesi ya da kızıyla evlenemez (*Torat Koanim*; bkz. 18:17 açık., [*Kendine eş olarak*] Alıp k.b.). Ama evlenmeden birlikte olduğu bir kadının annesi ya da kızıyla evlenmesi [ya da ilişkiye girmesi], Tora’nın değil, Hahamlar’ın bir yasağıdır (bkz. 18:17 açık., *Bir kadın ve kızı* k.b.). Tüm bunlar, evlilik kurumunun Tora’nın bakış açısıyla basit bir sözleşme olmadığını, insanın manevi konumunda da köklü bir değişim anlamına geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ahlaksızlıktır – İbranice *Zima*. Bu pasuğun, yasakların verildiği bölümdeki paraleli, kız torunlardan da bahsetmekte, fakat Tora onlar için öngörülen cezayı açıkça belirtmemektedir. Yine de, bu pasukta verilen *Serefa* yöntemiyle idam cezası, o pasukta yasaklanan her ilişki için geçerlidir ve bu, *Zima* sözcüğünün her iki pasukta geçerek iki pasuğu birbirine bağlamasından anlaşılmaktadır. Bkz. 18:17 açık., *Oğlunun kızını ya da kızının kızını* k.b. Bir kişinin kendi öz kızıyla ilişkiye girmesinin cezası da, aynı şekilde *Serefa* yöntemiyle idamdır (krş. 18:17 açık.).

Onlar[dan ikinci aldığı] – Krş. Saadya Gaon. Tam çeviriyle “onları”. Fakat bu tam çeviri olmasına rağmen “gerçek” çeviri olamaz. Zira bu, kadınların her ikisinin de idam edileceği anlamına gelmektedir; oysa bu mantıklı değildir. Adamın kurallara göre evlenmiş olduğu yasal eşinin de öldürülmesi söz konusu olamaz. Sadece adam ve ikinci kadın günah işlemişlerdir.

Dolayısıyla bu çoğul kullanımın gerçek anlamı bu değildir.

İbranice *Eten*. Bazı Hahamlar bunu “*Et En – Birini*” şeklinde açıklarlar. Nitekim *En* sözcüğü, bazı yerlerde “bir” anlamında kullanılmaktadır (İyov 28:28, *Talmud – Şabat* 31b’de açıklandığı şekliyle). Bu durumda anlam “[kadınlardan] birini” şeklindedir. Yani adamın yanında, ilişkiye girdiği ikinci kadın [karısının annesi ya da kızı] idamı hak eder; ama karısı suçsuzdur. Çevirimiz bu yöndedir. Benzer şekilde “*birini ya da diğerini* – hangisi karısı değilse” (İbn Ezra) (*Yad – İşure Bia* 2:7; *Yad – Sanedrin* 15:11; Raşi). Bu, Rabi Yişmael’in görüşü doğrultusundadır. Rabi Yişmael ayrıca bir kişinin, karısı öldükten sonra, kaynanasıyla [ya da karısının kızıyla] birlikte olması halinde bile *Serefa* ile idamı hak edeceği fikrindedir (*Talmud – Sanedrin* 76b).

Alternatif olarak sözcüğün tam anlamıyla, burada idamı hak edebilecek “potansiyel” iki kadından bahsedilmektedir. Bir adam evlendiği anda, karısının annesi ve kızı onun için otomatik olarak yasak hale gelir ve adam onlarla ilişkiye girdiği takdirde her ikisi de cezaya layık olacaktır. Aynı şey karısının anneanne, babaannesi ya da kız torunları için de doğrudur. Raşi buna işaret eden bir örnekle, “onlar” sözcüğünün, adamın karısının, annesi ve anneannesi için kullanıldığını söyler. Yani bir adam, karısının, hem annesi hem de onun annesi ile birlikte olursa, hem o, hem de o kadınlar cezaya layık olur. Bu, Rabi Akiva’nın görüşüdür (ayrıca bkz. s.a.). Her durumda, adamın yasal karısının, hiçbir şekilde cezaya layık olmadığı açıktır.

Ateşte yakmaladırlar – *Serefa* yöntemiyle idam. Bu *Bet-Din* tarafından yapılır. *Bet-Din*’in, hak eden kişiyi *Serefa* yöntemi ile idam etmesi, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 104 (*Sefer Ahimuh*). 18:17’de yasaklanan ilişkilerin her biri için de aynı şekilde bu ceza öngörülür. Her olasılıkta, eğer ilişkinin kadın tarafı tecavüze uğramışsa, ceza sadece erkeğe uygulanır.

Pasuktaki “*Eten – Onları*” sözcüğü (ö.a.),

וַיֵּשׁ אֲשֶׁר-יָקָח אֶת-אֲחֹתוֹ

בֶּת-אָבִיו אֹן בֶּת-אִמּוֹ וְרָאָה אֶת-עֲרוֹתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת-עֲרוֹתָיו

חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינַי בְּנֵי עַמֶּם עֲרוֹת אֲחֹתוֹ גְּלָה עוֹנֵן יִשְׂאָ:

["Yaakov, yasak olmasına karşın nasıl iki kız kardeşle evlenmiştir?" ya da "Moşe'nin babası Amram, yasak olmasına karşın nasıl halası Yoheved'le evlenmiştir?" sorularına] cevaben, o dönemde Tora'nın henüz verilmediği ve bu büyük kişiler Tora'yı uygulamalarına karşın, bu kuralların sadece Erets-Yisrael için bağlayıcı olduğu kaydedilmişti (18:6 açık. ve 18:24-30 açık.). Fakat bu cevap Kayin için yeterli değildir; çünkü geleneksel bilgilere göre Adam ve ailesi, Erets-Yisrael içinde yaşamışlardır. Dolayısıyla Tora Kayin'le ilgili soruyu şimdi "o örnek *Hesed*'di" diyerek cevaplamaktadır. Tanrı Kayin için bir istisna yapmış ve kendi kız kardeşiyle evlenmesine izin vermiştir. Bu, tüm dünya için bir *Hesed* – "büyük iyilik" sınıfındadır; zira eğer bu özel izin olmasa, Kayin'in evleneceği başka bir kadın olmadığından, dünya kalabalıklaşamayacaktı. Te'ilim'deki "*Olam Hesed Yibane – Dünya, iyilikle inşa edilir*" (Te'ilim 89:3) ifadesi de buna gönderme yapmaktadır (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 58b; Raşi; *Mizrahi*; *Meam Loetz*). Her durumda Kayin'in örneği bizim için geçerli değildir ve dünya kalabalıklaştıktan sonra, kız kardeş ile evlenmek yasaklanmıştır [kız kardeş anne tarafındansa, bu evlilik Yahudi olmayanlar için bile yasaktır (18:6 açık.)].

Halklarının üyelerinin gözü önünde – İşledikleri günah, herkesin anlayabileceği bir şekilde, günahkarların başına türlü talihsizlikler gelmesine neden olacak ve böylece tüm halk, bu kişinin Tanrı'nın gazabını kendi üzerine çektiğini anlayacaktır (p. 9, Ramban o.a.).

Kesilip atılacaklardır – Bu ilişkinin cezası, her iki tarafın mutabakatı durumunda, ikisi için de *Karet*'tir. Bu kız kardeş, babanın evlilik dahilinde doğmuş olan kızıysa da ceza aynıdır (bkz. 18:11; ayrıca bkz. Devarim 27:23).

Tora tüm yasak ilişkiler için *Karet* cezasının öngörüldüğünü zaten söylemiş olduğuna göre (18:29), kız kardeşle ilişkiye girme konusunda bunu tekrar vurgulamasına gerek yok gibidir. Fakat eğer bu olmasaydı, 18:29'daki ifadeden, *Karet* cezasının sadece bu yasak ilişkilerin

tümüne birden giren biri için olduğu sonucuna varma olasılığı vardı. Bu nedenle Tora örnek olarak kız kardeşle ilişkinin cezasının *Karet* olduğunu ayrıca vurgulamakta ve tıpkı onun gibi, yasak ilişkilerin her birinin cezasının da *Karet* olduğunu öğretmektedir (*Talmud – Makot* 14a, Raşi o.a.; Ramban).

Kız kardeşine karşı – Burada iki kardeş arasındaki yasak ilişkiden bahsedildiği açık olduğuna göre tekrar "kız kardeşin" vurgulanmasına ne gerek vardır? Pasukta sadece anne ya da sadece baba tarafından kız kardeşten bahsedildiği için, hem anne hem de baba tarafından kız kardeş, bu fazla kullanımla karşılanmaktadır. Aslında bu pasukta açıklanan cezanın sadece anne ve sadece baba tarafından kız kardeş için geçerli olması, mantıksal bir gerektirme olarak her iki taraftan olan kız kardeş için de aynı cezanın öngörüldüğü anlamına gelir. Buna karşın, böylesi ciddi, idamı gerektiren durumlar söz konusu olduğunda mantıksal çıkarımlara dayanılamaz. Bu nedenle Tora "kız kardeş" sözcüğüne üçüncü kez yer vererek tüm olasılıkları kapatmıştır (*Talmud – Makot* 5b; krş. 18:10 açık.).

Cinsel suç işlediye ... [sadece o] – Tam çeviriyle "kız kardeşinin çıplaklığını açmıştır; günahını taşıyacaktır". Fakat bu, gereksiz bir tekrardır. Dolayısıyla pasuk şu şekilde anlaşılabilir: "Eğer erkek kardeş, kız kardeşini bu ilişkiye zorlamışsa, ["günah taşımak" şeklinde tanımlanan (17:16 açık.)] *Karet* cezasına sadece erkek çarptırılır" (İbn Ezra).

¹⁷ “Bir adam, [sadece] babasının kızı ya da [sadece] annesinin kızı [olsa bile], kız kardeşini alırsa ve her ikisi cinsel birleşme konusunda anlaşır, bu tam bir yüzkarasıdır. Halklarının üyelerinin gözü önünde kesilip atılacaklardır. [Ama eğer bu adam] Kız kardeşine karşı cinsel suç işlediye, günahını[n sorumluluğunu, sadece o] taşıyacaktır.

17. Kardeşini alırsa – Önce de belirtildiği gibi, “almak” fiili evlenmeyi ifade eder. Yine de iki kardeş arasında evlilik mümkün değildir; bu nedenle buradaki anlam, iki kardeşin birbirlerine yakın yaşadıkları evlerinde, erkek kardeşin, kız kardeşini fiziksel olarak çekip almasını ifade etmektedir (Ramban). Bu bölüm boyunca tüm “alırsa” sözcükleri de benzer şekilde, yasak ilişkileri tanımladığı için, evliliği değil, cinsel birlikteliği ifade eder (Rabenu Behaye). Özel bir durum olarak p. 14’teki “almak” fiili [orada da cinsel ilişkiyi tanımlamasının yanında] o pasuktaki yasağın, mevcut bir evliliğe bağlı olduğunu belirtmektedir (bkz. o.a.).

Tora cinsel ilişkiyi tanımlamak için genelde doğrudan sözler kullanmaktansa, dolaylı imaları tercih eder. Örneğin farklı yerlerde ilişkiyi tanımlamak için “bilmek” (Bereşit 4:1 ve 38:26), “açmak” (Nahum 3:5), “gelmek” (Devarim 22:13), “yaklaşmak” (Şemot 19:15) gibi fiillere yer verir. Burada ise “görmek” fiilini kullanmaktadır (Ramban). Bu da cinsellikle ilgili konuşmaların son derece gizli ve üstü kapalı bir şekilde ve sadece gerektiğinde yapılmasının önemine işaret eder.

İkisi ... anlaşır – *The Living Torah*. Tam çeviriyle “[erkek, kız kardeşinin] çıplaklığını görmüşse ve [kız] da [kardeşinin] çıplaklığını göreceksin”. Bu, ikisi arasındaki bir mutabakatı belirtir (*Torat Koanim*; İbn Ezra; Ramban). Ayrıca kardeşinin çıplaklığını görmesinin vurgulanması, bu fiilin ciddiyetini yansıtmaya amacıyla da olabilir (a.k.).

Tam bir yüzkarasıdır – *Targum Onkelos*; Saadya Gaon; İbn Ezra; Raşbam.

İbranice **Hesed**. Bu sözcüğün genelde kullanıldığı anlamıyla “iyilikseverlik”, “nezaket”, “sadakat” belirttiği göz önünde tutulduğunda, iki kardeş arasındaki ensest ilişkiyi tanımlama konusunda son derece garip bir seçim gibi görünmektedir. Açık bir şekilde, burada gerçek anlamıyla kullanılıyor olması olası değildir. Tora’nın idam cezasını öngördüğü bir hareketi “iyilikseverlik” ya

da “nezaket” şeklinde tanımlaması söz konusu değildir. Sözcüğün buradaki anlamı, bu kökün Mişle 25:10’daki kullanımıyla paralel olarak utanç, ayıp, rezalet ve yüzkarası şeklindedir.

Bir görüşe göre **Hesed** kökü, “kabul edilenin ötesinde” oluşu ifade eder ve bu, her iki yönde de geçerli olabilir. Eğer bir kişi iyilik, nezaket, sadakat gibi konularda normalde beklenenin ötesinde bir tavır içinde olursa, bu yaptığı, sözcüğün genel olarak kullanılan anlamıyla **Hesed**’dir. Ancak aksi yönde, eğer kişi kabul edilen yoldan çıkıp, ahlaksızlık çukuruna hem de aklın kabul edemeyeceği düzeyde düşerse, bu yaptığı da **Hesed**’dir; ama son derece olumsuz yöndeki bir **Hesed** (Rabenu Behaye; krş. İbn Ezra). Radak’a göre, **Hesed** kelimesinin iki anlamı vardır: *İyilikseverlik ve rezalet*. Bu ikisi birbiriyle ilgilidir; çünkü ahlaksızlığın sebep olduğu rezalet, aşırı zevk düşkünlüğünün bir sonucudur. Zevk verme konusunda çok fazla istekli (iyilikseverlik) ama kendini ya da başkalarını disiplin altına almaya isteksiz bir kişi, ahlaksızlık günahının içine batma tehlikesi içindedir (rezalet).

Ramban ise bu sözcüğün bilinen anlamını göz ardı etmemeyi tercih eder. Ona göre burada bir idealin yok edilmesi söz konusudur. Bir kişinin, kız kardeşine yönelik tavrı “**Hesed** – *İyilikseverlik, nezaket, sadakat*” olmalıdır. Oysa bu örnekte kız kardeşe büyük bir kötülük söz konusudur. Kaldı ki bu ilişkiye kız kardeş de rıza gösterse bile, erkek kardeş bu fiilin kız kardeşi için ne gibi sonuçlar ifade edeceğini bilmektedir. Ona karşı bir **Hesed** insanı olarak davranıp, uygun bir damatla evlendirmek için elinden geleni yapması gerekirken, o aksine zalimlik etmiş, kız kardeşine halel getirmiştir. Bu bakışla pasuktaki anlam “[ikisi arasındaki ilişkinin temeli] **Hesed** olması gerekirken...” şeklindedir.

Midraş’a göre, Tora burada olası bir soruyu yanıtlamaktadır. Adam ve Hava’nın oğlu Kayın kendi kız kardeşiyle evlenmişti. Madem ki kız kardeşe evlenmek yasak, Kayın nasıl olup da kız kardeşiyle evlenmiştir? Benzer bir soruya

- יח וְאִישׁ אֲשֶׁר-יִשְׁכַּב אֶת-אִשְׁה דָּוָה וּגְלָהּ אֶת-עֲרוֹתֶיהָ אֶת-מִקְרָהּ 18
הָעֶלְהָ וְהָוֹא גִּלְתָּהּ אֶת-מִקְוֹר דְּמִיָּה וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקְרָב עַמָּם:
יט וְעֲרוֹת אַחֹת אִמָּךְ וְאַחֹת אָבִיךָ לֹא תִגְלֶה כִּי אֶת-שְׂאֵרוֹ 19
הָעֶרְהָ עֹנֶם יִשְׂאוּ כֹּאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת-דֹּדָתוֹ עֲרוֹת דָּדוֹ גִּלְהָ 20
חֲטָאִם יִשְׂאוּ עֲרִירִים יָמָתוֹ כֹּאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת-אִשְׁתּוֹ אַחִיו 21
נָדָה הוּא עֲרוֹת אַחִיו גִּלְהָ עֲרִירִים יִהְיוּ:

oluşturmasıyla öğrenilir. Bu sözcük orada “amcası” anlamındadır; dolayısıyla burada da “amcası” anlamında olmalıdır (*Talmud – Yevamot* 54b). Dolayısıyla bu pasukta sadece “amcanın karısı” ile yatmanın cezası açıklanmaktadır. Dayının karısı ise Tora’ca değil, Hahamlar’ca yasaklanmıştır (*Talmud – Yevamot* 21a; bkz. 18:30 açık.). Önce de belirtildiği gibi, buradaki ceza sadece baba ile amca, kendi babaları tarafından kardeşse geçerlidir. Sadece anne tarafından kardeş iseler bu, Tora’nın yasağı değildir. Bkz. 18:14 açık.

Günahlarını – İbranice *Hetam*. Sözcüğün kökü *Het*, genel olarak kasıtsız işlenen cezaları tanımladığı için “hata” olarak çevrilir. Buradaki anlamı ise, konu boyunca buradakine benzer ifadelerde geçen *Avon* sözcüğüyle aynıdır: “Günah”. Zira buradaki günahın kasıtsız olmadığı açıktır.

Çocuksuz öleceklerdir – *Targum Onkelos*; İbn Ezra. İbranice *Aririm*. Krş. Bereşit 15:2. Hak ettikleri ceza *Karet*’tir (“günahlarını taşıyacaklardır”; bkz. 17:16). Raşi’ye göre burada *Karet* cezasının bir yönü açıklanmaktadır. Tora 18:29’da, tüm yasak ilişkiler için genel cezanın *Karet* olduğunu söylemiştir. Bu bazı ilişkiler için, gerçekleştirilemediği ya da gerçekleştirilmediği durumda idam yerine, bazıları için de doğrudan bu cezayı gerektirdiği için *Karet* şeklindedir. Burada ise *Karet* cezasının bir tezahürünün, çocukların ölümü şeklinde olacağı söylenmektedir. Raşi’ye göre bu her ne kadar sadece bu pasuğun bağlamında söylendiyse de, aslında tüm *Karet* cezaları için aynı şekilde geçerli olabilir (ayrıca bkz. 7:20 açık.).

Buradaki *Karet* cezası, sadece ilişki anında amca ölmüş ya da karısını boşamışsa geçerlidir. Fakat eğer ilişki, amca hayatta ve yenge ile evliyken gerçekleşmişse, bu evli bir kadınla zina sınıfında olacağı için, ceza *Henek* yöntemiyle idamdır (p. 10; *Sefer Ahinuh*). Yine her durumda, kadın tecavüze uğramışsa, ceza sadece erkek içindir.

21. Kardeşinin karısını – Kardeşi arkasında çocuk bırakarak ölmüşse bile. Ama çocuk bırakmadan ölmüşse, durum farklı olabilir (bkz. s.a.).

Kabul edilmez[bir ilişki]dir – İbranice *Nida*. Bu sözcük, genel olarak adet nedeniyle *temea* konumundaki bir kadını tanımlar (15:19-24). Buradaki anlam da aynı ise, bu, ya erkek kardeşin karısının “*nida* konumundaki bir kadın gibi” uzak durulması gereken bir konumda olduğu (krş. İbn Ezra), ya da bu yasağın sadece bu kadın *nida* konumundayken yasak olduğu anlamına gelirdi. Oysa [Raşi’ye göre] her iki sonuç da doğru değildir. Dolayısıyla burada bu sözcük, kadını değil, bahsedilen ilişkiyi tanımlamakta ve onun “itici, kabul edilmez ve yasak” olduğunu vurgulamaktadır (Raşi; *Rashi – The Sapirstein Edition*; Rabenu Behaye). *Nida* sözcüğünün bu anlamda kullanıldığı bir başka örnek Yehezkel 7:19’dadır (*Daat Mikra*).

Alternatif olarak burada *Nida* sözcüğü “*Nida* gibi” anlamıyla kullanılmış olabilir. *Nida* konumundaki bir kadın kocasına ebediyen yasak değildir. Kanaması durup yedi gün beklemesinin ardından *mikveye* daldıktan sonra yasak ortadan kalkar. Tora burada, kardeşin karısının da benzer bir konumda olabileceğine işaret etmektedir. Zira kardeşin karısı yasak olmasına karşın, eğer kardeş

¹⁸ “Adet halindeki kadınla yatarak cinsel suç işleyen adam, [kadının] membaini açığa çıkarmıştır. [Kadın da] Kanının membaini [kendi isteğiyle] açığa çıkarmış [ise], ikisi de halklarının arasından kesilip atılacaklardır.

¹⁹ “Teyzen ya da halanla birlikte olamazsın. Zira [bunu yapan kişi,] yakını[n mahremi] açığa çıkarmış olur; [ilişkinin tarafları] günahlarını taşıyacaklardır.

²⁰ “Yengesiyle yatan adam, amcasına karşı cinsel suç işlemiştir. [İlişkinin tarafları] günahlarını taşıyacaklar, çocuksuz öleceklerdir.

²¹ “Bir adam, kardeşinin karısını alırsa, kabul edilmez[bir ilişki]dir bu. *Kardeşine* karşı cinsel suç işlemiş! [İlişkinin tarafları] Çocuksuz kalacaklardır.

18. Adet halindeki – İbranice *Dava*. Tam çeviriyle “*rahatsız*”. Yani “adet kanaması nedeniyle rahatsız” (*Torat Koanim*; İbn Ezra; krş. 15:33). Bu pasukta tanımlanan yasak ilişki, sadece adet kanamasının aktif olduğu zamanla sınırlı değildir. Bir kadın, kanaması durduktan ve aradan yedi temiz gün geçtikten sonra *mikveye* dalana kadar, onunla ilişkiye girmek yasaktır. Böyle bir kadın *mikveye* dalmadığı sürece, aradan yıllar geçse bile *nida* statüsünü korur ve yasak aynı şekilde geçerlidir. Bu yasağın bilinçli ihlali, buradaki *Karet* cezasını gerektirir. Bkz. 18:19. Ayrıca bkz. 15:24 açık.

Membaini – Pasuğun devamından anlaşıldığı üzere “*kanının membaini*”.

Açığa çıkarmıştır – İbranice *Eera*. Tora *nida* konumundaki bir kadınla ilişki için *Karet* cezasının öngörüldüğünü daha önce söylemişti (18:29). Burada ise bunu tekrarlamaktadır. “*Aaraa* – *Açığa çıkarmak*” ifadesi, cinsel ilişkinin ilk aşamasını belirtir. Dolayısıyla bu ilişkide ceza-ya layık olmak için ilişkinin sonuçlanmış olması gerekmez. Sadece ilk aşamanın geçilmiş olması da cezaya layık olmak için yeterlidir. *Karet* cezasından tekrar bahsedilmesinin nedeni budur (Ramban). Bu ilk aşama, farklı iki görüşe göre, cinsel temasın gerçekleştiği ya da cinsel birleşmenin başladığı andır (*Talmud* – *Yevamot* 55b; Raşi). Bu durum sadece bu pasukta tanımlanan ilişki için değil, tüm yasak ilişkiler için geçerlidir.

[Kendi isteğiyle ... ise] İkisi de – Pasuktaki “*[erkek kadının] membaini açığa çıkarmıştır; [kadın da kendi] kanının membaini açığa çıkarmıştır*” ifadesi, kadının mutabakatını belirtmektedir. Bu durumda, her ikisi de *Karet* cezasını hak eder. Fakat eğer kadın bu ilişkiye zorlanmışsa, *Karet* cezasına sadece erkek layık olur (İbn Ezra).

Benzer ifadelerde olduğu gibi burada da söz konusu ifadeler, günahın ciddiyetini vurgulama amacıyla da olabilir (a.k.).

19. Teyzen ya da halanla – Tam çeviriyle “*Annenin kız kardeşinin veya babanın kız kardeşinin çıplaklığını açma*”. Tora daha önce (18:12-13) bu ikisi konusundaki yasağı vermiş olmasına karşın, burada, yani cezalarla ilgili bölümde istisnai bir tekrar yapmaktadır. Bu, teyze ve halanın, anne ve babanın sadece yarı-kız kardeşi [ister anne ister de baba tarafından] olması durumunda bile yasağın geçerli olduğunu öğretmek içindir. Amcanın karısı konusundaki [Torasal] yasak ise sadece amca ile baba, kendi babaları tarafından kardeşle geçerlidir (*Talmud* – *Yevamot* 54b; Raşi; bkz. 18:14 açık.).

Günahlarını taşıyacaklardır – Her iki ilişkide de, taraflar *Karet* cezasını hak ederler. Bu ceza da yukarıdaki benzerleri gibi, sadece mutabakat durumu için geçerlidir. Tecavüz durumunda kadına ceza yoktur (İbn Ezra).

Tora bu cezayı açıkça belirtmemiştir. Benzer şekilde, hatta daha göze çarpar biçimde, iki kız kardeşi birden almanın cezasını hiç yazmamıştır. Bunun olası bir nedeni, iki kız kardeşle evlenmiş olan Yaakov ile halasıyla evlenmiş olan Amram’ı [kendi ortamlarında bu evliliklerde sorun olmasına karşın] korumaktır (İbn Ezra; bkz. 18:6 açık. ve 18:24-30 açık.). Ancak Tora yazmamış olmasına karşın, bir kişi karısı hayattayken baldızıyla ilişkiye girdiği takdirde [bu, 18:29’daki genel ifadeye dahil olduğundan] ceza *Karet*’tir.

20. Yengesiyle yatan ... amcasına karşı – *Torat Koanim*; *Targum Onkelos*; İbn Ezra. Bu, [hem “amcası” hem de “dayısı” anlamına gelebilen] *Dodo* sözcüğünün, hem burada hem de 25:49’da geçerek iki pasuk arasında bir köprü

כב ושמרתם

22

את-כל-חקתי ואת-כל-משפטי ועשיתם אתם ולא-תקיא אתכם

הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה: שביעי כג ולא

23

תלכו בחקת הגוי אשר-אני משלח מפניכם כי את-כל-אלה

עשו ואקץ בם: כד ואמר לכם אתם תירשו את-אדמתם ואני

24

אתננה לכם לרשת אתה ארץ זבת חלב ודבש אני יהוה

אלהיכם אשר-הבדלתי אתכם מן-העמים: מפטיר

da sorguç benzeri bir perçem bırakılarak tüm kafanın tıraş edilmesi, ya da saçın ön tarafının tıraş edilip arka tarafının omuzlara düşecek şekilde uzatılması, paganizme ait semboller içeren giysiler giyilmesi ve benzeri uygulamalar vardır. Öte yandan bir kişi, örneğin bir doktor, ya da bir avukat, görevi gereği belirli bir üniforma giymesi gerekiyorsa bunu giyebilir (*Meam Loez*). Ayrıca bkz. 18:3 açk.

Bu pasukta gelenekleri ifade etmek için kullanılan **“Huka – Hüküm”** sözcüğü, Torâ’nın terminolojisi içinde insan mantığının açıklayabileceğinin ötesinde temellere sahip özel kuralları belirtir (bkz. 18:4 açk.). İnsanlar genellikle, bir ulusun kültürünün bir dizi rasyonel normlar üstüne kurulu olduğunu ve her “medeni” insanın, kaçık olmadığı sürece, bunları kabul etmesi gerektiğini düşünürler. Ancak işin gerçeği öyle değildir. “Kültür” bir uygulama bütünüdür ve bunlar içinde mantıklı olmayan uygulamalar hiç de az değildir [“Kültür” sözcüğü Türkçe’ye Fransızca’dan girmiştir ve Latince’deki *cultus* – “dini inanç ve ritüel sistemi” kelimesinden gelmektedir].

Bunları yaptılar [diye] onlardan tiksindim – “Ve eğer siz de onlar gibi yaparsanız, ülkedeki kapsamlı beşeri değişikliği yapmanın ne anlamı olur? (Rivaş). Bu yüzden diğer uluslardan farklı ve Bana özel bir yaşam sürmelisiniz”. Tam çeviriyle **“Bunları yaptılar ve onlardan tiksindim”**. Olasılıkla: **“yaptılar ve [onlara belirli bir süre tanıdıktan sonra, sonunda] onlardan tiksindim”** (krş. *Daat Mikra*).

24. Diye söz verdim – *Daat Mikra*. Alternatif olarak “size ‘topraklarınızı siz miras alacaksınız’ diye emrettim” (Rabi Naftali Hertz Wiesel). Tam çeviriyle **“dedim”**.

Ben onu size ... veriyorum ... Aşem'im – Bu, Tanrı’nın, özel olarak belirlediği ulusa, Özel Ülke’yi vereceğine dair Özel İsmi ile söz verdiğini göstermektedir. Şöyle demektedir Tanrı: “O Ülke Benim’dir; siz de Benim özel Halkım’sınız. Sizi temsil etmesi için herhangi bir meleği ya da yıldızı görevlendirmedim. Zira siz Bana aitsiniz, onlara değil. Ve Ben sizin Tanrınız’ım, putperestlerin değil” (Rabenu Behaye).

Süt ve balın aktığı Ülke – Bkz. Şemot 3:8 ve 13:5 açk. “Bu açıdan benzeri olmayan Ülke” (İbn Ezra).

Sizi diğer halklardan ayırmış olan – “Sizi diğer halklardan, size verdiğim bu hükümler yoluyla ayırmış olan...” (İbn Ezra).

Tanrınız Aşem'im – “İsteseniz de istemeseniz de” (*Daat Mikra*).

25-26. Kutsiyet ve Kaşerut. Peraşa, kutsiyetin bir gerekliliği olarak, 11:44’te belirtildiği gibi, yasak yiyeceklerden kaçınmayı tembihleyerek son bulmaktadır.

²² “Tüm Hükümlerim’i ve tüm Kanunlarım’ı gözetin ve onları uygulayın ki sizi orada yerleşmeniz için getirmekte olduğum Ülke sizi kusmasın. ²³ Önünüzden kovmakta olduğum ulusun geleneklerini takip etmeyin; çünkü tüm bunları yaptılar [diye] onlardan tiksindim ²⁴ ve size ‘topraklarını siz miras alacaksınız’ diye söz verdim. Ben onu size miras edinmeniz için veriyorum – süt ve balın aktığı Ülke – Ben, sizi [diğer] halklardan ayırmış olan Tanrınız Aşem’im.

ardından çocuk bırakmadan ölürse, bu kez onun dul karısıyla evlenme şeklinde, [*Yibum* adı verilen] bir mitsva yürürlüğe girer (Devarim 25:5 v.d.). Bu da, kardeşin karısıyla ilgili yasağın da, *Nida* konumundaki bir kadının kine benzer şekilde, ortadan kalkabileceği anlamına gelir (İbn Ezra). Benzer şekilde, tıpkı yasağın tamamen kalktığı zamanlar olmasına karşın, yasak olduğu süreçte *Karet* cezasını gerektiren, *nida* konumundaki bir kadınla birliktelik gibi, bir kardeşin karısıyla birlikte olmak da, yasağın bir gün tamamen kalkma olasılığı mevcut olmasına karşın, yasak olduğu süreçte *Karet* cezasını gerektirir (*Talmud – Yevamot* 54b). Dolayısıyla pasuk şu şekilde de çevrilebilir: “Bir adam kardeşinin karısını, ondan uzak durması gerektiği bir zamanda alırsa, kardeşine karşı cinsel suç işlemiş olur... ancak kardeşi çocuksuz bir şekilde ölmüşse, onun dul eşinden uzak durması şartı ortadan kalkar; ona yönelik kayınbiraderlik görevi ön plana çıkar” (krş. *The Living Torah*). Tüm bunlar baba tarafından erkek kardeşin eşi için doğrudur. Fakat sadece anne tarafından olan bir erkek kardeş çocuksuz öldüğü takdirde, *Yibum* kuralları geçerlilik kazanmaz ve onun dul karısı ile ilgili yasak daimidir (*Torat Koanim; Şulhan Aruh – Even Aezer* 157:1).

Çocuksuz kalacaklardır – Ya da “çocuksuz olacaklardır”. Ceza *Karet*’tir (bkz. 7:20 açık.). Ayrıca önceki pasuktaki ifade ile bu, birbirini tamamlamaktadır. Eğer *Karet* cezasını gerektiren bu iki günahın biri işlendiğinde çocukları varsa, bu çocuklar öleceklerdir. Dolayısıyla günahkarlar “çocuksuz öleceklerdir”. Eğer günah sırasında çocukları yoksa, hayatları boyunca aynı şekilde “çocuksuz kalacaklardır” (*Torat Koanim; krş. Talmud – Yevamot* 55a; Raşi; krş. Raşbam). Eğer ilişki, kadına tecavüz şeklinde gerçekleşmişse, ceza sadece erkeğe yöneliktir.

22-24. Ülke ve ahlaksızlık. *Perek* 18’de yasaklanan ilişkiler için verilen cezaları açıkladıktan

sonra, *Tora* 18:26-30’daki mesajı tekrarlamak-tadır: Erets-Yisrael’in kutsiyeti ahlaksızlığa hoşgörü gösteremez. Dolayısıyla Ülke’nin Bene-Yisrael’e verilmesindeki ön koşul, yüksek bir kutsiyet düzeyine sahip olup bu düzeyi korumalarıdır.

22. Tüm Hükümlerim’i ve tüm Kanunlarım’ı... – Bu ifadenin benzerleri 18:5, 18:26, 19:37 ve p. 8’de geçmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu ifade, kutsiyet için gerekli en önemli mitsvalardan oluşan ve bazılarının cezalarını listeleyen *Perek* 18, 19 ve 20’deki alt bölümler arasındaki birleştirme görevini yapmakta, bunların her birinin kutsiyet için vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadır (*Daat Mikra*).

Tüm Hükümlerim’i ... gözetin – “Size yasakladığım tüm bu yasak ilişkilerden uzak durmak suretiyle ...” (İbn Ezra).

Tüm Kanunlarım’ı gözetin – “Bu yasak ilişkilere giren kişileri, size bildirdiğim şekilde cezalandırmak suretiyle...” (İbn Ezra). Dolayısıyla bu, yönetici ve yargıçlara yönelik bir uyarı niteliğindedir.

23. Geleneklerini takip etmeyin – Bkz. 18:3. Bu, başka ulusların geleneklerini benimsemeyi yasaklayan emirdir. *Mitsvat Lo Taase* No. 158 (*Sefer Ahinuh*). Örneğin gladyatörleri seyretmek için arenalara veya eğlence yerlerine gitmek, bu emir doğrultusunda yasaktır (*Talmud – Avoda Zara* 18b, Raşi o.a.). Rabi Meir’e göre, “gelenekler” ifadesi aynı zamanda, Kenaan’daki en etkili uluslardan olan Emoriler’in batıl inançlarını kastetmektedir (*Torat Koanim; Raşi. Bkz. Talmud – Şabat* 67a-b). *Torat Koanim*, bu yasağın diğer uluslara benzeme çabalarını, onlar gibi giyinme denemelerini ve onların kısıtlamasız, kuralsız ve dizginsiz uygulamalarını taklit etmeyi de kapsadığını ekler. Yasak gelenekler arasında, putperest rahiplerde yaygın olarak görülen, saçın hiç kesilmeyerek uzatılması ya da aksine sadece orta-

כֹּה וְהִבְדַּלְתֶּם

25

בֵּין-הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לְטֹמֵאָה וּבֵין-הָעוֹף הַטָּמֵא לְטָהוֹר
וְלֹא-תִשְׁקְצוּ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תֵּרְמַשׁ
הָאָדָמָה אֲשֶׁר-הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטֹמֵא: כֹּה וְהִיִּיתֶם לִי קְדָשִׁים כִּי

26

קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וְאַבְדַּלְתֶּם אֶתְכֶם מִן-הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי: כֹּה וְאִישׁ
אִוֹ-אִשָּׁה כִּי-יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אֵן יִדְעֹנִי מוֹת יוֹמָתוֹ בְּאָבֹן יִרְגְּמוּ
אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: פ פ פ

27

☞ **Sonuç.** Bene-Yisrael, Tanrı tarafından diğer uluslardan farklı olmakla yükümlü kılınmışlardır. Bu bölümün sonunda Tora bunu, putperestlik, cinsel ahlaksızlık ve yasak yiyeceklerden uzak durma yönergeleriyle tekrar vurgulamakta ve halkı, Tanrı'ya ve mitsvalarına sırt çevirmemesi konusunda uyarmaktadır. Zira, Tanrı'nın Özel Mülkü olan Erets-Yisrael, üzerinde günahkar toplulukları barındırmaya hazır değildir (*Daat Mikra*).

Tora, Yisrael Ulusu'nun kalbine, gerek bireysel, gerek ailesel, gerekse de toplumsal alanda en üst düzeyde ahlak duygularını aşılamaı amaçlamıştır. Bu sayede, yaşamlarına, tüm dünya ulusları içinde farklı ve özel bir yere sahip saflık, kutsiyet, içerik ve amaç katmıştır.

²⁵ [Siz de] *Kaşer* olan ve olmayan hayvanlar, *Kaşer* olmayan ve olan uçucular arasında ayırım yapmalısınız. Kendinizi, sizin için yasak addedilmek üzere ayırdığım hayvanlar, kuşlar ve toprakta kümelenen her türlü [canlı] ile tiksinti kaynağı haline getirmeyin.

²⁶ Benim Adıma kutsal olmalısınız; zira Ben, *Aşem*, Kutsal'ım ve sizi [diğer] halklardan, Bana ait olmanız için ayırdım.

²⁷ “*Ov* veya *Yideoni* [yöntemleri ile uğraşısı] olan [herhangi] bir erkek ya da kadın, idam edilecektir: Taşlanacaklardır; vebali boyunlarındadır.”

25. Kaşer olan ve olmayan – Bkz. 11:47 açık. Oradaki açıklamalarda yazılanlar burası için de aynı şekilde doğrudur (Raşi). Fakat bu açıklamalar orada *tuma* konusu bağlamındayken, burada *Kaşerut*, yani yenmeye uygunluk konusundadır (*Maskil Ledavid*).

Hayvanlar ... uçucular – Tora hayvanlardan bahsederken *Kaşer* olanları olmayanlardan, kuşlardan bahsederken ise *Kaşer* olmayanları olanlardan ayırmamızı istemektedir. Bu da yeryüzü hayvanlarında *Kaşer* olmayanların, kuşlarda ise *Kaşer* olanların daha çok olduğunu gösterir (krş. İbn Ezra).

Yasaklanmak üzere – Raşi. Tam çeviriyle “*tame addedilmek üzere*”. Fakat burada *tumadan* değil *Kaşerut*'tan bahsedilmektedir (Sforno). Dolayısıyla doğru anlam “yasaklanmak” şeklindedir (*Mizrahi*; *Gur Arye*). Yani “yasaklanmak üzere, *Kaşer* hayvanlardan ayırdığım...” (Sforno). Alternatif olarak “*yasaklamanız için ayırdığım*”; yani “yasaklama konusunu size bıraktığım. Zira *Şehita* doğru bir şekilde yapılmadığı takdirde bunun yasak olduğunu belirlemeyi size bıraktım” (*Sifte Hahamin*).

Bir başka görüşe göre hayvanların *Kaşer* olup olmadıklarının dikkatlice değerlendirilmesi konusundaki gereklilikten bahsedilmektedir (İbn Ezra).

Kümelenen – Ya da “*sürünen*”.

26. Kutsal olmalısınız... – Bu, 19:2'nin, hafif farklı bir tekrardır ve açılan konunun kapanışını işaretleme amaçındadır (*Daat Mikra*).

27. Ov veya Yideoni – Bkz. 19:31 ve p. 6.

Peraşa doğaüstücülük konusunun tekrar ve sert

ifadelerle vurgulanmasıyla sona ermektedir. Bunun nedeni, söz konusu uygulamalar ve benzerlerinin, Yisrael ile diğer uluslar arasındaki farkı sembolize etmeleridir. Eğer Yisrael Tanrı'ya uygun şekilde hizmet ederse, Tanrı'nın halka peygamberler gönderip İsteği'ni açıkça bildirmesini hak edecek ve geleceği önceden tahmin etme amacıyla doğaüstücü yolları kullanmaya ihtiyaçları olmayacaktır (*Baal Aturim*).

İdam edilecektir – Bu, geçerli şahitlerin olduğu ve gerektiği şekilde uyarının yapıldığı ve buna rağmen günahın işlendiği durumda uygulanan cezadır. Eğer bu şartlar yerine gelmemişse, bu günahın cezası *Karet*'tir (p. 6). Bu kural, idamı gerektiren tüm suçlar için doğrudur. İdam gerçekleştirilemediği takdirde, Tanrı günahkarı *Karet* ile cezalandırır. Her iki ceza da sadece kasıtlı ve bilinçli günah işlenmesi durumunda geçerlidir. Fakat bir kişi, herhangi bir şekilde, idam ya da *Karet* gerektiren bir günahı bilmeden ya da kasıtsız bir şekilde işlemişse, günahının onarımı için *Hatat-korbanı* getirmelidir.

Taşlanacaklardır; vebali boyunlarındadır – Krş. p. 2 açık. Bu iki ifadenin yan yana gelişinden, “*vebali boynuna*” şeklinde çevirdiğimiz “**Demeem Bam** – *Kanları Üstlerindedir / Kendilerindedir*” ifadesinin, *Sekila* yöntemiyle idam olduğu öğrenilmektedir. Bu, söz konusu ifade ve benzerlerinin geçtiği her yer için geçerlidir (p. 9, 11, 12, 13, 16). Bkz. p. 9 açık.

Böylece bu bölüm, cezası *Sekila* olan günahlarla başlayıp (p. 13'e kadar olanlar), yine cezası *Sekila* olan başka bir günahla kapanmaktadır. Başka bir deyişle, bitişte, başlangıcın bir benzeri vardır. *Sekila*, idam cezaları arasında en ağır olanıdır (bkz. *Talmud* – *Sanedrin* 49b-50a; *Yad* – *Sanedrin* 14:4). Amaç Yisrael Ulusu'nu, bu ciddi günahlar konusunda sert bir şekilde ikaz etmektir (*Daat Mikra*).